

AZ CAIVS
CRISTVVS SALV-
stiusnac ket Historiaia.

ELSEO.

LVCIVS CATILINANAC,
az Romai birodalom ellen valo
örşag arulafarul.

MASODIC.

AZ NUMIDIAI IUGVRTA
kiralynac, az Romaiak ellen viselt hada-
rul: Had viselökneec, es minden renbeli
emberekneec hasznokra, deakbol ma-
gyarra fordittatot.

Baronyai Deisi Janos által.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO
Illustrissimi Principis Transilvanie &c.
Ad decennium.

NYOMTATTATOT SZE.
benben, Fabricius Janos által.

1. 5. 9 6.

500266

*Foannes Decius Baronius lite-
rerarij xenij loco cum subiectissi-
ma animi promptissimi
significatione.
D. D. D.*

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADEMIÁ
KÖNYVTÁRA

M. P. AKADEMIÁ KÖNYVTÁRA
6740 / 19 79

AZ OLVASOK HOZ.

AOL tudom en azt, hogy az magyar nemzetnek űo kafa űerent sokan leűnec az olvasok kőzzűl, kik ezt az en műkamat auag meg vtallyac, auag vgan megis czufollyac es ragalmazzak. De mint hogy en io vcgre tiztesseges okokbol czelekedem: affele hituan itiletekcel semmit nem gondoloc. Mert miuel hog e egyeb foglalatossagim kőzöt ezt az bölcz Historia iro Salustius magyar nyelure forditottam vala: hasznosnac itilem lenni, hog ez az iras ne czac azoknac hasznalna, kiknec főképpen es kiualképpen hasznokra es tanulsagokra magyaraztam vala meg: hanem minden egyeb renden valo embereknekis, az kiknec ez kőnyű kezekben iutna. Mert mint hog az embernec elete igen rövid: illic bizony, az mint vgyan ezen Salustius mondgya, hogy az kiknec Isten valami aiandekát nyuitora, ne vigyec eleteket olyan halgatalal által, mint az oktalan allatok, hanem tiztesseges dolgokban foglaluan magokat, ne czak

(.) eltele

AZ IRAS GYAKORLO

eltekben, hanem még holtoc viannis ta-
 niczac irafokkal az embereket minden
 iora. Masodszor ezerris akaram ez bölcz
 irafanac magarazattyat egyebekkel köz-
 lenem, hog minden rendbelieket, de fő-
 keppen az Feiedelmekét, vrankat, nemef-
 seket, es egyeb fő renden valokat edesi-
 tenem az Historianac oluafasara, mel-
 lyekből mind egyeb io es tisztessages dol-
 gokat, s mind penig had viselesben va-
 lo ejsesseget es io modot tanulhatnanac.
 Tudom en azt hogy azt szoktac az pa-
 razt katonac mondani, hogy nem köny-
 uekből tanullyac az had viselest. De
 fokkal külömb iteletben voltanac amaz
 regi neuczetes, bölcz hadakozo feiedel-
 mec. Amaz nag vilag biro Alexander
 nem segyenlette azt mondani, hogy ő
 minden hadi dolgokban valo bölczesse-
 get az Homerus könyveiből tanult vol-
 na. Ez az oka, hogy még eyelis feye alat
 tartya vala, es mikor az Darius kincze-
 kózót eg meg böczülhetetlen ladat talál-
 tac volna, melynel dragab marhaia Da-
 riusnac nem volt, es kerdenec barati, mit
 akarna abban tartani: azt felele, hogy az
Homeo

OLVASOKHOZ.

Homerus irasat akarna. Az Scipiois kñ Africaban az Hannibalt meg győze, es amaz hatalmas Carthago varosat ióue-
 ból kiegeté, az Xenphionnac Cyrus ki-
 ralyrul írt Historiaiat eiel nappal mond
 gyac hóg olualta, es minden had visele-
 set az sberent rendelte volna. Az L. Lu-
 cullus felól azt iriac, hóg mikoron az
 nag Mithridates kiraly ellen el küldetne
 semmit az had viseleshez nem tudot.
 De az mig Asiaban cre, eiel nappal az
 Gallyakon historiakat oluasuan, oly
 bölcz hadakozoua lón, hogy égnehany
 sasz ezer embert keuesed magauat meg
 vere, es soc tartományokat meg haita.
 Mely dolgoknac igazsaga bizony csak
 ebból az historiabolis meg teczik, melyo-
 ben az Salustius, vg mint eg tükörben
 nag ssep dolgokat ad az emberekne
 cseleiben. Mint kellyen az bölcz es eses ta-
 naczoknac srollani, igen ssepen meg mu-
 tattya az Iulius Caesar, Marcus Cato, es
 egyeb fő tanacz vrac peldaiban. Mint
 kellyen az nemes rendne es fő fő em-
 berekne vetkeket meg dorgalni, az
 C. Marius, es C. Memmius peldai-
 ban

AZ IRAS GYAKORLO

ban elege meg ielenti. Mint kellyen had
 ra keşulni, sereget gyúiteni, tabort iarni,
 sereget allatni, nepet biztatni, es minden
 dolgokban az io hadnagyoknac mago-
 kat bólczen es iol viselni: nagy ešelent
 es vilagosan mint egy iúkórben meg iel-
 enti az Metellus, Marius, Petreius, Sylla,
 es Iugurta kepókhē, kik feienkent, bólcz
 orşagos had viselő feiedelmec voltac.
 De vişontag az Calphurnius, Albinus,
 Aulus, Turpiliusnac es egyebeknec ne-
 ueben, şepen ki abrazza, kik legyenec
 az tudatlan es tunya had viselőc. Mint
 kellyen az nemes rendnec az kóşseghez
 es vişontag az kóşsegnec, az felső rend-
 hez magat tartani, honnan indullyon az
 partolas, es mikeppen kellyen annak ele-
 it venni, az Roma varosnac allapattya-
 bol igen şepen meg mutattya. Az orşag
 arulasnac eredetirólis, okairól, ki nyilat-
 koztatásaról, es búntetéseról az Catilina,
 Lentulus, Cethegus es az többinec pel-
 daiaban igen vilagosan mindeneknec şe-
 mei eleiben teryeştí. Summa, valameny
 vers ebbē az historiabā vagó, anni bólcz
 ertelem es tanusag adatic ezekból min-
 den

AZ IRÁS GYAKORLO

den renden való embereknek. Harmad-
 sor akarec ez dologgal minden rendbeli
 tudos embereknek, de főkeppen az felső
 rendē valoknac peldat adni, es vgy mint
 vrtat mutatni, mint kellene tisztelleges mu-
 latfagokkal magokat gyönyörkötteni,
 es vgy mint egyéb gongyoktól meg vgy-
 tani. Sok bölcz es tudos emberek vad-
 nac az mi nemzetünkben még az fő ren-
 dekennis. De azoc ſegyenlic es restelic
 effele tisztelleges mulatfagban foglalni
 magokat, hanem mikor egyéb dolgokat
 el vnnyc tobzodással, vadaſással, es e-
 gyeb affeleuel mulattyac ideyeket, mel-
 lyec, à mint az bölcz mongya, ſolgakhoz
 illendő dologoc. Nem azt czelekette Ci-
 cero, Sulpitius, es egyéb fő tanacz vrac,
 hanem bölcz könyveknek oluafalauval a-
 uagy irafalauval gyönyörkötteniéc magokat
 egyéb gond vifeleſec kó zót. Ki lehetet
 nagyob vr es feiedelem Iulius Cefarnal?
 De nem ſegienlet ó nem hogy hystoriat,
 hanem még Grammaticatis írni. Tud-
 gya vala am az, hog nem árt az penna az
 kopianac, sem az könyú az paisnac. Mo-
 ſtis az Olafoc, Nemetec, es egyéb neme-
 zeleſen

AZ IRAS GYAKORLO

zetsegec közöt mind Aristotelest, Cicerot, Virgiliust, es minden fele bölcz embereknek irafokat az ú nyeluekre megfordittyac, es azoknac nagy hasznatis vezik. Azokaert, az mi nemzetünkben leuó fő tudos embereknek is igen io volna tisztelleges mulatsagban auagy ideyekbē valo dolgoknak historiaiat meg irnioc, auag Iulius Cēsār, Livius, Tacitus, Curtius es egyeb effele bölcz Historicusoknak irafokat magyar nyelure forditanio. Vgy tanulnanac effelleget es vgy tudnac meg bóczülleni effele munkakakat. De most sinton vgyan vagyondolgunk, kik effeleben munkalkodnanac, mint amaz bölcz Theodorus Gazanac, ki mikor az Aristotelesnac az allatokrol irt historiaiat Görögből Deac nyelure fordította volna, es nagy sēpen őšue köttetuen es kiuúl meg arannyaztatuan egy feiedelemnac bemutatata volna, azt remeluen, hogy enny meg bóczülhetelen munkaiert valami nag segitseggel ayandekoztatnac meg: az feiedelem meg kerduen miben allana az kónynac arannyazasa, czak anny segitseggel

feggelőn neki az menyit az kőnyű kőres
 ér vala, anny munkaiat olyan bölcz em
 bernec semmire bőczü luen. Vegzetre
 akaram ez zel az munkaual az en őruens
 detessegetis meg mutatnom ahoz az
 keresztyenseg nec győzedelmehez, mel
 lyet most az kegyelmes Isten hozzanc
 meg mutatot es naponkent hatalmaual
 órógbit. Mert miczoda embervolna az,
 akki az Isten nec ilyen czudalatos io lé
 temeny n nem órúlne, es órómet kűllő
 keppennis az mint leberne, meg nem
 mutatna? Im nem soc időtől fogua az
 vrlsten Bokczat, Varsoczot, Faczadot,
 Lippat, lenőt, egeş Hauafelföldéuel es
 Moldouaual az keresztyenek nec keze
 ben atta, hogy az magyar orşagi győze
 delemről semmit ne şollyunc. Ki nem
 czudalkoz nec es nem órúlne azon, hogy
 ilyen világ biro feiedelem nec, orşagos
 hadat az kegyelmes Isten az mi feiedel
 műnc által meg vereté, es meg şegyenite,
 nem kűlőmben mint amaz nagy Golia
 thot meg veré regen az kis Daudid által.
 Mellyekből mit itilhetűnc egyebet, hanē
 hogy az hatalmas Isten czelekedic az mi
 feiedel

fejedelműnc által az poganságnac meg
 vereseben, es az keresztýenségnec szabá-
 dítasaban. Mellyet hiszem hogy az vrlstē
 bizony ez egész keresztýenségnben neue-
 zetesse teszi es még ennélis nagyobb mel-
 toszágokra emeli, hogy ha az Istenec ily
 jó tétemenyével hala adással akar élni.
 Mind ezekert az okokert akartam ezt az
 hystoriat nyelűnkön ki boczattanom,
 melyben noha sok igeket nem tellyessege-
 gel magyarázhattunk ki, minéműk az
 Consul, Proconsul, Prætor, Tribunus
 plebis, es egyéb affelcc: mind az atal, az
 mint enny foglalatosságin mia lehetet,
 azon igyekeztem, hogy igaz magyará-
 zat lenne. De ha mi fogyatkozás volna
 benne, illik hog arrol boczanat adássec.
 Mellyet ha ki nem akar czelekedni, ma-
 gyarazza ű jobban, auagy mas irásnac
 fordítasaban mutassa nagob serense-
 get. Leégetek egélesegnben. Da-
 tum die Diui Micha-
 elis Archangeli.

AZ CAIVS CRI-
 SPVS SALVSTIVS NAC,
 AZ LVCIVS KATILINA
 nac orßag arulafáru ualo
 Historiaia.

Inden emberek nec,
 valakic igyekez nec
 egyéb oktalan álla-
 tokat fellyül halado-
 ni, minden erőuel a-
 zon kel lenni, hogy
 életeket olyan halgatással által ne vi-
 gyec, mint az oktalan allatoc, az mel-
 lyeket az természet ála néßókce, es ha-
 soknac engedő iue teremtet. De min-
 den mi emberi erőnc az elmében es az
 testben helyhez tetet: inkább élünc az el-
 ménec parancholattyaua, es az test-
 nec ßolgalattyaua. Az lélec mi ne-
 kúnc kőzönseges az Istennel, az test az
 oktalan allattal. Menyeuel iobnac la- to bir
 czic ennekem, elménec erciéuel keres- neü.
 ní inkább az dicziretet, hogy nem mint
 test nec ereiéuel, es miért hogy az élet
 róuid, à melyben uagyunc, az mi em-
 A leke

LVCIVS CATILINANAC

*Kazia-
szeg
főrség
mulan-
do.*
 tekezertúnet mennel tovább lehet ki-
 terieztetni. Mert az kazdagfagnac es
 ssep abrazatnac diczirei elmulando,
 es uezendó, de az iofagos czelekedet
 hiresnec, es örökce ualonac tartatic.
 De nagy sokaig az emberek közöt
 nagy uizza uonas uolt, hogy ha az
 hadac inkább uifeltetneneke teltne, a-
 uagy elmenec ereieuel. Mért minec
 elötte ualamely dologhoz kezdez,
 sükfeg tanaczkozni, es minec utana
 na tanaczkoztal sükfeg hogy azt ide-
 ien el uegezzed. Ig mindenic maga-
 ban elegtelen leuen, az reit az elme-
 nec ereienelkül sükólkódic. Annako-
 kaert uilag kezdetiben az kiralyoc
 (mert az birodalomnac előszer ez ne-
 me kezdetet) kilómb kilómb ertelem-
 ben leuen, nemellic elmeieket, nemel-
 lyc testeket gyakorlyac uala, es meg
 akoron az emberek enny soc fele
 keuanfagnelkül elnec uala, kiki az u
 magaiueal meg elegsíc uala. Minec
 utanna penig az CYRVS Asia-
 ban, es Görög országban az Lacede-
 mon, es Athenabelic uarofokat, es
 nemo

*10 ma
nac.*

*Az es
essege
rouel
io.*

nemzetsegeket keztenec uala meg uen
 ni: az uralkodasnac keuanlagat az
 hadnac okul uctie uala az nagy di-
 cziretet nagy birodalomban hely-
 heztienec uala, akkor teczec meg ue-
 gezerre az uefedelemből, es dolgok-
 bol hogy az hadban az elmenec nag
 ereie uolna. Hogy ha az kiralyoc
 es feiedelmec elmeienc ereie ugy
 mutatna ki magat az bekelegben,
 mint az hadban: Az emberi nemzet-
 nekis alharatosban uolna dolga, es
 nem latnal enny birodalmokban ua-
 lo ualtozast es zurzauart. Mert az
 orszag az fele erkölchökkel tartatha-
 tic meg könnyen, az mellyekkel elő-
 szet szerzetet. De minec utanna az
 munka helyet a restseg, az mertckle-
 tesseg, es igazsag helyen az buiasag,
 es a fösuenyseg beiouenec, az he-
 rencze meg ulatozec az erkölczök-
 tül. Ig az birodalomis az io feiedelmek
 rül gonosokra marada. Valamellye-
 ket az emberec, szantnac, euez nec, epit-
 nec uizē es földön: azoc mindene az

Axiom
 nac: ha
 snosb
 a had-
 ban az
 erönek.

Orszag
 olalma
 nac mo
 dgya.

Orszag
 ualto-
 zasnac
 oka.

LVCIVS CATILINANAC

Az tu-
nyac ió
neuenie
k. őzba
sonloc.

foşagos chelekedetnec engednec, De
fokan az emberec kózzúl hafoknac
es almoknac şolgaluan, es tudatlanoc
ş-gorombac leuen, eleteket ugy uittet
altal: mint az ióueueniec kiknec bizo-
niara az ú tesset gyóniőrúsegekre, le-
kec pedig terhekre uolt, az termeset
ellen. En azoknac eleteket es halalokat
egy arant bóczüllem, miucl hogy min-
denic halgatasban uagyon. De chaé
az, az ember laczié ennekem íga zá ei-
ni, es lekeneé haşnat uenni, a ki tistet-
seges dologban foglaluan magat, ua-
lami tistetesleges chelekedettel, auagy ió
mesterseggel hirt neuet keres maga-
nac. De enny soc dologoc kózót, kineé
kineé külömb külömb utat mutatot á
termeset. Szep dolog hazaianac şol-
galni embernec: De nem keuesbe di-
cziretes şollafaualis şolgalni: Mind
bekeşegnec, ş-mind hadnac ideien, hirt
neuet kereshet ember maganac. So-
kan diczirtetnec mind az kie nagy
dolgokat uifelnec, mind penig az
kie egyebeknec uifelt dolgait irtac
meg. De ennekem bizoniara iohelle-
het

het nem egiarant ualo dicziret kóucti az historia irot, es az uifelt dolgoknac chelekedoít: mind az által igen ne- *Az his-
toria is
tas nem
hez.*
hez nec laczic historiat írni. Mert leg előőr az őónac egienlő nec kel lenni az chelekedethez: małodőr mert to-
kan az emberec kózzúl mikor ualami uerket irafoddal nem iauzila z: azt gon dollyac, hogy gonoő akararbol, es irigsegből őolla z: mikoron penig uala-
mi nagy ioőagos chelekedetről, es fő emberec nec dicziretiről őóllaz, chac azt hallyac óró mest, à mellyet, kiki mind gondol hogy úis kőnnien meg chelekedhet nec: Valamelliec az főlót uolnanac azokat magatól gondoltat-
taknac, es hamissaknac itili. De en igē *Deakő
got kel
egyeb
dolgoc
előt ca-
nulti.*
Ifőnaczka leuen (az mint többire mind niaian az emberec cheleked nec) leg előőr az Deakitudo manyrul à kőőse-
nec uifelesere iarultam, es ott igen őoc nyomorusagot őenuettem . Mert az őemermetelleg, mertekletesség, ioőa-
gos chelekedet heliőt: mere zsegg, teko ő las, es fősuenség uralkodic uala. Mel-
lyeket iollehet az en elmem utal ua-

LUCIUS CATILINANAEC

la, holot az fele gonoſ erkölcsözkhöz
nem ſokot uala: Mind az által enny
nagy uetkec közét, az en gyen-
ge idóm az tiſteleg keuanastul meg
győzetteret uala, es engemet noha e-
gyeb gonoſ erkölchóktúl iſonyoda-
uan: Mind az által ugyan azon tiſ-
telegnec keuanafa, à mely egyebe-
ket hir neúnecc kerccſeuel, es irigy-
ſeggel gyótór uala. Azokaert mi-
helyen az en elmém enny ſoc nyo-
moruſagból, es ueſedelmekből meg
nyugouec, es magamban ezt el ue-
gezem, hogy hatra maradot idómet,
az kőſſeg gondgya uifeleſe kiuúl uin-
nem által: nem akaram tiſteleges ú-
reſſegemet mulatni reſtſeggel, es tu-
niasaggal: Sem peniglen ſantallal,
uetellel, auagy uadaſallal (mellyec
ſolgakhoz illendő dolgoc) elete-
met által uinnem: hanem az mely
el kezdet tanuſagtul, az gonoſ tiſ-
telegnec keuanafa engemet ci uont
uala, ugyan oda meg teruen uege-
zem azt hogy az **ROMAI** kőſ-
ſeg-

Az tiſt-
teſſeg
keua-
nas ſoc
embert
meg
gyöz.

Mi le-
gyen
tiſteſſe
ges mu-
latſiq
az ſő
ember-
nec.

segne c uifelt dolgait, eggyenkent HI-
 STORIA B A N irnam, az mint
 ualamellyc emlekezetre meltonac la-
 czic uala, annyeual inkab, meny-
 uel az en elmem, remenfegetul fele-
 lemtul, es partolastul ures uala. Ez-
 okaert az Catilina orßag arultatafa-
 nac historiaiat mennen igazban le-
 het, rouidenen meg irom. Mert ezt
 az dolgot en fokeppen itilem emleke-
 zetre meltonac lenni, az uetkne c es
 ueßedelemne c u y uoltaert. Mely em-
 berne c erkolczirul, mine c clotte az
 historiahoz kezdenec keueset ßolnom
 kel. Ez az L V C I V S Catilina ne-
 mes nemzetbol ßarmazuan mind el-
 meieben, es mind teste ben igen cros,
 de felette igen gonoz es el fordult ter-
 meßettel uala. Ez az Catilina ifnufa-
 gatul fogua hon ualo hadakban, em-
 ber oldoklesekben, ragadoman yok-
 ban, orßagbeliekne c haborusagaban
 gon yorkodot, es azokban gakorlotta
 az u ifnuisagat. Testeben felette igen
 el ßenuedheti uala az ehseger, ßomiu-
 sagot, hideget, uig yazast, inkab hog y

Az Ca-
 tilina
 nemzet
 sege es
 erkola
 che.

LUCIUS CATILINANAC

nem mint ualaki elhihetne. Az ú elmeie uakmerő uala, czalard, alhatatlan, minden dolognac tettetőie es eltitkolóia, mas ember marhaianac kiuanosia, az ú magaienac eltekozloia, eguen az gonoz kiuanfagokban, eleg nagy ekesen ualo szollasa uala, de keues belchesege. Az ú keuely elmeie felette nagy, es hihetetlen dolgokat, es nagy meltofagokat, keuan uala mindenkor.

Az Ca- Ez az Catilina az Syllanac kegyetlen
tilina a uralkodasa utan, igen nagy keuan-
rulasa sagban eset uala, hogy az orszagot ma-
nac os ganac foglalna, es semmit nem gon-
ka. dol uala uelle, chac hogy az orszagot
 maganac foglalhatna, mi modon nyer
 hetne azt meg. Naprul napra inkab
 gyótródtetic uala, az ú kegyetlen el-
 meie, az szegenysege, es az ú gonoz lel-
 ki esmereti miat, mellyec kózzúl min-
 deniket azokkal a gonoz erkólkókkal
 öregbitet uala, az mellyeket ide fel-
 elő szamlalec. Izgattyac uala annac

Tekoz felette ütet az Roma uarólnac gonoz
las es fő sokasi, mellyeket az tekozlas es az fő-
suenség uenyseg rutitnac uala meg, mely ket

uerkec igen gonosoc, es egy mas kő-
zót ellenkőzóc: De itt az dolog lattac
tic engemet inteni, miuel hogy à ua-
rosnac erkölcziet az idő iuttara ešema-
ben, melyebben elő hoznom, es róui-
deden elő űamlalnom az mi eleinknec
mind hon űmind hadban ualo űokaf-
sat, mikeppen űzerzettec legyen az or-
űágot, es mely nagyon hattac mi ne-
kűnc, es mi modon ualtozot lassan
lassan, es ebből az űzép orűagbol, il-
lyen igen tunyaua, es iobol illyen igē
gonozzalót legen. Az Roma uaro-
sat (az mint en ertőttem) epitetec es
laktac, leg előűzer az Troiabeliec, az
kic az Aeneas hadnagyűaga alat ha-
zaiokbol, ki kergettetuen, ideűt oua bu-
doűtac uala, es ezekcel az Troiabeli-
ekceledgyūt uoltanac, az kic az előc
az Ola; orűagot laktac, paraűt nep,
rórueny es birodalomnelkűl, űabad-
űagban es rend kiuul ualo emberek. E-
zec minec utanna eg uarosban űalla-
nac, kilomb nemzet, es kilomb nyel-
uen leuen, es ki ki mind kilomb űokaf-
űal eluen, hihetetlen dolog meg mon-

Roma
nac első
laktac.

LVCIVS CATILINANAC

dafrais, mely könnyen edgye lóitenec.
 De minec utanna az ű birodalmoc
 mind neppel erkúlczel, földel meg ós
 regbittetec, es eleg űerenczesnec es
 kazdagnac lattatec, (ámint az embes-
 rec kőzöt űokot lenni) irigfeg tama-
 da az gazdagfagbol. Azokaert az
 kiralyoc es kőzel ualo nepec, kezde-
 nec ű ellenec hadat tamaűtani, de ke-
 telen az ű barattyoc kőzzűl, űket meg
 segitic uala. Mert egyebec az fele-
 lem nec miatta az ueűedelmet tauol ne-
 zic uala. De az Romaiac mind otthon
 f-mind à hadban nagy űgyekezettel
 űietnec ualà, keűitic uala magokat,
 edgye az malikat anti uala, az ellen-
 űeg eleiben ű magoc mennec uala,
 űabadfagokat, hazaiokat, es űűleie-
 ket fegyuerrel oltalmaz zac uala. Mi-
 nec utanna penig az ueűedelmet ma-
 goktul emberkedűsekkel el tauoztat-
 tac uolna, az ű frigestarűoknac, es ba-
 rattyoknac uifnec uala űegitűegert, es
 inkab aduan hog nem mint el ueuen,
 az io terement, baratfagokat űereznec
 uala: tőrueny űerent ualo birodalmoc

irigfeg
 remiad
 az gazd
 dagfag
 bol.

Orűű
 goc ne
 uekede
 űnec
 moda
 gya.

kiraly neü alat uala. Arra ualaztot *Ita tanaczbes*
 mos emberec, kik nec testec à uénseg *lic.*
 mia erótlén uala, de az ü elmei ec, böl-
 czeseggel erós uala, az ország felöl ta-
 naczköznac uala. Eze az tanaczoc,
 uág az uensegert, uág az gonduissef-
 nec hasonlatossagaert, atyaknac neuez
 tet nec uala. De minec utanna à kiraly
 birodalom, az mely leg előz er az ü *Ita*
 badsagoc meg tartasanac, es országoc
 óregbúlesenec, oka uala, keuelysegre es
 kegyetlensegre uralkodasra fordul'a:
 az sokast meg ualtoztatuan, esrende-
 ig ualo birodalmakat, rendel: nec, es
 ket ket Fe yedelmeket teuence magok-
 nac, azt itiluen hog emberi elme ol-
 lyan modra inkább nem keuelyed nec
 el à szabad sagert. De akcor az idóben
 kezde magat kiki mind fel magasztalni,
 es elmeiet mutogatni. Mert az kegetlē
 kiralyoc gonoszbac az iokhoz, hog *Az gon*
 nem mint az gonosjokhoz, es minden *nos jec*
 kor az kegyellen feiedelmec az mas *iedel*
 ember nec ióságos chelekedetü ligen *meceya*
 fel nec. De az Romai Birodalom (hi-
 betellen chac mondasrais) mely na-
 gyá

L V C I V S C A T I L I N A N A C

gya nót uala róuid időn az szabadfag nyerefe utan. Oly nagy dichiret nec keuanfaga iutot uala reaioc. Leg elő-
 űór az lífiac mihelyen az had uifeleſt el űenuedhetnec, à taborokbā ranullyac uala az uitez űeget nagy munkaual, es gyakorlaſſal, es inkább gyönyörkód-
 nec uala à űep fegyuerekben, es hadí louakban, hogy nem mint az triſtatalā űemelyekben, es lakodalmokban. Az okaert ezeknec, minec utanna fel ne uekettec, űemmi munka nem uala űo-
 katlan, űemmi hely nem lacziac uala ki- etlennec, auagy erőűnec, űem az ellen- űeg rettenetesnec: az ioűagos cheleke-
 detmindent meg gyözöt uala, de az dicziret felól ú köűtóc nagy uerfenges uala. Igy kiki mind az ű űiet uala, hogy ú uagna leg előűóris ellenűeget, ú men-
 ne fel à kó falra, es ú lattatnec leg elő- űóris, az mikor ez felet czelekednec: ezt tartyac uala gazdagűagnac, ezt io hirnec, es ezt nag Nemelűegnec. Az dicziretet inkább keuannyac uala: à penzben adakozoc ualanac: az nagy dicziretet nagy kazdagűagnac tartyac
 ua

Vitez-
 űegnec
 űnula
 űa.

Az űe-
 renűeg
 mindet
 meg
 gőz.

Igaz ne-
 melűeg.

uala. Soc peldat hozhatnec erre, mi-
 nemú helyeken az Romaiac az ellen-
 segnec nagy hadat keues magokkal
 meg uertec, es minemú termeset szer-
 ualo erös uarofokat könnyen meg uer-
 tec, hogy ha ez az dolog minket az el-
 kezdet Historiatul mezsebet el nē uo-
 na. De bizonyara az uak szerenczie u-
 ralkodic minden dologban, es az, a
 szerencze minden dolgokat, inkab az
 u szabad akarattya szerent, hogy nem
 mint az igazsag szerent, neha meghire-
 sit, neha meg homalyosit. Az Athe-
 nabelieknec uifelt dolgai az mint en
 remenlem, eleg hatalmasoc es nagoc
 uoltac: de ualamenyuel kissebbec uol-
 tanac azert, hogy nem mint hirrel be-
 feltetnec. De miuel hog tudos embe-
 rec tamartac u kósióc, ezert az u cze-
 lekedetec mind ez uilagon legnagob-
 baknac tartatnac. Ig azoknac ioşagos
 czelekedetec, az kic ualamit uifelnec,
 chac annyenac tartatic, az meny-
 re azokat az tudos emberec, irafok-
 cal fel magastralhattiac. De az Ro-
 maiaknac soha abban modgyoc nem
 uolt.

Az his-
 toria-
 nac bass
 na.

az ha
 dakozó
 nek kö
 zöt mi
 et rit.
 kab az
 historia
 tro.

nem uolr. Mert mennel ualaki eñs b
 uala közöttöc, annyual foglatatosb
 uala az dolgokban. Az elmer sen
 ki testenekül nem gyakorlya uala.
 Minden fő ember inkább akar uala iot
 chelekedni, hogy nem mint írni, es hog
 az ű io chelekedeti diczirtetne inkább
 hogy nem mint ű beşellene az ma
 ser. Ezokart mind otthon, s mind
 hadban io erkölchóc ualanac, nagy
 eggyetleg es kicsin töşuenszeg uala ű
 köztöc, az igazság nem annyera átör
 uenyekert, mint termeszet şerint ua
 la. Feddesek, uizş, uonyasoc, hara
 goc, itkon ualo gyúlölsegec az ellen
 seggel uala nekic, egy mas közöt pe
 mig az iosagos czelekedet felöl uias
 kodnac uala. Az ISTENI tñte
 leiben bó kezúuec ualanac, otthon
 nem tekozloc, barattyokhoz hiuec
 ualanac. Ez ket mesterseggel mind
 magokat s mind orşagokat oltalmaz
 zac uala, az hadban ualo meresseg
 gel, de mikoron bekesetet şerezienec
 uala igazsaggal. Mely dolgoknac en
 nagy bizonyşag kiúúl ezeket monda
 ha

Meres
 seg hid
 ban: i
 gassag,
 beke
 seg kor

hatom, hogy az hadban gyakrabban meg büntettec azokat, az kic hagyas nélkül az ellenséggel bar szerenczesen hadakostakis, es a kic az hartzrul ke-
 söbben iéttéc uolna uizsa hiuattat-
 uan, hogy nem mint az kic az Zasló-
 alól el mentec uolna, auagy az kic
 helyekrül el futtac uolna. Az beke-
 segben penig inkab io tetemennyel,
 hogy nem mint felelemmel biriac ua-
 la az országot, es az bozjusagot inkab
 meg bochattyac uala egymasnac hog-
 nem mint meg büntetic uala. De mi-
 nec utanna munkaual, es igallaggal
 az ú birodalmoc, meg öregbedec, es
 nagy kiralyoc haddal meg gyözete-
 nec, fene nemzetsegec, es nagy nepec
 eróuel meg haytatanac, es az Car-
 thagois az ROMAI birodalom-
 nac ellensege fundamentomatul fo-
 gua el töröltetec, es minden tenger-
 nec es földnec segeleti engednec ua-
 la az ROMAI AKNAC: Az se-
 rencze kezde kegyetlenkedni, es min-
 deneket ósue zurni zauarni. Az kic
 az műkat, uesbedelmeket, es kesleges ne-
 bez

Beke-
 seg ola-
 talnan
 zafnac
 moda-
 gyas

L V C I V S C A T I L I N A N A C

Penz-
nec es
birodal-
omnac
keuan-
faga ar-
almas.

hez dolgokat könnyen el senuettec
uala: azoknac à bekefeg es kazdagfag
(mellyeket egyebec ugyan keuannac)
ú nekic nagy terhekre es nyomorufa-
gokra lön. Azokacrt leg először à
penznec, annac utanna az birodalom
nac keuanfaga öregbedec, es azoc lő-
nec minden nyomorufagoknac ugy
mint kut feie. Meit az fősuenfeg, az
iamborfagot, az húseget, es egeb io er-
kölczöket el fordita. Ezecc helyet az
embereket meg tanita az keuelyscgre,
kegyetlenscgre, lsteni utalafra, es mino-
dent hasonert ualo czelekedesre. Az
tiátesfeg keuanas lőc embereket hamis-
sa tón: mas uala az ú úú uókben be re-
keştuen, es mas kin az ú nyelueken:
minden barátfagot es gyúlólseget itil-
nec uala nem az dolognac mi uolta-
bol, hanem à hasonbol, es inkább akar-
nac uala io orczaual, hogy nem io cl-
meuel lenni. Ezecc leg először kezdenc
lassan lassan neuekedni, noha neha me-
gis büntettetnec uala. De minec utan-
na ez à dóg ug mint ragado betegség
köz zec: az uaros meg ualtozec,
es à

es a birodalom kegetlenne es túrheterlēs
 ne lón. De leg előőr inkab az tiſteſſeg
 kiuanas hogy nem mint az főſuenyſeg
 gyótri uala az embereknek elmeieket,
 mely vetec mind az által a iofſagos cze- *Az tiſt.*
 lekedethez közclb iarul uala. Mert az di- *teſſeg*
 czi retet, tiſteſſeg, birodalmat, mind az *kiuanas*
 io, ſ-mind az tunya emberc, egy arant
 kiuannyac magoknac. De az io ember
 io uton megyen arra, az gonoz penig,
 miuel hogy nincz arra io modgia, cza-
 lardſaggal igyekezic arra. Az főſucny-
 ſegbē penznec kiuanfaga uagion, mely *Az főſe*
 gazdagſagot egy bölcz ember ſem ki- *uenſeg.*
 uant. Az főſuenſeg, ugy mint mereggel
 meg kenetteruen, az einbernek teſtet, es
 ſerfiui elmeiet meg lagittia: mindenko-
 ron vegetlen es telhetetlen, ſem bőſſeg-
 gel, ſem ſúkſeggel meg nem kiſſebbedic.
 De minek utanna az Dictator Sylla ſeg-
 uereuel uizſa nyeruen az birodalmat, az
 io igyból kegetlenſegre fordula: minnya
 ian, ragadozni, es vonni, nemellyec ha-
 zat, nemellyec penig földeket kiuanni,
 ſem modot, ſem alazatoſſagot, a gyó-
 zedelmec, nem kóuetuen: rut es keget-

LUCIUS CATILINAE

len dolgokat kezdenec az ű tarsfokon
 czelekedni. Ide járul vala, hogé az Dica
 tator Sylla, az mely nepet Asiaban igazá
 ga tot vala, hogy annyeual, híuebbe teno
 nemaginac, az regiekne c sokasoc ellen,
 buiauu, es igen keduere tartotta vala.
 Az gionyóru leges helyec könnyen meg
 lagitottac vala, az bekefsegnec ideyen
 az vitezekne c hadi sziuoker. Ott kezdé
 leg előzőr az ROMA I birodalomnac
 nepe buyasagra es tobzodasra sokni:
 az ki óntetót, es ki irot kepekne c, es
 meg ekefitteret edenyekne c czudalafara,
 es azoknac kiualltkeppen, es kőzönfeges
 keppen valo ragadozasra, sntegyha
 zaknac meg fostafa, mind sēt es kőz dol
 goknac meg rutitafara. Azokaert ea
 zec az vitezec, minec utanna győzedel
 mesec lőnc az MRAIUS ellen, sem
 mi iofagot nem hagyana c az gőfettete
 tekne c. Mert az io szerenczec meg az
 bölcz emberekne c elmeyeketis meg
 győzi, nem hogy azoc elhetterec vol
 na iol az győzedelemmel, olyan gonos
 erkőlczüuec leuen. Minec utanna az
 kazdagfag kezdé tisteltetni, es az kaza
 dagfa

Az had
 ban le
 uő em
 berek
 nec ue
 Rct.

Az io
 szeren
 zeben
 meg az
 bölcz
 emberek
 kis meg
 keuey
 edne c.

dagfagot dicziret, az birodalmat pe-
 nig hatalom kóveti vala, az ióšagos
 czelekedet meg vtaltatec, es az űegeny-
 seg gyalazat gyanant, az artatlanfag
 bolondfag helyet kezde tartatni. Az-
 okaert az kazdagfagbol az iffiufagot,
 buyafag, es fő suensseg keuclyseggel eg-
 gyüt űalla meg: kezdenec ragadozni, te-
 kozlani, az ű magokat keuesnec beczú-
 leni, az mas ember marhatat keuanni, az
 űemermeresseget es tística eletet es min-
 den ISTENI es emberi dolgokat,
 minden kilómbsegnelkül kezdenec tar-
 tani. Szükség bizonyara, mikor ez mo-
 stani embereknecc hazokat, es maiorokat
 meg latod, mellyec mint egy egy va-
 ros, vgy epittertencec, meg tekintened
 az űentegyhazakat, a mellyeket az mi
 ISTEN felóeleinc rakattanac. De az Az ve-
gieknecc
 regiec az űentegyhazakat Isteni felem- io ma-
 mel, az ű magoc hazat penig diczi- goc uise
 rettel ekesitice vala meg: sem penig lese.
 az gyózetettekiül semmit el nem ve-
 nec vala, az bozűufag tetelnecc alkol-
 matofsaga kiuül. Deezec az mostani
 roš emberec nagy kegyetlenül mind
 B 2 azokat

EVCIVS CATILINANAC

Az moſe
tani ū
döben
valo em
berek.
nec net
kec.

azokat el veſtic az ū tarſoktul, à melye
lyeket amaz erős győzedelmefec nalog
hattac uala, mint ha à volna à birodal
lom hogy valakinec bozſut czelekedo
nel. Miert ſam lallyam elő azokat à mel
lyeket ſenki el nem hihet, hanem czak a
zok az kic lattac, tudni illic hogy az ma
goknac valo emberec, à hegeket által li
kasztottac es az tengereket által gatolnac
kic ennekem vgy teczik, hogy az kaza
dagſaggal iaczottac. Mert à mely kaza
dagſagot tiſteſſegeſen birhatnac vala, ſi
etic vala aſt rutul el költeni. De az pa
raznaſagnac, tobzodaſnac, es egyeb hit
uanſagnac keuanſagi, nem keuesbe va
lanac raitoc: az ferſiac aſzoniallatokhoz
illendó dolgokat ſenuednec vala, az aſ
zoniallatokis az tiſtatalan eletre, minde
neknec tudafara vetemetec vala el: ele
tekert, mind földön, uizea, mindene ket
fel kerefnec vala: hamareb aluznac vala,
hogy ſem mint az alomra valo kiuanſa
goc volna, ſem chſeget ſem ſomiuſagot,
ſem ſaratſagot nem varnac vala, hanem
mind azokat negedſeggel elől vezic va
la. Mind ezec az dolgoc az iſtiakat, mi
koron

koron Attyoctol marat iofag elfogyot
 volna, gonozfagra gyulaftyac vala. Igy
 az ű gonoz erkölcsökkel kórniúl vetetet
 elmeiec, nem kónnien lehet vala az buia-
 fagnelkül: es annyeual tekozlobba aita
 vala minden modon magat, à kerefetre
 es tekozlafra. Azokaert ilyen nagy es
 meg v:stet városban (mellyet az Catili-
 na kúnnyen meg czelekedhetic vala)
 maga mellet tart vala minden gonof te-
 uó es lator embereket. Mert valaholmi
 feslet eletű, parazna, tobffodo, tellyesleg-
 gel attyatul marat iofagat meg emesti
 vala koczkauat, ember ólessel, buiafag-
 gal, es valaki vag adoffagban eset vala,
 mellyel magat valami latorfagtul meg
 valtotta uala: Annac felette minden felól
 minden ember óldékló, stentseg töró, ha-
 lalra irettetet, vag akkic gonoflagokert
 à töruentúl felnec vala. Annac felette az
 kiket az ű kezec, ember óllessel, es az ű niel
 uec, hamis hitókkal tart vala: Vegezetre
 mindnyaian valakiket nag gonoflag, se-
 genseg, es valami gonof lelki ismeret iz-
 gat uala, ezec valanac tarsai, es barati, az
 Catilinanac. Hoéha penig valaki ilyen

Az Ca-
 talina
 tarsai
 minemü
 uec, uol-
 tanac.

vetektől üres leuennis, az ű baratságaban iutot volna mind az által az minden napi hitetesből, es szokasból, könnyen az többihez hasonloua tetetic vala. De főkeppen az fel serdült iffiaknac baratságot kiuannya vala, azoknac gyenge es ideyec mia valtozo elmeiec, könnyen meg czalattathatnac vala tölle. Mert kinec kinec az ű ideye szerint az menemű kiuāsága vala, nemellyeknec tisztaltan semelyeket, nemellyeknec agarakat es louakat veszen vala. Vegezetre sem kölczeget, sem semermetesseget, nem kimilli vala, cziac hogy azokat maganac hiuekce tehetne. Tudom hogy, voltac nemellyec kic azt itiltec, hogy azoc az iffiac, az kic az CATILINA hazat giakorlyac vala, nem tisztessages eletúuec voltanac volna: de inkább egyeb dolgokbol tamadot volt ez az hir, hogy nem mint valaki bizonytal tutta volna. Mert még annac elötte iffiukorabā az CATILINA neemes leanyokkal, es Apaczakkal parazanalkodot vala, es soc egyeb ez fele vetkekben talaltatot vala. Vegezetre

az ORESTILLA Aureliat meg se-
retuen, kiben egy iambor ember sem di-
czirt egyebet abra zatyanal, miuel hogy
az nem akar vala az Catilinahoz men-
ni, feluen az ű fel neueket mostoba fia-
tul, nagy bizonnyal mondgyac, hogy
hazat tiatul meg űrelituen ment vol-
na hozza. Mely dolog ennekem főkep-
pen lattatic okanac lenni, hogy ezt az
gonosfagot sietne inditani. Mert az ű
vndoc elmeie mind Isten elöt, s mind
emberec elöt vtalatos leuen, sem vigya-
zassal, sem penig alommal nem czende-
sitethetic vala le, annyra furdallya vala
ütet az ű lelki ismereti. Annakokaere
az ű sine sarga vala, rut semei, neha ha-
mar, neha igen lassan iar vala, es tellyes-
seggel minden arczclattyabol dihöfseg
nez vala ki. De főkeppen az iffiakat,
az kiket magahoz hitegetet vala, soe
keppen tanitya vala az gonosfagra:
azoc közzül ad vala hamis tanukat, es
hamis testamentomosokat, es űket vgy
soktattya uala, az ű hütökneec, iohas-
goknac, es veszedelmekneec meg vta-
lasara. De minec vtanna az ű io hi-

Gonosz
lelki is-
meret.

LVCIVS CATILINANAC

reket es ſemermctelſegeket el veſtettec volna: egyeb nagyobb gonofſagokat paranczol vala nekic. Hogy ha gonofſagra valo oka nem vala ielen, mind az alatal az artatlanokat, mint ſinten à gonofſokot, körül veteti, es meg öleti vala, es hog az hiualkodasbol, az ū kezecc, es elemeiecc meg ne laſodnanac, oknelkülis gonozkodic, es kegyetlenkedic vala. Ezekhez az ū barátihoz es tarſaihoz bizuan az Catilina: Annac felette miuehög, az adofſaggal à földnec minden ſegeti rakuac valanac, es hogy többire Syllanac minden katonai az ū magoc iofſaga. ſagit meg emeſtuen, es à ragadomanyokarol, az regi gyózedelmekrül meg emlékezuen, otthon valo hadat kiuannac vala: vegeze azt, hogy az orſagot el arulna. Olaſ orſagban ſemmi hadi nep nem vala: az Pompeiufis igen mezſe hadakozic vala: az Catilinanac nagy remenſege vala, az Polgarmefterſegnec megnyereſe felöl: à tanaczbeliec ſemmire gödot nem viſelnec vala: mindenec cziendefſec, es batorſagosoc valanac: de mind azoc à Catilinanac igē aikolmatofoknac
 lacza

Az Ca-
 tilina
 arulasa:
 nac ala-
 kolma,
 toſſaga.

Iaczanac vala. Az okaert ſent Iuan ha-
uanac ug mint elfo napian, Lucius Cæ-
ſar, es Caius Figulusnac Polgarmesterfe-
gebē kezdē előzőr eggenkent elő ſollita-
ni, nemellyeket inteni, nemellyeket keſer-
getni, az ū rehetſeget, az orſhagnac keſű-
letlenſeget, es ennec az arulasnac nagy
iőuedelmet mutogatni. Minec vtanna e-
legge meg kimle az mellyeket akar vala,
mindnyaian az arulokat őſue hiva, à kiki-
nec nagy ſűkſegőc es nag vakmerőſegec
vala, oda gyűlenec az tanaczbeliec kőz-
zúl az P. Lentulus Sura, az P. Antonius,
az L. Caſſius Longinus, az C. Cethegus,
az P. es Seruius Sylla Seruius fiai, az L.
Vargūteus, az Q. Annius, az M. Porcius
Lecca, az L. Beſtia, az Q. Curius, Annac
felette az nemes rend kőzzúl az M. Ful-
uius, az L. Statilius, az P. Gabinius Ca-
pito, az C. Cornelius. Annac felette az
kőrul ualo ſabad uarofokbolis ſoc eg-
hazi nemeſſec ualanac, Annac felette ſoc
fő nemeſſec cbben az tanaczban titkon
reſeſec ualanac, kiket inkab izgat uala az
uralkodasnac remenſege hog nem mint
az ſegenſcgaug egyeb ſűkſeg. Annac

LUCIUS CATILINANAC

lelette az iffiusag többire mindnyaián,
 de főkeppen az nemesleg akaria vala az
 Catilinanac indítasát, es az kic bekeffeg-
 ben frústen augy gónyórúfegben elhet-
 nec vala az bizontalano kat az bizontio-
 foc helyet, es az hadat hog nem mint az
 bekeffegyet inkább akaria vala. Voltanac
 akkor ollyakis, az kic azt mondanac, hog
 amaz kazdag Crassusis nē volt volna re-
 berlen ebben az tanaczban. Mert az
 Pompeius, kú ű igen gúlól vala, nag had-
 dal bir vala, akar kinekis meltosagat in-
 kab akarta, az Pompeius hatalma ellen
 neuekedni, sőt hog ehezis bizot volna,
 hog ha az arulas elő mehetne, könnyen
 Feiedelmekce lehetne ű. De mégannac
 előtteis valami keuefen ósue esküttece
 volt, az ország ellē, az kic kózzúl az Catil-
 inais volt, mely arulas felől igen igazan
 es rouden gólloc á mint lehet. Az L. Tul-
 lius, es M. Lepidus, polgarmester segebē,
 az P. Antonis, es P. Sylla á kikre az Con-
 sul sag menendő vala, az űt kiuanas-
 rul való törüennyel el marasztuan meg-
 büntettec vala. Egy keueffe az vian az
 Catilinais á wū nec gonoszul való vifele-
 sért,

Az Ca-
 tilinae
 nac első
 arulasa.

seért, tóruenbē hiuattatuan, meg tiltatot
 vala az polgarmesterseget kerni, miuel
 hog illendó idóben az u neuet à tób uste
 kiuanoc kózz e nem adhatta volna. Vala
 vgyan azon idóben eg Pifo neuú felette
 vakmeró, sűkólkódó, haborusag szerző
 nemes ifiú, à kit az ssegenség es à gonosť
 erkólcz izgat vala, az orşagnac fel habo-
 ritasara. Eze Karacson huanac 9. nap-
 ian, tanaczokat kózóluen, akariac vala à
 Romai uarban bodog asony huanac 7.
 napiã, az L. Torquatust, es L. Cottat, kie
 akkor polgarmesterec valanac, meg ólni,
 es az birodalmat magoknac koporituau
 à Pifot az ket Spaniol orşag birasara kü-
 deni. Ez à dolog ki hirheduē, visontag el
 halaztac ezt az ólefrül valo tanachot
 bóit eló hua: 5. napiara. Es még akkor im-
 mar nē chak à polgarmestereknac, de tób
 bire még à tanacz bilieknekis veszedelme-
 kre ígekez nec uala. Hog há à Catilina nē
 sietet uolna ieget adni à tanaczha z eló: az
 aruloknac: Roma kezdeti utã rettenetesb
 dolog nē törtent uolna mint a zō nap. De
 miuel hog à fegueresec még mind ósuenē
 gúltec uala, chak az à dolog halazta el à
 tanachot. Az

LVCIVS CATILINANAC

Az utan az Pifo à iulſo Spaniol orſagban kincztartofagra küldettetec Feiedelem helyet, à Craifufnac tanaczabol, ki tudga vala, hogy à Pifo à Pompeiufnac, nagy ellenſege volna. De à tanaczis órómett atta vala neki à tífzet, miuel hogy ez vndoc embert tauol akiria vala az orſagtól lenni: annac felette hogy még az iamboroc kózzúllis ſokan ſegitiegeket helyheſtettec vala az Pifoban, miuel hog mar akcor az Pompeius hatalma rettenetes kezdet vala lenni. De az Pifo Spanio! orſagban menuen az Spanioloktat az kie az ú ſeregeben ualanac meg óletec. Vadnac ollyac, kie azt mondgyac, hog az Spanioloc az ú hamiskeuely es kegyetlen tífrit nem ſenuedhetec uolna: nemellyec peniglen azt mondgyac, hog azoc à louagoc az Pompeiufnac regi es hú ſolgaileuen, az Pifot az ú akarattia-
bol óltec uolna meg: Soha az Spanioloc illyen nagy dolgot nē chelekettec uolna ha annac előtreis ſoc kegyetlen dolgot nem kenſerittettek uolna el ſenuedni. Mi azt à dolgot ketſégben hadgyuc. Ekkedig az elfó arultatas felól eleget ſollottam.

Pifonac
meg óle
teſe.

Az

AZ CATILINANAC MA-
SODIC ARVLASA.

AZ Catilina mikoron larna, hogy mind azoc előgültet volna, az ki ket annac előtte előszamlaltunc, iollehet annac előtte is sokat szollot uala egyenkent mindenikkel gyakorta: Mind az alral hasznosnac itiluen lenni, hogy közönseges keppenisüket meg szollitani, es inteni, a Palotanac belső részében menuen, es ot minden kiuúl ualo embereket ki külduen, ilyen oratiot monda.

Hogy ha a tú vitezsegetek es húsegek en elegge meg nem probaltam uolna, heaban lót uolna ez az alkoholmatosság: Es ez az uralkodasnac remen-sege heaban lót uolna az mi kezünkben: Enis peníglen tunyasagbol uagy heiaba uolosagbol nem igyekezem az bizonyosokert bizontalanokra. De miuel hog soc es nagy veszedelmekben, a tú vitezsegetek es hozzá valo húsegetek meg elmertem: azért mert e est az nagy es sepe dolgot elkezdeni, miuel hog vgyan azon dolgokat vöttem esemben, hog tú nek

Az Cato
tilina-
nok az
tőh aru
lokhoz
ualo o
ratioid.

LVCIVS CATILINANAC

Igaz ba
ratfag.

únektekis iok es gonosoc, valamellyee
emkem ollyanoknac laczanae. Mert
vgyan azon dolgokat akarni, es vgan a
font nem akarni az, az igaz baratsag.
De en az mely dolgokat magamban gon
doltam mindnyaian azokat eggenkent
annak elotte hallottatoc. Mert az en si
uem naprol napra inkab inkab geries, mi
koron meg gondolom miczoda eletunk
nec allapattya kouerkezendolegen, hog
ha magunkat az szabadfagba megnē sa
dabadituyuc. Mert minec utanna az or
sag eg nehany hatalmasoc birodalma
iuta: az vltamindenkor az kiralioc es fe
yedelinec ado fizetoc kezdenec nekic la
ni, minden nepec es nemhersegec adot fi
zetnec vala, az tob emberec mindnyaia,
akar minemu erofsec, iamboroc, nemese
es nemtelene volnanakis, chak parazt
emberek nec tartattunc: minden kedv, es
meltsag nelkul azoc ala vettetuen, ki
nec felelmekre lehetnenc, hogy ha az
orsag tuloc meg szabadulhatna. Azon
kaert minden boczulet, hatalom, melto
sag, gazdagfag, unalloc vagyon, auagy
à hul

ORSZAG ARVLA SARVL.

á hul úk akariac. Minekúnc csak az ve
 ſedelmeket, tiſtúntúl valo megfoziat, r
 róruenben valo hiaat, es ſegenſeget
 hattac. Meddig ſenuedítec el ezeket iú
 erós vitezec? Nem tizteſſegesbe kezúna
 kón meghalni, hog nem mint illyen nyo
 morult, es gyalatos eletúntúl galazato
 fon megfoztatnunc, minéc vtarina ege
 bec keuelyſege által megczufoltaranc?
 De az Iſtenre mondom hog kezúnkben
 vágon az gózedelem, iſfiac vágunc, me
 reſec vágunc: viſontag az mi elléſeginc
 az venſeg, es kazdagſag mia el erétele
 nettec. Czak az el kezdés keuantaric: á
 többit az dolog mutatya meg. Mert mi
 t zoda ember ſenuedheti azt el, az kinec
 ferfiui termeſteri vágyon, hog ú nekic an
 ny kazdagſagoc legén, mellyet tengerek
 nec gatolafara, es á hegek nec égenlíteſere
 kólczenec, minekúnc penig csak mindē
 napi kólteſgúnc ſe legén ſú kſeges dolga
 inkra? hog ú nekic ket auag három palo
 taiokis legén eg vegbē: mi nekúnc penig
 csak ahol lehaytzuc ſeiúnketis ſe legén?
 mikor ō írt kepeket ki meczerkepeket, ſep
 faragot ſerſamokat veſnec, v y alkotma
nyokat

kat le ront nac, es mast czinalnac helyette: vegezetre minden modon à penzt veſtic ſüllyeztic: megis mind az laltal az ó kazdagſagokat illyen tekozlafſalis elnem költhetic. Minekúnc penig hazunknal ſegenſegúnc vagon, kiuúl adofſagunc, gonoſ állapotúnc de remenſegúnc sokkal gonozb, vegezetre mi marat meg minekúnc az mi ſegen lelkúnc kiuúl. Nē ſerenteke hat fel: lhon amaz amaz ſabadſag, à kit gyakran kiuantatoc. Annakfele te à gazdagſag, tizteſſeg dicziret ſzemetec elót vadnac. Az io ſzerencze mind azokat nyereſegül adga az győzedelme ſeknec. Summa, à dolog, az alkolmatofſag az veſedelem, ſegenyſeg, es ennec à hadnac nagy nyereſegi inczenec titóket inkab, hogy nem mint az en beſedem.

Auagy ſeidelemſegben, auagy katonafagban, akariatoc ellyetec az en munkammal: ſem teſtel ſem lélekcel, nē leſſec tauol túlletec. Ezeokról á mint remenlem eggút ti veletec polgarmeſterſegembennis beſellec, hog ha az en remenſegem engemet meg nem czal, es ha túis inkab akartoc vralkodni, hog nem mint

rabságban esni. Minec vtanna ezeket az ú tarsai hallottac volna, kik gonofsággal búuólkódnac vala, de sem iofságoc sem io remenfegec nem vala, iollehet nag nyerefegec laczik vala azoknac, hog ha az orfágot meg haborithatnac: mind a zo által többire mindniaian kiuanaac efi, hog meg ielentene, miczoda allapattya lenne az hadnac, miczoda nyerefeget akarnaac ezzel keresni, miczoda legufsegec avag remenfegek lehetne. Akcoron az Cautina kezde igerni nekic adollagruvalo meg menekedest, kazdago knac halra valo szankiueteleket, tiáteket, Papi feiedelēsegeket, ragadomanyokat, es mind egebeket, valamellyeket az hadca az győzedelmefeknec akarattia kiuāna. Annakfelette hog a zinnettő Spaniol orfágoban az Pifo, Affricabanis haddal volna az Pub: Sítius, kik rezesec uolnanac ebbē az tanaczban, es hog y az C. Antoniusis polgarmester seget kiuanna, kit remelene hog ű neki riztbeli tarfa lenne ű, ki neki igen barátia, es minden fogorlaggal kőrníut veterót volna, ű vele egyjut akarna az polgamestersegeben az hadhoz

LVCIVS CATILINANAC

kezdeni. Annac felette s̄idalommal illet
 vala minden samborokat, es az őuei kő z̄
 z̄úl mindeniket neuēn neuēzuen dicit̄i
 vala, es nemellyeknec az s̄eginseget, ne-
 mellyeknec kiuanfagar, fokaknac à veſe-
 delmet, galazatot, es az Sylla hadet iutat̄-
 tya vala eſekben, az kic akcoron fokot
 predaltac vala. Minek vtanna penig lata
 hog mindnyain keſec à dologra, intuēn
 ūket, hog az ū polgarmesterseg kerese-
 gondot viselnec, el boczata ūket. Vol-
 tanac akcor az ū dōben ollyac, kic azt mō-
 danac, hog az Catilina az oratio vtan, mi-
 koron az eskū ucsre kenſeritene. ebbē az
 arultatasban valo tarsait, ember vērt bor-
 ral elegituen, itatot volna megveleksellye-
 gekben, es mikor az magoc atkozasa
 vtan abban ittak volna (à mint az aldo-
 zatokbā s̄okot lenni) v̄g ielentette volna
 meg tanaczat, es azert mondotta volna
 meg akcor à dolgot hog inkab hiebbec
 lennenek egymashoz ha magoc kőzōt
 tudnac az dolgot. Nemellyec penig azt
 itilicuala, hog ezeket estōb effeleket, a zoc
 gōdoltac volna, kic azt itilic vala, hog az
 Ciccora valo harag à mely azutan ū elle-
 ne

né tamador, meg czēdesitetne azoknac
 verkekne nag volraual, az kiket ū meg
 buntetet volna. Mi azt az dolgot bizo-
 nioson nem tudgiuc, miuel hogy hihe-
 tetlen. De abban az arulasban volt eg Q-
 Curius neu ū io readē valo nemes ember
 kit az orşag rouoi à tanaczbol galazato-
 sō ki vetettek vala. Ennek az emberne
 nem keuseb hiaba valo termeseti, mint
 vakmerősegeis volt, sem el nem halgatty-
 uala, à mellyeket hallot, sē penig meg az ū
 maga verkeitis el nē titkolhattya vala, tel-
 lyessegel sem şouauual sē czelekedetiuel
 semmit nem gondol vala. Vala ū neki eg
 Fulvia nemes az şonnyal paraznasag ala-
 tal valo nyaiasaga, kinel mikor nem an-
 nyera kedues volna, miuel hog az şegen-
 segert nē igen adhat vala neki, nag herle-
 len diczekedni, es nag dolgokat igirni, es
 seguerrelis kezdi neha fenyegetni, hog ha
 keduet nē tellyesitene, summa, keuclybŭl
 kezdē magát viselni, hog nē mint şokta
 vala. De az Fulvia az ū keuclysegenec
 okat meg ertuen, az orşagnac illyē ueste
 delmēt nem titkola el hanem neuet kitól
 hallotta el halgatuan, az **CATILI**
C a
nanac

LVCIVS CATILINANAC

nanac arulása felől mindēnemű dolgo-
 kat, az mikeppen hallotta volna, sokak-
 nac meg beſelle. Ez à dolog indita to-
 keppen az emberket, hogy az Cicerot
 tennec polgarmesterre. Mert annac elö-
 te többire az egész nemes rend irigkedic
 vala à nemtelenekre, es azt hiſi vala, hog
 à tizt meg rutittatnac, hog ha arra nem-
 telen ember iutna, ha ſinten meg erdem-
 leneis. De minac vtanna ez veſedelemre
 iutanac, az irigſeget es keuelyseget hatra
 hagyac. Azert orſzag gūleſe leuen, orſzag
 biroiuat tetetenec az M. Tullius Cicero,
 es C. Antonius. Mely dolog leg előſör
 az arulokat meg rettentette vala. Mind
 az által az Catilina diſhūſſege nem ki-
 ſebbedic vala, hanem naponkent töb-
 re igyekezic vala, fegyvereket keſit va-
 la alkolmatos helyeken az orſzagban,
 es penztis, mellyet auagy ū maga, auagy
 barati hūti alat kölczön kert vala, Feſu-
 læ varosban hordattya vala, egy Man-
 lius neuű emberhez, ki annac vtanna el-
 ſő lön à hadnac kezdeseben. Akkor az
 időben mondgyac, hogy minden ſcle
 embereket ūgyekezet volna hozza kap-
 czolni

ezolni kic közzül voltanac egy nehany
 aßnyallatokis, kic előőr nagy sum-
 ma penzt gyűytötteneç vala parazna
 elerekcel: Az vtan peniglen mikor az ű
 ideieç csak keresecekben nem buiafagok-
 ban fogyatkoztatta volna meg űket,
 nagy adoflagban esteç vala. Azoc al-
 tal gondollya vala az CATILINA,
 hogy fel tamaßrhatna az varosban leuõ
 rabokatis, es hogy a varost fel gyuyt-
 hatna, auagy ferieket meg õlettehet-
 ne velec. De ezeç kőzõt vala egy Sem-
 pronia neuű aßny, mely gyakorta fer-
 fiuhoz illendõ gonozfagokat cheleke-
 det vala. Ez az aßnyallat nemzetsege-
 uel es ßep abrazattyaual annac felette
 ferieuel, es fiaiuval, eleg bodog volt, mind
 Görög es Deaknyeluen bölcz volt, mind
 enckleni s-mind tanczolni ekesben tu-
 dot hogy nem mint iambor aßnyal-
 lathoz illendõ, es soc egyeb dolgokatis
 tudot, mellyec az buiafagnac eßkőzi.
 De ű neki minden egyeb dolgoc ked-
 uesbec voltac mindenkor, hogy nem
 mint az tisztelleg es ßemermetelleg. Nem
 könnyen ilihetted volna meg, hogy ha

*Az Sem-
 pronia
 aßnya-
 nac ter-
 meszeti
 es erkõ-
 lcz.*

LVCIVS CATILINANAC

penznec keduezneic keuelebbet auagy
 uifesege nec. Olly buia termeszetu volt,
 hogy gyakrabban forgalmaztatna az
 fertiakat buiasagra hogy nem mint u
 forgalmaztat nec. De gyakorta an-
 nac elortois hitit meg segte vala, na-
 la le tot marhat el eskut vala, emberha-
 lalban reses lot vala, buiasaga es se-
 gensege mia segeny allapatra iutot va-
 la, de az u elmeye dicziretes vala ver-
 seket serezhet vala, trefat indithat va-
 la, besede neki lehet vala, auagy uifese-
 seges, auagy lagy, auagy faitalan. Tel-
 lyesseggel nag trefasag, es nyaiasag va-
 la benne. Ezeket az dolgokat el ue-
 gezuen az CATILINA mind az altal
 az polgarmesterseget kiuannya vala az
 iouendo eztendore, azt remeluen, hog ha
 Consulla teretet volna, konnyen az AN-
 TONIVST az u akarattyara haito-
 hatna. De azon kozben nem nyugha-
 tic vala, hanem minden modon, az Ci-
 cero vtan lefeskedic vala, De az CL-
 CERONAKIS az el tauoziatasra
 rauaszaga vala. Mert az uiflinec kezde-
 tiben soc dolgot igiruen, az Fulvia ale-
 tael

tal'el vegezte uala, hogy az Curius, ki Az Cicero
 felől ennec előtté holtec az Catilina ta- cero
 naczat ű neki meg ielentene. Annac fe- nac az
 lette a z ű tiszbeli tarsat az ANTONI- arulo
 VST az orſagnac neki valo igireti- ellen u
 uel el hitette vala, hogy az orſag ellen lo uig
 ne tamadna, es ó maga melletis barati- az a
 nac es hozza tartozoinac sereget visel
 vala alattomban. Minec vtanna az or-
 ſag gyúksenec napia el ióue, es az Ca-
 tilinanac sem az tizt keuanas, sem az le-
 feskedes, à mellyet az Cicero vtan ve-
 tet vala, nem kedue ſerent leuenec, el
 vegeze hogy hadat tamazſon, es min-
 den veszedelmeket meg keserisen, mert
 à mellyeket titkon probalt vala, mind
 kedue ellen lóitec vala. Azokaert az
 C. MANLIVST Fefulæ varasban
 es Hetrurſanac refzeben, az C A-
 MERTIVM varosbol leuó Septu-
 miust Picenum tartományban az C. Iu-
 liust penig Apullyaban: Annacfelette e-
 gyebeket egyebűue boczata, az kit hol
 gondol vala, hog alkotmatos lenne ű ne-
 ki. Azonközben ſoc dologban uala egy-

LVCIVS CATILINANAC

ſerf. mind foglalaros, az Cōsul vtan lef-
 ekedic vala, az varos giuytasara kezul
 vala, alkalmas helyeket fegyueresek-
 kel foglal vala, ū maga teguerrel iar va-
 la. Annac felete az tob tartaitis inti vala,
 hogy mindekoron keſec volnanac, eyel
 nappal ſiet vala, vigiaz vala ſem niugha-
 tatlanſaggal, ſem munkaual meg nem fa-
 rad vala. Vegezetre minec viana fok in-
 ditafa vtan ſemmi kedue ſerint nē lōn vi-
 ſzontag eczaka, elō alomkor az M. Por-
 tius Lecca által ōzuchiua az fū arulokat,
 es ſokat panazolkaduan az ū tuniaſa-
 goc felōl, meg ielente, hogy az Manliuſt
 elōlet kũlte volna, ahoz à ſokafaghoz, az
 kiker kezitet volna az hadra. Annac felet-
 te hogy egyebeketis egyeb alkalmas
 helyekre el boczatot volna, az kic az ha-
 dat el kezdenec. Ezert ūis az ſeregekhez
 akarna menni, ha elōzōr az Cicerot meg
 ōlherne, miuel hogy az Cicero az ū tana-
 czanac igen artana. Azokaert meg ijed-
 uen es ketelkeduen à tōbbi, egy Corne-
 lius neuū Romai nemes es ū velle eg-
 gyūt eg L. Vargunteius neuū tanaczbe-
 li vr, igituen arra magokat el vegezec,
 hog

Az aru
 loknac
 Cicero
 meg ōle
 ſereuas
 lo ſzan-
 akoc.

hog vgyan azon eyel, egy keuffe az v
 tan, feguerefekcel, vg mint vduarhoz az
 Cicerohoz be mennene, es nag hertelen
 az u maga hazanal utet altal verne. De
 mihelyen az Curius meg erte, mely nagy
 vezedelem kouetkezne az Cicerora,
 nag hamar az Fulvia altal az Ciceronac
 meg ielente a lest, a mely u ellene bereztc-
 tic vala. Ig azok az aruloc az aiton ki
 rekesztuen, hejaban vottec vala mago-
 kra ilyen nagy gonoſ dolgot. Azon- Hetrus
 kozbe a Manlius ſorgalma ztarya vala a riaban
 kosleget Hetruriaba, mely nep vy dolgo- valo ko
 kat kiuan vala, az ſegenſeg es az bozzu- roſoſ
 ſag mia, miuel hog az Sylla kegetlenſege bad.
 mia mindē ioſagokat el ueſtettec uala: an
 nac felette minden fele toluaiokat: ſorgal-
 maztat vala, a kie abban a tartományba
 bouon valanac: nemellyeket a Sylla altal
 kiuul valo varosokba helyhezettec kozo-
 zulis, a kikne a buialag es tekozlas mia,
 semmiec nem marat vala az fok ragado-
 manybol. Azokat mikoron a Ciceronac
 meg izentec volna, ket fele vezedelemiul
 ſeluē, miuel hog az varost sem olalmaz-
 hattya vala touab lefelkedeliul az u ma-

LVCIVS CATILINANAC

ga tanaczauaſ, ſem peniglē azt nem tudhattya uala menye uolna à Manlius hada, auag michoda tanaczoc volna, à dolgot tanacz eleiben vete, mely immar annak előtte el hirhedet vala. Azokaert (mely dolgot mindenkor valami nag veſedelmekben ſokot lēni) à tanacz ezt vegeze, hog à Conſuloc azon lennened, hog az orſag valami kart ne vallana. Ez à fő hataloin adattatic az tanacztul, à tiſt viſelőknec Romai mód ſerēt, tudni illic hog ſereget gyűythellenec hadat viſelheſſenec, minden modō fenytokban tarthaffac, az orſag friges tarſait es varaſiakat, es hogy ſabad birodalmoc es itiletac lenne, mind hōn ſ-mind hadban. Mert az orſag vegezefenelkül az polgarmeſtereknec hatalmoc ezekre Romaban nem vala. Keues nappal az vtan az L. Senius neuú tanaczbeli vr, az tanaczban egy leuelet magyaraſa el, mellyet mond vala, hogy Feſulæbol hoztac volna ū neki, melyben az vala irua: hog C. Manlius mind ſent hauanac huſon hatodic napia elót, nagy ſokafaggal hadat tamaſtot volna. Egy ſerſ-mind penig vgyan akcor, (az mint eſſele

effele dologban szokor lenni) nemelylec
 iegyeker es chudakat ielentnec vala, ne-
 melylec penig azt mondgyac vala, hogy
 parrosoknac gyulesec volna, Capua-
 ban fegyueret kebitnenec, es Apulia-
 ban kereites had tamadna. Azokaert
 az tanacznac vegezesebol az Q. Mara-
 tius rex Fesulæban, az Q. Metellus Cre-
 ticus, Apuliaban, es az körül valo helyek-
 re küldetenec. Eze mind ketten az va-
 roson kiuül Fciedelmi kezülettel vala-
 nac, egy nehany keues emberek nec pat-
 uarkodasot miat, kie mindē tisztelleges es
 tisztellegtelen dolgot arulni szoktac vala,
 meg tiltatuā hog triumphussal az varos-
 ban ne iunenec. De az itilē Birac közüz-
 lis az Q. Pompeius, Rufus Capuabā, az
 Q. Metellus Celer, Picenū tartomanybā
 küldetenec, es ezek nec meg engettec,
 hog az idonec es az vejedelē nec mi vol-
 ta serent, nepet gyúytenenec. Annac
 felette, ha ki az arulast meg ielentene,
 mely az ország ellē indult vala, iuralomul
 igirenec Rabnac szabadfagot, es haz Sef-
 terciomot, az az, harmad felezer aranyat
 szabad ember nec penig ez dolog miat va-
 lo

AZ ARMA
 LAS IELÉ-
 TŐ INEC
 IUTALA
 MOC.

LVCIVS CATILINANAC

Ország
rötte
nefc.

lo bűnteretlenséget es ketszaz ezör sester
tiomot. Vegezek aztis hog az hasarto
fok Capuaban es egyeb körül valo va
rosokban, kinec kinec az ú erieke sserent,
el oztattatnanac: Romaban ez egez va
rosön vigiazok rendeltetnenec, es azok
nac, az also rendön valo tiszt viselóc pa
rācziolnanac. Mely dolgokkal az ország
fel indittatec es az városnac sine meg
valtozec: à nag órómból es buiasagbol
mellyeket à fokcaig valo czendesseg sser
zet vala, nagy hertelen sromorusagban
eset vala, sietnec vala rettegnc vala:
sem helyhez, sem semmi emberhez nem
bizharnac vala, sem hadat nem visel
hetnec vala, sem bekefegben nem le
hetnec vala, ki ki mind az ú vesfedol
met az ú felelnc sserent iteli vala. Eze
felót az assony nepec, (kiknec à birodas
lomnac nagy voltaert az hadtul valo fe
lelem srokatlan vala) magokat gyótric
vala, kezeket az égre fel emelic vala, ki
czin fiokon sbanakodnac vala, az Istene
nec kónyórógnc vala, mindenekül ret
tegnec vala, à keuelyseget es negedséget
el hagyuan, mind magoc s-mind haza
ioc

foc felől kersegeben estece vala. De az Ca-
 tilinanac kegyetlen elmeie megis vgyan
 azon dolgokat forgattya vala, iollehet
 ellene valo oltalmoc bereztetnec vala,
 es úis Plautius törvénye által az L. Pau-
 iustul rea kerdetet vala. Vegzetre ez do-
 lognac eltitkolasaert, auagy maga ment-
 segeciert mint ha feddessel ingerkettetet
 volna erre, az tanaczban mene. Ot à M.
 Tullius consul, auag az ű ielen volta mi-
 at feluen, auagy peniglen haragiaban i-
 gen sepe, es az ország nac hasznos oratio-
 monda, mellyet az vitan iruais ki ada. De
 mikoron az Cicero le űlt volna: az Ca-
 tilina (mint hogy mindē dolgoknac iet-
 tetesere kez vala) feiet le sűggestuen
 nagy kőnyórgó bešeddel kezdé az ta-
 naczbelieket kerni, hogy semmit ű felől-
 le oknelkül el ne hinnenec: Oly nemzet-
 ből valo volna ű, es eletet iffiusagatul
 fogua vgy rendezite volna, hogy minden
 iot kellene ű felől le remenleni: Ne iit-
 necazt, hogy ű neki vri nemzetből le-
 uó embernec (ki mind ű maga, mind
 az ű elei foc ioual lótt volna az R O-
 M A I kősszeghez) ország veszedelmen-
 keilene

Az Ci-
 ceronac
 catilina
 ellen ua-
 lo orati-
 oia.

Az Ca-
 tilina-
 nac cice-
 ro ellen
 ualo
 mentse-
 ge.

LUCIUS CATILINANAC.

kellene, holot azt à M. Tullius oltal-
 mazna, ki à Roma városának czac fel-
 lyeres lakója volna. Ezekhez az űidalo-
 makhoz mikoron többeket is adna: kez-
 denec mindnyáian zörgetni es útet ellen-
 segnec es hazáia aruloianac nevezni. Ot
 az Catilina, vğ mint meg dúhóduen: mi-
 uel hogy vğymond az en ellensegimtul
 körül vetetuen, vezedelcmre űzetterem
 haniat homloc az en fel gyuladasomat
 az tú romlastokkal, oltom meg. Az v-
 tan nagy hamarfaggal à tanacz hazbol
 liaza mene. Ott sokat gondolkoduan,
 magaban, miuel hogy sem az polgarme-
 ster vtan vetet les nem mehet vala elő, az
 városis erti vala, hogy vigiazásokkal
 meg erősitetet volna, Istíluen leg íobnac
 lenni, ha neper meg öregbitene, es minec
 előtte az ország nepe óžue gyúlnec soc dol-
 goknac eleit uēne, mellyec à hadbā ha-
 nosoc lennenc: kesó etfaka keueled ma-
 gual az Manlius taboraba menc. De az
 Cethegusnac es Lentulusnac, es à többi-
 nec, kiknec vakmeró segeket meg ísimerte
 vala, meg hága hog ualamiel lehetne az
 el kezdet partolást erő síttenec, à Cicero

vtan vetet leffel sietnenec, öldöklesre, e-
 getesre, es egyeb hadi dolgokra keűne-
 nec: úys róuid nap nag haddal à varofra
 iűne. Mikoron ezec Romabā vifeltetne-
 nec: az C. Manlius az ű hozza tartozoc
 kőzzűl, à Q. Marciushoz kőueteket kül-
 de ill yen kőnyőrgessel. Az Istent es em-
 bereket hiuc bizonsagul te feiedelem,
 hog mi hadat sem hazanc ellen nē tamaz
 tottunc, sem penig hog egebeknec vesze-
 delmet űerez nec, hanem hog magunkat
 az bozzufagtul meg oltalmaz zuc, kic űe-
 genyec es űűkőlkődőc leuēn, az vfora-
 foknac erőűakoc es kegetlēsegec mia, tőb
 bire mindnyaiā hazanktul, de mindnya-
 ian hirűnk tul es iőűagunktul meg foűrat-
 tunc. Egűkűnk nec sem volt kozzűlűnc
 űabad az mi eieink nec űokasoc űerēt, sem
 tőruēnyel elnűnc, sem iőűagunktul meg
 foztatuan testűnket űabadsagban tarta-
 nunc: annyra nag kegetlensgec volt az
 vforafoknac, es az Itilő bironac hozzāc.
 Gyakorta az mi eletnc à Romai kőűseget
 meg űanuā, kőzönseges uegezeseckcel az ű
 űűkőlkődeset meg segitetec, es vegezerre

A: Mā-
 lius ma-
 gamēta
 sege.

(az

LVCIVS CATILINANAE.

(az mint csak mys emliryúc) az adosság
 nac nag' voltaert minden io emberek-
 nec akarattjokbol az ezúst adosságot
 rezzel fizetec meg. Giakorta ákósfegis a-
 uag vral koda fra valo s'andekbol, fel indi-
 tatuan, auag az tizt viselók nec keuelyse-
 gec mia fel legyuerke zuen, á tanaczbe-
 liektúl el hasonlotac. De mi nem birodal-
 mat, sem penig kazdagságot nem kere-
 sűnc: Mely dolgokert minden hadac es
 vtaskodasoc s'oktac az emberek kózt len-
 ni, hanem s'abadságot keresűnc, mellyet
 egy iambor sem akar, hanem ha eleteuel
 egygyűt el ves'teni. Azert tegedet es az ta-
 naczor kerűc, hog' ez nyomorult varo-
 stokbeliekre vilellyetec gondor, az tör-
 uenec olralmat (mellyet az Ituló Biro-
 nac hamis'aga túlónec el vót.) adgyatoc
 meg, es ne ken'sericzetec minket arra,
 hog'ebben kellyen keresnűnc modot, mi-
 keppen az mi verűnket bozzu allással
 onc zuc ki. Ezekre az Q. Martius az e-
 felele: hog' ha valamit á tanacztul kerni
 akarnanac: az hadat s'allitanac le, es Ro-
 maban mennyenec kónyörgeni. Oly
 sc'lidsege, es kegelme'ssege volt volna
 minden-

A: Mar-
 tiusnac
 az arue-
 loknac
 s'auok
 ra u'lo
 se'leletti.

mindenkor a tanacznac es az Romai kőse-
 segnec: hogy soha senki ű töllóc heaban
 segerseget nem kert volna. De az Catilia
 na vtabol többire minden polgarmester
 seg viseltek nec es fő fő emberek nec leue-
 let küldé, hog ű hamis vadolasokkal gő-
 zettetet volna meg, es miuel hog ellenségi
 partolasanac, ellene nem alhatot volna, ű
 a berenczenec keß volna engedni, es Mas-
 siliaban srankiuetesre menne, nem hogy
 ű ilyen nagy verekben reßes volna, de
 hogy az ország czedessegben maradna,
 se penig az ű vizsa vonasabol haborusag
 ne indulna. Ezek: űl fokkal külömböző
 leuelet magiaraza el a tanaczban az Q.
 Catulus, mellyet mond uala, hogy az Ca-
 tilina neueuel attak volna neki anac mas
 sa ilyen modon vagion. Az L. Catulina
 Q. Catulusnak kőßönelit mondga. Az ie-
 ieles hüseged, mellyet valoban meg esmer-
 tem, es mely ennekem, sok veszedelmimbē
 kedues volt, az en keresemre bizodalmat
 ada ennekem. Azokaert magam mentest
 nem akarek ez vy tanaczban keßitenem:
 hanem semmi bünóm nec lelki ismeretből
 valo magam mentest akarek elő hozni,

D

mellyet

Az Ca-
 tilina-
 nac Ca-
 tulus-
 hozna
 lo leue-
 le.

LVCIVS CATILINANAC.

mellyet igaznac lenni bizonyalel hida-
 ged. Mert en bozſusagtol es gyalazattol
 indittatuan, miuel hog az en munkama-
 nac, es serenfegem nec hasznatol meg fos-
 tatuan előbbi meltoſagomat nem oltal-
 mazhatom vala, az nyomorultaknac kő-
 zénſeges igyet ſokafom ſerint magamra
 vőttem, nem hogy az adofſagot magã
 ioſſagabolis meg nem fizethem, holot
 egyebek nec adofſagatis ez Aurelia Oref-
 tillanac adakozó volta, az ũ maga es lea-
 nya penzeuel meg fizethetne: hanem hog
 meltatlan embereket latoc vala: tiſiekre
 fel emeltettek nec iēni es hog az ēberec ha-
 mis gyanufag mia túllē elidegenittetec
 volna. Ezokaert az en nyomorufagō ſe-
 rint az en meltoſagōnac meg tartafara, e-
 leg tiſleſſeges remenſeget lattarō kőuet-
 ni. De mikoron többet akar nec irni, ielē-
 tec ennekem, hog meg akarnanak fogni.
 Mostan az Orestillat te neked ayanlō, es
 őtet te readbizō az te fiaidra kerlec tege-
 det, hog őtet mindē bozſusagtol meg ol-
 talmazad: leg egeſſegbē. De az Catilina
 eg nehany napig mulatuã az C. t lamini9
 nal az Reatū neuú uarosbā csak à mig az
 Flaminiiſtul még annac előtte el hitetec

ORSZAG ARVLASARVL.

Varast fel feguerkeztetne, tizenket kőcs
 vezővel es egeb fejedelmi ekelegekkel
 az Manliushoz a taborbā mene. Ezeket
 mihelyen Romabā meg ertec: az tanacz
 mindgyart az Catilinat es az Manliust,
 ország aruloinak iule, az tób sokasagnac
 penig bizonyos napot hāga. Mely nap e-
 lőt bűnteresnelkül az partos hadbol el
 mehetnec mindenec, az halalra itiltet-
 tec kőuul. Annac felette vegeze az ta-
 nacz eztis, hog az polgarmesterec sere-
 get gūyrenenec, es az C. Antoni haddal
 az Catilina vran sietne: Az Cicero penig
 az varos oltalmara hōn maradna. Abbā
 az idōben az Romaiaknac birodalmoc
 igen nyomorultnac laczot ennekē, mely-
 nec holot nap kelettul fogua nap nyugot-
 rig minden haddal meg gőzettetet nēzet-
 segec engednec: honnis bekefegec es
 gazdagagoc volna (mellyeket az embe-
 rec fő ioknac itilnec) mind az által talat-
 tattanac kőzzuloc oly emberek kic mind
 magokat, mind országokat nag vakmerō
 keppen akartac volna el vešteni. Mert
 az tanacznac ket vegezefere enny sokas-
 sag kőzzul sem iutalōra nezue az arulast

LVCIVS CATILINANAC

senki meg nē felentette vala, sem az Catilina taborabol el nem ment vala. Ann yera nag erős partolas es ugy mint ragado betegseg hallot vala többire minden emberek nec ſiuere. Es nem cziaak azok ualának az orſaghoz idegē ſiuel, az kik az partolasban reſeſec valanac: hanem még az egeſ kőſſegis vy dolgoknac keuanſagabol az Catilina el kezdet dolgat iauallia vala. Azt penig lattatic vala az kőſſeg az ū regi ſokafa ſerint czelekedni. Mert mindenkoron az orſagban az kinec sem mi kazdagſagoc ninczen az fő emberek re irigkednec: az gonofokot penig, dicziric: az regi dolgokat gúlólic: vyiakat kiuanac: az ū magoc allapattyanac meg unaſabol, mindē dolgoknac változafara iſgekez nec: haboruſaggal, es part úteſekcel, gondnelkül taplaltatnac, mert az ſeginſeget kőni ū karnelkül akarkinekis birni. De főkeppē az varosbeli kőſſeg ſoc okokert az partolaſra hailando vala. Előſőr, mert mindnyaiā valakic auagy gyalazatofok auagy faitalanoc valanac, auag az kic galazatofſaggal, attyoktol marat ioſagot el veſtettetnec vala, vegeſetre mindenec az

Az kőſſeg kez az partolaſra.

kic latordagok es gonoflagok mia hazok
 bol ki üzetenec uala, mind ezek Romabā
 mint egy latroknac barlangiaban oſue
 gültrec vala. Masodſor lokan az Sylla gō-
 zedelmerol meg emlekezuen, miuel hog
 lattyak vala, hog ſoc kōzōnſeges katonak
 bol tanacz vrac löttec uolna, nemellyec
 vgy meg gazdagottac volna, hog kiraly
 modra elnenec es ruhaznac magokat: ki ki
 mind maganac, ha had tamadna, az gōze-
 delebül illyeneket remel vala. Annac
 ſelette az iffiufag, mely az imezōkōn kezi
 munkaiual taplallya uala ſegēſeget, ki-
 ualtkeppen es kōzōnſeges keppen ualo
 igiretekcel fel inditatuan az varosi hiual-
 kodast az nehez munkanal inkab ſeretik
 vala. Azokat es mind egyebeket az kō-
 zōnſeges nyaualya taplal vala. Mennel
 keuesbe kel czudalnunc, hog allyē ſeginy
 es gonof erkölczü emberec leuen, nag re-
 menſegekhez kepeſt mind az orſagra, ſ-
 mind magokra akartac gondot viſelni.
 Ezek felet az kiknec attyok halatra iilte-
 tet vala, ioſtagoc el veretet es ſ badſagok
 meg küſſebbitetet vala, az Sylla gōzedel-
 meuel: nem külömb ſiuel variak vala en-

LVCIVS CATILINANA C

nehadnac veget. Sőt azok is, az kik az
 tanaczal egy ertelemben nem valanac
 inkab akariac vala, hog az orđaghabo-
 rod nec meg, hog nem mint ú nekic bős-
 czülltec nem volna. Az penig az go-
 noz dolog foc ú dó muluá iót uala ismet
 be az orđagban. Mert minec vianna az
 Cn. Pompeius es Marcus Crassus pol-
 garmestersegebē, az kőfseg otalmazoi-
 nac hatalmoc heliere allattatec: az fel ser-
 düle ifiac nag meltofagra iutuan, kik nec
 mind ideiec s- mind elmiec fene uala, ke-
 dec az kőfseget az tanacznac vadolasa-
 ual izgatni, annac felette adomaniokkal
 es igiretekkelis inkab gúlastani, es ug ő-
 kis hire neuet es hatalmoc magoknac here-
 sni. Azok ellē nag eróuel tufakodic vala
 tóbire mind az egeđ nemes rēd, a tanacz
 beliec otalmazasana c žine alat, valofag-
 gal penig azú maga ör gbúlesekert. Mert
 (hog róuid: dē az igazat meg mōdgā) az-
 zoc az idoc utā valakic az kőfseget ha-
 borgattac, tistie seges žin alat nemelliec
 mint ha az kőfseg igazsagot otalmaznac,
 nemellyec hog az tanacznac meltofaga
 öregbed nec, az közönseges iot recetuē

ki ki mind az ú maga hatalmaert viasko-
dic vala: sem embersegec sem az vetelke-
desben valo modgoc nē vala. Mindenie
fel az gőzódellemmel kegetlenül el vala.
De minec vtanna az Cn. Pompeius az
tengeri, es az Mitridates kiraly ellen va-
lo hadra küldetec: az kőssleg allapattya a-
zonnal meg kűsőbbedek az gazdagok
nac hatalma meg neukedéc. Ezek bir-
nac vala az tisztetekcel, országokkal, es min-
den egeb dolgokkal: úk büntetes es fele-
lőnelkül leuén io allapatban el nec vala.
Egyebeket tőruenyekkel űgegetnek vala,
hogy az kősseget az tiszt viselők űiligyeb-
ben birnac. De mihelyen az ország valto-
zafara valo remensleg adatek az regi viz-
sauonas az ú űueket fel indita. Hogy
ha az első harczon az Catilina gőzódelle-
met vehetet volna, auagy csak az ellen-
kőzókcel egy arant valo lehetet volna is:
bizony az eg 3 oršagra nagy vesede-
lem kővetkezet volna: sem azoc az kie
győzedelmesc lőrtec volna, az győze-
delemmel lokaig nem elhetec volna, vğ
hog egyk fel ki faraduā, az mastic az kie
nec tőbereie lőt volna, az biroadlmat es

LVCIVS CATILINANAC

szabadfagot erõuelis az mas feltúl ki teker
 te volna. Voltac mind az által az aru-
 las kiuúl nagy sokan, kic elõzõr az Ca-
 tilinahoz mennikeztec volt. Ezeckõz-
 zúl volt az Fuluis ranaczbeli emberne-
 fia, kit az vibol vizsã hozatuan, az ú
 Attya meg õlete. Vgyan akkor Roma-
 ban az Lentulus (mikeppen az Catilina
 meg paranczolta vala) kiket erkölcsel
 auagy állapotallal hihet vala, hogy az or-
 szag vytasara alkolmatosoc volnanac,
 mind ű maga s- mind mas által hitegetõt
 vala, nem csak az városbelieket, hanem
 minden fele embereket, valakic az had-
 ban valami hasznot tehetnenec. Ezo-
 kaert az Publius Vmbrenusra biza, hog
 az Allobrogesek köuerit meg keresne, es
 azokat (ha lehetne) az hadnac tarsasa-
 gara hozna itiluen azt, mint hogy mind
 kőzonseges es kiuálkeppen valo adof-
 sagban volnanac. Annac felette hogy az
 Franciaiak termezet ærent hadakozo
 nemzet: e leuen, igen könnyen effele ta-
 naczra terithetnenec. Az Vmbrenus mi-
 uel hogy Galliaban kereskedic uala
 többire mind az vargásokban valo fő
 fő em-

az sru
 lasnac
 az Frã
 ctatak-
 k. il u
 lokõz-
 leje.

fő embereknél esmeretes vala, es űys űket esmeri vala. Azokaert minden kesedelemnelkül, mihelyen az kőueteke az piaczon meg lata, rőuideden kerdekeduen az oršag állapotja felől, es vgy mint űankoduán annac nyomorusagan kezde kerdezni, miczoda veget remelenecc annac az nyomorusagnac. Minec vtāna lata, hog azoc panašolkodnanac az tīst viselőknek, fősuensegcc felől, es vadolnac az tanaczbelieket, ezert hogy semmi segitseg ű bennec nem lehetne, es hogy az ű nyomorusagoknac czac az halalt varhatnac oruollagul: de en vgy mond tūnektec (hogy ha embercc akartoc lenni) modot mutatoc, melyel ilyen nagy nyomorusagtól meg űabadulhatsatoc. Ezeket mihelyen monda, az Allobrogesec nagy remensegben hozattatuan, kezdec az Vmbrenust kerni, hog ű raitoc kőniórűlne, semmi nem lenne olly keserues es nehez dollog, melyet őromest meg nem czelekednenc, czak hogy az oršagot adofsagotól meg űabadithanac. Az Vmbrenus őket az Decius Brurus hazaban viue,

LVCIVS CATILINANAC

miel hogy az, az piacchoz közel vala,
 es abban az tanaczbanis az Sempronia
 mia reſtelen nem vala. Mert az Brutus
 akkor Romaban nē vala. Annac felette
 az Gabiniustis oda hiua, hog az beſelge-
 tesnec nagj ob meltoſaga lenne. Annak
 ielen leteben az arulast meg ielente, ab-
 ban valo tarsokat meg neuze. Annak
 felette ſokakat minden rendben artat-
 lanokatis oda ſamlala, hogy az kőuete-
 nec annal nagyob mereſſegek lenne.
 Annak vtanna mikor az oc az ū munka-
 iokat igirtec volna, ūket haza boczata.
 De az Allobrogeseſ ſokaig ketſegeſec
 ſeueneſ benne, mi tanaczot kőuete neneſ.
 Egy felől az adofſag, az hadnac kiuanſa-
 ga, es az gőzedelemnec remenſege ben-
 valo nagy iutalom vala: mas felől penig
 ū elleneſ ál vala az mas felnec ka zdag-
 ſaga batorſagosb tanacz es az bizon-
 talan remenſegert bizōnios iutalmoc.
 Mikoron ūk ezeket magokban for-
 gatnac vegezetre az ROMAI AK-
 NAC ſerenczeie fellyul fordula. Az-
 okaert az Q. Fabius Sanganac kinek pro-
 catorſagaval az orſag felette igen el-
 vala.

Az arul-
 tars-
 nac Fra-
 ctuſe
 alialus

vala, minden dolgot, az mint ertettec va-
 la, meg teleptene. Az C I C E R O az
 Sanga által megertuen ezt az tanaczot,
 az kőueteknek megparonczola, hogy az
 arulafra valo igyekezeteket felette igen
 mutatnac, az többihezis el mennenek,
 magokat igen ígírnec, es azon ügyeke-
 zenecc hogy azokat valóban ki tudhat-
 nac. Vgyan akkor az innetfő es tulfo
 G A L L I A B A N, annak felette az Pi-
 cenumban, Brutiumban, es Apuliaban,
 nis, nagy haborufag vala. Mert azok
 az kic az C A T I L I N A annak elötte
 el küldöt vala modnelkül es vgy mint
 meg bolonduluan czelekednec vala
 mindeneket: eyeli tanacz kozasokkal,
 fegyuereknek es hayto szerbámoknac ó-
 ve hordasauval sietuen es minden dol-
 got fel haborituan töb felelmet törzete-
 sec vala, hogy nem mint veszedemer.
 Azok közül sokakat az Quintus Metellus
 Celer tanacz vegezeseböl törüeny be-
 rint meg fogot vala. Hasonlatos keppen
 az innetfő G A L L I A B A N az C A I V S
 M V R E N A I S czelekedet vala, akki
 abban az tartományban fő hadnagy va-
 la.

la. De Romaban az Lentulus az többi
 uel eggút, kic az partolasban rebesec va-
 lanac, nag sereget kebituen (az mint la-
 czik vala) azt vegezte vala, hog mikor az
 Catilina Fesule varo hatarara haddal iut-
 na, az Lucius Bestia ki kofseg gondgia vi-
 seloie vala, az nepet oshue hivan panasol-
 kodnec az Cicero czelekedeti felol, es en-
 nec az nag hadnac okat ez ieles emberre
 az arua haritana: ezek azieggysel az koutkez-
 last ueg do eyel az tob partosoc, ki ki mind az u-
 hoz uin dolgahoz kezdene. De azt az dolgot ig-
 mi, mondga vala, hog egy maskozot el oza-
 tottac volna: hog, az Statilius es Gabini-
 us nagy sereggel, az varost tizenkethe-
 lyen egfermind meggyuitanac hog aza-
 zal az czetepateual az Cicerohoz es az
 többihezis, kic vtalesekednec vala, kon-
 nicbben iutnanac. Az Cethegus az Ci-
 cero aitaia allana meg es arra rohanna:
 egyebec egyebekre, de az fiak)menemu-
 ek többire az nemesec kozul valanac)
 az atyokat olnec meg/es midon mind-
 nyaian az oldokles es egeb mia meg yed-
 nenec az Catilina hoz ki saladnanac. E-
 zek az dolgokat el kezituen es rendeluen

az Cethegus mindenkoron panaşolko
dic vala az ű tarsainac tunyafagarul,
hogy azoc ketelkeduen, es az idôt mu-
latuan az alkolmatoşfagokat el veşte-
nec. Effele veşedelemben, czelekedet
kiuantatnec inkab hogy nem mint ta-
naczkozas: csak ű magais, ha egy nehanyal
meg segetetnec, egyebec el lassod-
uanis, kez volna az tanacz hazra rohan-
ni: Mert ű termeşet şerent kemeny, va-
stag es io kez ű ember vala, minden gô-
zedelmet az gorsafagban helyheztet va-
la. De az Allobrogesc az Ciceró paran-
czolattyabol az Gabinius által az többi-
uelis şemben leuenec. Az Lentulustul,
Cethegustul, Statiliustul, es Cassiustul,
esküest keuananac, mellyet peczet alatt
az ű orşagokbeliek nec vinnenc. Mert
egyebkeppē nem igen könnyen inditat-
hatnanac illyen nagy dologra. Az többi
semmit nem gyanakoduan hiteket adac.
Az Cassius arra magát igire, hogy ű ys
keues vartatua oda menne. De eg keues
se az kôuetec elôt Romabol ki mene.
Az Lentulus ezekkel eg Crotobeli Ti-
tus Volturtius neuű embert külde, hogy
az Al

LVCIVS CATILINANAC

az Allobregesec minéc előtte haza men-
nec az Catilinaual egy masnac hi. et
aduan az friget meg erőssitenee. Az
Lentulus az Vulturcius által az Catili-
nanakis leuelet küldé illyen igekkel.

Az Lē-
ulus le-
uele, kit
Catili-
nanac
küldöt.

Ki legyec attul az kit hoz zad küldöttē
megerted. Meg gondold miczoda nya-
ualaban leg, es meg emlekezzel maga-
dat ferfiunac lenni. Meg gondolt az te
allapatod mit keuannyon. Segitseget
mindenektul kery még az leg also ren-
den valoktulis. Eze felet squalis meg
hagya, miuel hogy az tanaczbeliekiul
ellensegneec itilkeret volna, meg latna
michoda tanaczal vetette volna meg
az rabokat, es miuel hogy az varosban
mindenec kezen volnanac az mellye-
ket paranczolt vala, ne kesnec közelb
iöni. Ez dolgoc ig veghez menuen es
bizonyos eczakat redeluen, mellyen
el mennenee, es az C I C E R O min-
denekrül köueteec által bizonyossa teter-
uen, az L V C I V S Valerius Faccus-
nac, es Caius Promptineusnac, kie az
varosban törüenteuóc valanac, meg pa-
ranczola, hogy az Miluius neuú hid-
nal

nal lesből az Allobrogeseket meg fog-
 nac. Minden dolgot mellyet küldet-
 tec vala, nekic Cicero meg ielente, es e-
 gyeb dolgokatis, hogy az mint az űku-
 seg kiuanna vgy czelekednenec, reaioc
 biza. Io vitez embereketis ada melle-
 iec, Ig czelepatenelkül őrizóket ver-
 uen lesbem, az mint nekic hagyua va-
 la, titkon az hid ala allanac. Minec va-
 tanna az kőuete Vulturciussal oda az
 helire iutottac uolna, es egűserf-mind min-
 den felől fel kiáltottac volna: az FRAN-
 CZVZOK mindgyarast ertuen az
 dolgot kesedelemnelkül magokat az
 orűag birainac meg adac. Az Vultur-
 cius előűor egyebeket az harcra int-
 uen, fegyuerrel kezde magát az soka-
 sag ellen oltalmazni. De mthelyen az
 kőuerektől el hagyatec, soc űoual eleb
 elete felől az PROMPTINIUS-
 NAK kőnyóróguen, miuel hogy ű nal-
 la ismeretes vala, vegezetre nagy fe-
 lelemmel elete felől kesegben esuen,
 az orűag birainac vgy mint ellenfegek-
 nec ű magat meg ada. Mely dolgokat
 veghez viuen mindeneket nagy ha-
 mar

LVCIVS CATILINANAC

mar kőuetec által az Ciceronac meg se-
 lentenec. De ű ebből az dologbol egy-
 űerfinind igen nag gondban es órómben
 esek. Mert órúl vala ertuen azt, hog az
 arulas ki ielentuē az orűag ilyen nag ve-
 űedelemtől űabadult volna meg. De bu-
 sul vala viűontag gyanakoduā ezen, mit
 kellene czelekedni, holot ilyen nagy
 vetekben talaltatanac volna enni orűag-
 beliek. Mert tudgia vala, hog azoknac
 bűntetesec ű neki nehezlegere, bűntetec-
 lensegcc peniglē orűag veűedelmere len-
 ne. Ezokaert magat meg eróssituen ha-
 gia, hog menten ű hozza hīnac az Lentu-
 lust, Cethegust, Statiliust, Gabiniust, es
 az Tarracobel Quintus Cepariust, ki
 Apulyaban keűul vala az raboknac fel-
 tamaűtasaert. Az többi menten ióuenec:
 az Ceparius eg keuelle az elót hazabol
 ki menuen mikoron az dologot meg er-
 rette volna, az varosbol ki futot uala.
 Cicero az Lentulust, miuel hogy orűag
 biroia volna ű maga kezeuel foguan az
 tanaczban viue, az többit óriűókkal az
 Concordia neuú űeritegyhazban vitete.
 Oda gyúyte az tanaczot es midón nagy
 sokan

sokan abból az rendből oda' gyűtéc volna, az Volturciust, az kóuetekkel, be visue. Az Flaccusnakis, ki ítélő biro vala, paranczola, hog az ladat az leuelekkel eggyűt, mellyeket az kóuetektől el vót vala vgyan oda hozna. Az Volturcius megkerdetuen az vtrol es az leuclec felől annak felette mi tanaczoc es mi okoc lót volna: először kezdé egyeb dolgokat tetertni, es mindenecket az arulas felől eltitkolni. De minéc vtanna kőzönseges hitalat kenferittetec szollani, mindenecket az mint lóttéc volna, megjelente, tudni illik hog ű egynehany nappal az elót az Gabinius es Ceparius által annac az dolognac tarsasagara kőteleztetuen ű semmit egyebet nem tudna, hanem az mit az kóuetec, csak hog az Gabiniustól hallotta volna, hog az Pub. Antonius, Seruius Sylla, az Lucius Vargunteius, es sokan egyebek is volnanac abban az arultatásban. Vgyan azonokat vallac az Franczuzokis. De az Lentulus mikoron kezdene ragadni: az ű levelet kiuúl azok kalis a sőkcal kezdéc czafolni, mellyeket az ű Sibilla könyueből sőkot volna mō

LUCIVS CATILINANAC

dani, tudni illic hogy az birodolom, Ro-
 mabā ket Corneliusnac igirte nec, az e-
 lőt az Cinna es Sylla, most ū volna az har-
 madic, ki az lstenec vegezese herint az
 orszagot maganac foglalna. Annac fe-
 llette hogy az az estendő volna huszadic
 az Capitoliumnac meg égese utan, mel-
 lyet az ióuendő mondoc czodakbol ióuē
 dóltenec volna, hogy orszagbeli haddal
 veszedelmes lenne. Azokaert el oluasuā
 az leucleket, mikorō eleb minniaian az ū
 peczeteket meg esmertek volna, vegeze
 aze à tanacz, hog tižtekrül meg foztatuā,
 az Lentulus es à többi szabad órizet alatt
 tartatnānac. Ig az Lentulus az P. Lentu-
 lus Spinterre, ki akkor eghazsiu vala: az
 Cethegus, Q. Comificiusra: az Statilius,
 Julius Czašarra: Gabinus Marcus Cras-
 susra, Ceparius (mert az is eg keuessel az
 előt az futasbol vizša hozatatot vala) az
 tanaczbeli Cneius Terentiusra, bizat-
 tatanac. Azonközben az kősség az aru-
 last meg tuduan, ki annak elötte vy dol-
 gokra valo ügyekezetekbē, az hadat ia-
 uallya vala, akkor elmeiet meg valtoz-
 tatuān kezde az Catilina tanaczit akoz-
 ni,

Az aru-
 loknac
 meg fo-
 gasoc.

ni, az Cicerot penig égig magasztalni.
 Mint ha rabfagból szabadult volna meg
 nem külömben órú es óruendez vala.
 Mert egeb hadi dolgokat prædanac iril
 vala inkább, hog nem mint karnac, de az
 égest, kegeilēnec isonyunac, es főkeppē
 ű magoknac vescdelmefnec tart vala ug
 mint kiknec mindē gazdagfagoc, az min
 den napi taplala sokban es testnec ruha-
 zattyaban al vala. Azon nap vtan eg Lu-
 cius Tarquinius neuú ember hozattatec Az
 az tanaczban, kit mondnac vala, hogy *Crassus*
 az Catilinahoz valo menteben hozatta-
 tot volna vizsa az vitul. Az az ember *ra valo ualla.*
 mikorō mondotta volna, hog ű is az aru
 last meg ielentene, ha kőzönseges hűt a-
 datnec ű neki: minec vtāna az Cicero pa-
 ranczolta volna neki: hog az mit tudna
 elő mondana, többire ugyan azonokat az
 mellyeket az Vulturcius mōdot vala az
 égetes felől, az fő fő ebereknec öldökletse
 felől, es az ellenségnec vta felől ielente.
 Annac felette hog ű az M. Crassustul kü-
 detet volna, ki az Catilinanac azt izenne
 hog az Lētulusnac, Cethegusnac es a több
 arulasbā leuók nec ki ielēttese, űtet megne
 E z ijzertene,

LVCIVS CATILINANAC

tenehánem annyeual inkább, sije ne az u
 rasra, hog az többinec sjuóket meg erőf-
 sitenc, es azokis könnyebben az vezede-
 lemból meg szabadulnanac. De mihelyē
 az Tarquinius az Crassust neueze, ki ne-
 uenezetes kazdag es hatalmas ember
 uala: nemelylec azt az dolgot hihetetlen-
 nec itiluen, nemelylec penig, nolia igaz-
 nac velic uala, mind az által, miuel hog
 ilyen ūdóben az ū haragiat inkább kel ua-
 la enyhíteni, hog nem mint giulastani
 sokac kiualkeppen ualo dolgokert az,
 Crassusnac keduczuen, fel kialtanac, hog
 az, az bizonyag hamis volna, es keuanac,
 hog az a dolog tanaczbol menne ki. Igy
 az Cicronac tanaczlasabol az tanacz-
 nac nagiobrese azt vegeze, hog az Tar-
 quiniusnac bizonyaga hamisnac lacza-
 nec, es hog ūtet meg kellene fogni, es ad-
 dig el nē kellene boczatani, az mig meg
 nem jelentene, kinek tanczabol hazudot
 volna ilyen nagy dolgot. Valanac ab-
 ban az ūdóben, kik azt itilnek, hog az az
 bizonyag az Pub. Antoniustól gondolta
 tot volna, hog az Crassust neuezuen ve-
 sedelemnec tarsasaga által az többieis
 annyeual

annyal könnyebben az Crassusnac hatalma meg oltalmazna. De egyebec azt mondgyac vala, hogy az Tarquinius az Cicerotul rendeltetet volna arra, hogy az Crassus az ú szokása szerent, az gonoszoknak oltalmat fel veuen, az orszagot meg ne haboritana. En magamis hallottam ú maganac az Crassusnac szaiabol az vtan, hogy ez az nagy gyalazat az Cicero által lôt volna ú raita. De vgan azon időben az Quintus Catulus, es Cn. Piso, sem könyörgessel, sem keduel, sem penzel az Cicerot arra nem vihete, hog az Allobrogesc, auag egyeb bizóság által az Caius Cæsar hamissan az aruloc közzé neueztetnec. Mert azoc közzül mindenic nagy gyűlölséget visel vala ú vele: az Piso ezert hogy egy Galliabeli ember nec meltatlan halalaert törüenben hiuattatot uolna az Cæsartul: Az Catulus peniglen az papi feiedelemseg nec keuanasabol gyűlölségre geriedet vala, miuel hogy vtolsó vensegeben nagy tiszt viselésecc vtan, az Cæsartul, holot még az Cæsar iffiu volna, meg győzettet vala. Ez pedig az dologal-

LVCIVS CATILINANAC

kalmatosnac laczik vala, miuel hog az
 Cefar mind kiualkeppē ualo adakozással
 mind penig kó zónseges keppē ualo aian
 dekozással nag adólsagbā vala. De mi-
 koron az Cicerot illyē nag dologra nem
 kenſerithettek volna: ó magoc egyyēkent
 kórul iaruā es hazudozuan, mellyeket
 mōdnac vala hog az Vulturciustol auag
 az Allobrogesektul hallottac volna, nag
 gúlólseget ſerzetec vala neki, annyera
 hog nemely Romai nemes emberec, kik
 oltalōnac okaiert az Concordia ſenteg-
 haza kórul fegyuerrel valanac auagy
 az veſedelemnec nagyfagaiert auagy
 elmeieknec alhatatlanfagaiert, hogy
 az ū io akarattyoc az orſaghoz inkab
 meg reczenec az Cafart mikor az ta-
 naczbol ki ióue fegyuerrel fenyegetec.
 Mikoron ezek az tanacz beliektul igy
 vifeltetnenek es az még az Allobrogesec
 kóuetinec es Titus Vulturciusnac bi-
 zonſagokat helyen hagyuan iutalmat
 rendelenecek nekik: az ſabadofoc es az
 Lentulushoz tartozok közulé g nehanyā
 külömb külömb utakon az nemes em-
 bereket es rabokat az vezakon az ū
 meg

meg szabadítására ingerlenec vala. Nemellyec, enny sokafagnac, hadnagyokat kerelnec vala, kik penzert soktak vala az orşagot haborgatni. Az Cethegusis kóuertec által kerit vala, az ű haza neper es valagatot szabadosit, hogy vakmerő-keppen meg seregelen fegyuerrel ű hozza berohannanak. Az C I C E R O mikoron erte, hogy ezek kezittetnec: vigyazokat oştuan az vezakon, az mint az űdó es az dolog kiuannya vala, es az tanaczot oştue gyütuen tanaczra boczata, mint kellene czelekedni azokkal az kik őrizet ala vettetenec volna. De egy keueffel az elót egyenlő akaratbol az egez tanacz azt itilte vala, hog azok az orşag ellen czelekettec uolna. Akcoron az Decius Iunius Sillanus leg előőr kerdet uen, miuel hog akcor tetetet vala polgar mesterre, olly sententiat monda, hog mind azok, kik őrizetben tartatnac uala. s mind peniglen az Lucius Cassius, Publius Furius Pub. Umbrenus, Quintus Annius, ha űket meg foghatnac, meg ő-letnenec. De vgyan azon Sillanus az Caius Caesar oratioiaual inditratuan ielen-

ette vala, hog ű az Tyberius Nero sen-
 tentiaiara allana, ki aze monda vala,
 hog arrol az dologrol oltalom alat kelle-
 ne tanaczkozni. De az Cæsar mikor az
 űer ű reia iuta, sententiat kerdetuen az
 Cicerotul így űolla.

*Az in-
 lius Cæ-
 sarta-
 naczbá
 ual-
 oratio-
 ia.*

Minden embereknec, akkik ketseges
 űolgokrol tanaczkoznae űükűeg tanacz-
 vrac, hog gyűlöűűeg, baratsag, harag, es
 irgalmassag nélkűl legyenec. Nem kőn-
 nyen lattya meg az embernec elmeye
 az igazat, ahol azoc vralkodnac, es senki
 egűerűmind kiuanűaganac es haűnanac
 nem engedhetet. Ha elmedet gyakorlod
 ercye vagion de ha azt az keuanűag meg
 biria ez vralkodik, elmednec semmi ere-
 ie nem lezen. Soc peldakat űamlalhat-
 nec en elő mely űoc kiralyoc es nepec ha-
 ragiokban, auag kőnyőrűletefűsegekben
 hituan tanaczotkőuettek: de azokat aka-
 rom inkább mondani, az mellyeket az mi
 eleink űiurőknek fel geriedefűec ellen, iga-
 zan es io rendel czelekettek, Az Mace-
 doniai hadban, mellyet az Perűes kiraly-
 lyal vűfeltec, az Rhodusbeliec nagy es
 fris varosoc, mely az mi gazdagűagun-
 kal

*Nemkel
 borag-
 boltae
 naczo-
 adni.*

kal neuekedót vala, arulónc ellenségün-
 lón minekűnc. De minec vtanna az had
 el vegezóduén, az Rodiusoc felől ta-
 naczkozaslón, az mi eleinc űket bűnte-
 tesnelkül hágac, hog senki azt nē mond-
 hatna, hogy gazdagfagert indittottunc
 volna inkább hadat ellenec hogy nem
 mint boz zúfagert. Azonkeppen mind
 az ket Africai hadban mikoron gyakor-
 ta az Chartagobeliec bekefegkor es fríg-
 nec ideien, foc modnelkül valo dolgo-
 kat czelekettec volna, soha à mi eleinc ha-
 sonlo bozúfagot raitoc nem czeleket-
 tec, es inkább gondollyac vala azt meg,
 mi illenec magokhoz, hog nem mint mit
 erdēlenenec meg azoc. Hasonlatos ke-
 pen erre kel nekűnkis vigaznunc tanacz-
 vrak, hog többet nalatoc az P. Lentulus-
 nac es az többinec vetke ne hasson, az tú-
 magatoc meltofaganal, es hogy nem an-
 nira haragotokra, mint hiretekre visel-
 lyetec gondot. Mert hogy ha az ű czele-
 kedeteknec melto bűnteretése talaltatha-
 tic:iauallom az vy tanaczot. De ha en-
 nec az vetők nec nag volta mindenec el-
 meiet fellyúl haladga: azt itü lem hog oly

LVCIVS CATILINANAC.

büntetésekkel ellyúnc, mellyeket az törö
 ueny szab elónkben. Nag sokan azok
 közzül, kic en előttem sententiat monda
 nac, igen őepen es könyörületesen ſam
 lalac elő az ország veſzedelmet mely ke
 gietlen dolog volna, az had, es miczo
 dac esnenec az győzetteken, tudni il
 lik hog az ſú zec es gyermekek riſtatalā
 ſagra ragattatnanac, az fiak ſúleiök ke
 beleből el uonattatnanac, az az ſoni alla
 toc erő ſakot ſenuednenec, ſentegyha
 zac es kinec kinec hayleki meg dulattat
 nanac öldöklesek es egetefek lennenek,
 vegezetre fegyuerrel, holt teſtel, verrel,
 es ſirafſal iaigataſſal minden helyec be
 telnenec. De az Iſtenert mire neze, azok
 nac oratioia? Arrac, hog túróket haragita
 na az arulok ellen? En hiſem akkit ilyen
 nag es rettenetes dolog fel nem inditor,
 azt az ēberet ſo indithattya fel? Nem vgy
 vagyon: Senkinec az ū bozſuſaga ki
 czinnecc nem laczk. Sokan azt feletteb
 valonakis irilik lenni, hog nem mint kelle
 ne. De egebeknec egyeb ſabadſagoc va
 gion. Akkik magoknac valo eletet el
 nec, ha valamit vetnec haragiokbol azt
 keueſen

keuefen tudgiak meg. Mert affelek nec mind hirec s mind állapotok egenlók. De az kic nag birodblomra valasztuan nag meltoſagban elnec: azoknac czelekedeteket minden emberek tudgyak. Így az nagy állapotban leg keueſeb ſabadſag vagyon. Mert azoknac ſem keduelni ſem gyúlólni ſenkit nem kel de haragunni valakire tanaczban leg keueſbe illik. Az mi egyebeknel haragnac mondati, az, az iſt viſelókben keuelyſeg nec es kegetlenſeg nec neuezteti. En bizoni azt itilem tanacz vrac, hog minden kinec kúſſeſbec azoknac czelekedetekenel. De ſokan az emberec az vtolfokrol emlekez nec meg, es az iſtentelen emberekben az ú vetkekról el ſeletkezuen az buntetefról veteked nec, hogy ha az valamennyeu el ſulyosb leend. Tudom bizonnyal, hogy az mint ez ieles Decius Syllanus alhatatos ember monda, azt orſagunkhoz valo io akarattyal monda, ſem penig ilyen nag dologban barat ſagbol, au nag gúlólſegbol nē ſolot: oly erkölcszet es iāborſagat iſmeriē. De mind az által az ú ſentētiaia ennekē nē kegetlē nec

(mert

LVCIVS CATILINANAC.

(mert miczoda kegyetlenseg lehetne illyē embereken) hanem az mi országunk allapattyahoz illetlennec laczik. Mert bizony auagy az felelem auagy az bozſusag keſeritet teged Syllane ki most tetettel polgarmesterre az iouendó eztendóre, hog vy büntetesnec nemet gondolnal. Az felelem felól heaban valot ſollanom, főkeppen holot az ieles embernec az Ciceronac gongia viseleſeból enny fegyueres nep legyen vigyazasban. Az büntetes felól azt mondhatom, az mi az dolog hog az nyaualyakban es nyomorusagokban az halal semmi nem egieb, hanem kenoktol valo nyugodalom, nem büntetes. Mert az halal az embernec minden nyomorusaginac veget vet, azutan ez vilagon sem örömnec sem banatnac helye ninczen. De az Istenert kerlec, miert nem teued eztis hozza az te ertelmedhez, hogy előſör úket veresfeggel büntetesnec meg? Azerté hogy az Porcia törvény tiltya azt, auagy egeb törvényec? Mellyec azt paranchollyac hog az halal ra itilt emberc ne óletteſsenec meg, hanem ſankiuetteſsenec? Azerté, hog nagob

meg

meg veretni hog nem mint meg öletne?
 Mi lehet auagy keletues auag sulyos il-
 lyen nag vetekbē talaltatot emberekneç?
 Ha penig kōnyeb: mint illic kūsseb do-
 logban az tōruenytūl felni, holot azt na-
 gobbat által hagtad? De kiczoda hat az
 akki nem iauallya azt, a z mi orşagunc a
 ruloira vegezetic? Az idō, az nap, az al-
 lapat, kic minden nēzetsegeken vralkod
 nac. Meltan esic azokō, valami esic. De Minden
 tū, tanacz vrain iol meg gondollyatoc neket
 mit vegeztec egebec ellen. Mindē gonos tōruen-
 peldac io kezdetekbōl erettenec. De mi ny seb-
 korō az tistec tudatlan auag gonos rent kel-
 berekre iutnac, az az v y pelda az meltok būntet-
 rul es az alkolmatosokrul az meltatlanok ni.
 ra vitetic. Az Lacedæmōbeliec meg gōz-
 uen az Athenæbelieket 30. embert vete-
 nec reaioc kic orşagokat igazgatnac. E-
 zec mennel gonosb es mindeneknel gū-
 lōlfegebb embereket talalnac vala, azo-
 kat kezdec előşōr tōruennelkūl meg ó-
 letni. Azon az kōsseg ōrūl vala, es meltā
 lenni mondgya vala. De minec vtanna
 z ū şabadşagoc meg ōregbedec, keşde-
 nec mind iokat, s-mind gonosokat az
 ū keuan

LVCIVS CATILINANAC

Ű keuanfagoc űerent öldökleni, az több
 bit felelemmel ijegetni. Ig az rabfagban
 eset varas az Ű bolond örómenec melo
 to büntetefet valla. Az mi időnkben
 nis az gyózedelmes SYLLA mikro
 ron az Damasippust, es egyéb hasonlo
 kat, kic orűagunc nyaualyaiaual neue
 kettec vala, kezde óletni, ki nem diczi
 ri vala? Mindnyaian azt mondgyac va
 la, hog effele gonosű es partos emberec,
 meltan ólettetenec meg, vgy mint kic
 part útesekkel az orűagot haborgattac
 volna. De az az dolog nagy vesedelem
 nec lón kezdeti, Mert akki mint valaki
 nec vagy hazat, vagy maioriat, uagy
 edeniet vagy ruhaiat kiuanta vala meg
 azon igiekezik vala, hogy az az ember,
 az partosoc kőzze űamlaltatnec. Igy
 vgyan azonoc, kic az Damasippus ha
 lalan örülne vala, eg keuiffel az vtan
 halalra vonáttatnac vala, es előb vege
 az öldöklesnec nem lón, az még Sylla
 minden Ű hozza tartozokat gazdag
 saggal be nem tóltót volna. De en ettől
 nem az Marcus Tullius Ciceroban, sem
 ebben az időben nem felec. De az nag
 orűagban

ORSZAG ARVLASARÓL.

országban soe es külömb külömb elmec
 vadnac. Meg történhetic mas időben,
 mas ország hadnagyságaban, kinec hason
 lokeppen birodalmaban legyen az ország
 nepe, hogy valami hamis dolgot hig-
 gyón igaz gyanant. Midőn ezzel az
 példauat tanacz vegezese által az kar-
 dot az tist viselő ki vonnya, ki rendel
 ű neki veget abban? Auag ki fogia ű-
 tet igazgatni? Az mi eleinc, tanacz vo-
 rac, sem tanacz sem batorfagnelkül so-
 ha nem űkölköttet sem az keuelyseg
 űket meg nem tartoztatta, hogy egye-
 bekne c io rend tartasokat, csak hogy iok
 löttec legyen, nem kőuetne c. Az fequere-
 ket es vitezlő űerűamokat az SAM-
 NITSEKT űL: az tist viselőknec
 penig iegyeket az Thuscufoktul vőttec.
 Vegezetre kit hol alkalmatosnac talal-
 tanac az ű friges tarsoknal, auagy meg
 ellenszögöknelis, nag igyekezettel visic va-
 lahón veghez. Inkab akariac vala az io-
 kat kőuetni hogy nem azokra irigyked-
 ni. De vgyan azon időbē az Görögök-
 nec űokasat kőuetuen vereseggel büntet-
 tetic vala meg országokbeli embereket:
 az ha

LVCIVS CATILINANAC

az halálra ítelt embereket halállal büntet-
 nec vala. De minéc vtanna az birodal-
 lom meg neuekedek: es az embereknec
 sokasaga mia partolasoc tamadanac:kez-
 dec az artatlanokat el veřteni, es egieb
 ez fele gonoz dolgoc lenni:akcor řere z-
 tetec az Porcia törüeni es hasonloc egye-
 bek, mellyec által řankiuetes engedtetec
 az halálra íteltetec embereknec. Ezt en
 elegseges oknac itilem lenni, tanacz vra-
 im hog vy tanaczot magunknac ebben
 az dologban ne fogiunc. Bizonyara töb
 iofag es töb bölczefeg volt azokban, kik
 kiczinból naggia törtetec az orřagot, hog
 nem mint mi bennünc, kie azt az iol kere-
 set birodalmatis alig tarthattyc meg.
 Mondhatnad: hat az teczike, hog űket el
 boczassuc, es hog az Catilina hada örög
 hedgiek? Semmi keppen nem. De az en
 itiletem ez, hog az ű iofagokat orřag řa-
 mara foglalliuc, ű magokat foglagra ves-
 sük az řabad varosokon, az mellyek leg
 erösbek, es hog soha senki ezekert se a z ta-
 naczban sem az köřsegnel ne törkedgec.
 Ha ki külömben czelekednec, az tanacz
 uegezese ez legén, hog az az ember mind

orřag.

ſagunknac, mind pedig mindnyaiunk
 meg maradalanac aruloia. Minec vta-
 na az Cæſar ſauat el vegeze nemelleyec
 ſoual, nemelleyec egyeb modon az ó ſen-
 tentiaiat iauallyac vala. De az Marcus *Az Cæſar*
 Porcius Cato az ú crielmeről meg kerdet *tonac*
 uen illyen oratioual ſolla. Ennekem *tanacz*
 peniglen tanacz vrac, ſokkal külömb *ban uas*
 ítilettem vagyon, midőn az mi dolgunkat *lo ſzolo*
 es veſedelmünket meg gondolom es ne-
 mellyeknec ſententiaiokat magamban
 meghanyom vetem. Azoc ennekem vg
 lattatnac, mint ha azoknac büntetecſe
 felől vetekettec volna, akkic hazaiok, es
 ſüleiek, es hazok, Iſtenóc ellen tamaſto-
 tac hadat. Az dolog pedig arra int, hog
 inkább tanaczkozzunk azon, mikeppen
 otalmazhaſuc meg azoktol magunkat,
 hogy nem mint mikeppen büntetſuc.
 Mert egieb gonoz czelekedetet akkor
 büntethecz meg, az mikor meg leſen.
 Ennek ha eleit nem veſed, heaban folya-
 modol az töruenire, ha ſazomban meg
 esik. Ha az varos ellenſeg kezeben iur,
 ſemmiék nincz az meg gyözetteitek nec.
 De az hatalmas Iſtenerc titóker kerlek en

LVCIVS CATILINANAC

kic mindenkor hazakat, maiorokat, óttót
 es irot kepeket nagióbnac bóczúllótiac
 orſagunknal, ha azokat, valameneműek
 immar azoc, kikhez ug ragazkottoc, meg
 tartani ha az tú gónyórú legtekneac ezen
 deſſeget akartoc keresni, ſerkennyetec fel
 valaha es viſellyetec gondot az orſagra.
 Nē ſolūc moſt à adokrol, ſē az mi friges
 tarſainknac bozſuſagirol: hanē az mi
 ſzabadsagūc es életünk vagon, ketſegbē.
 Giakorta tanacz vrac, ſokat ſollottā itt
 ez helyen es gakorta az mi orſagbeli em
 berinkneac buiaſagarol es fő ſuenyſegeról
 ſokat panaſolkottā es azertaz ēberekköz
 zúl ſoc ellēſegimis vadnac. Mert ē ki ma
 gānac es magā akarattyānac ſemmi fele
 vetekre ſzabadsagot nem attam volna, nē
 kónnyen boczathatō vala meg egebek
 nec gonof czelekedetit Deioſlehet tú az
 okat, keueſneac bóczúllitec vala: mind az
 által, az orſag erős vala, az gazdagſag az
 tunyaſagot el ſenedi vala. Moſt penig
 nē arrol vagon az ſó, ioe vag gonof er
 erkóczbē ellyūnc, ſem penig mely nag a
 uag mily bóczúlletes birodalmoc legien
 az Romaiaknac, hanē ezec valamenemű
 uekneac laczanac mienke auag magūka

eggár az ellenſegé fogianac lēni. Itt mer
 neie valaki ſiligſeget es irgalmalſagot
 ſegetni? Bizoniara mi meg regen az dol
 goknac igaz neuezetit el feleltúc. Mert
 mas ember iouanac tekozlafa adakozaf
 nac: es gonof dolgokbā valo vakmerő
 ſeg erőſegnec hiuattatic. Azert iutor az
 orſzag ez vtolſo nyaualyara. Am bar lege
 nec adakozoc az friges tarſainknac ioſa
 gokbol (miuel hog illiē ſokafűc kezdet
 ūmmar lēni.) Am legēnec irgalmalſoc az
 orſzag kēczenec lopoiohoz: csak hog ūk a
 mi verűnket ne adgac el, es midón eg ne
 han latornac keduez nec, minniaiűkat ne
 ueſſenec el. Igē iol es ſepē ſola ez elót a
 C. Ceſar az eletrűl es halalrűl, en hiſē ha
 miſſaknac itiluen azokat, melliek az po
 kolrűl mōdatnac, tudni illic hog a gonof
 ſoc mas vton mennenec az ioktul kietlē,
 vndoc es felelmes helyekre. Azert ada ta
 naczul hog az partoloc ioſagokat orſzag
 ſamara kelene foglalni. ūmagokat penig
 az ſabad varoſokban őrizet alal kellene
 tartani. En hiſem hog azon ſel, hog ha
 Romabā lennenec, auag az partoloktul
 auag arra fogadot ſokafagtul erőuel meg

ne szabadíthatnának. Mint ha az gonoszok és a zsoldosok csak itt Rómában és nem ez egész országban volnának, vagy mint ha nagyobb erők ott az vakmerőségnek nem volna, ahol az otalomra kevesebb lehetőség van. Azokat, ez az tanács hiában való, ha ezekért fél az veszedelemtől. Ha pedig mindnyajunknak, ilyen nagy felelőben ügiedűl nem fel: annyival inkább bizonyosság, hogy én magamat és tőteket felczelek. Azért midőn az Pub. Lentulusról és az többiről vegezzünk: azt bizonytal el hídgiétek, hogy túegiférs mind az Catilina seregeről és mind az több partosokrolis vegezzetek. Menyevel forgalmatosban tú ezt czelekeditek annyival az úszók erőtlemb leßen. Halattyak, hogy valamenyere el lankattatoc, mingiart mindnyajian nag batorfaggal raitunc leßenec. Ne vellejetez azt, hogy az mi eleink az orszagot kiczinből féguerrel töttec volna naggia. Ha az vgy volna: sokkal seb orszagunc volna mi nekünk. Mert mi több frigyos nepekkel és orszagunkbeliekkel, annac felette több hahiférsamokkal, és louakkal birunc, hogy nem

mint azoc. De egyeb dolgoc voltac, mellyec azokat nagga tóttac, mellyekcel mi nem birunc, tudni illic ithon serenség, kiuül igaz birodalom. Annac felette tanaczkozásban valo szabados elme, mely sem veteknec sem gonoszküanfangoknac nem szolgálna. Ezek helyen vagyon mi nalunc buiasag, es fősuenyseg, közönseges keppen segenség, kiuáltkeppen gazdagfag. Dicziriúk az gazdagfagot: kőuettyúk az restseget: az iok es gonosf emberec közöt semmi külömbfag ninczen. Minden iamborsagnac iuralmit az tisztesség küanas foglaltra el: mely nem czoda, holot ki ki mind közülletac maganac tanaczot fog, es holot hazatoknal az gionyórúsegek nec, itt az tanaczban penznec auag barátagnac szolgálto. Ezert vagyon hog az úres oršagra rohannac az partosoc. De ezek nec en bekethagyoc. Mostan igen fő emberec esküttec őšue hog hazankat meg cgesfiec es az Gallusokat (mely nemzetfag az Romaiaknac nagy ellenfag) erre az hadra fel indiczak. Ellenfag úncfeiedelme hadodal feiünk felet vagyon. Es megis ketel-

LVCIVS CATILINANAC

es gyanakortoke benne, mit kellien czelekednetek az városban talalc ellensegekkel! Am kúniorúllietek rajtoc. Mert en hizem valami Isthur emberec tisztelleg kiuanasbol vekeztenec. Am bar feguere sen boczaflatok el. De bizony ez az szilig seg es irgalmassag tunektec, ha úk hadat tamazthatnac, Nyomorusagfokra fordul. En hizem ez az dolog kegyetlen: De tú mind az által nem feltec attol. Bizony igenis feltec: de restsegból es tuniasagbol eggitec az mastokat varuā keftec en hizem az halhatatlan Istenben biztoc, ki ezt az orşagot nagy veşedelmekben giakran meg tartotta. Bizony nem csak keuanasfaggal es Azşony emberhez illendó iaigatással şerczietic az Istenec segitsege, hanem vigiazással, munkalkodással, io tanaczoknak kóueteseuel leşen mindē dolog şerenczes. Ha magadat az restsegnec es tuniasagnac adādod: hiabā hiuod segetsegúl az Istēt. Mert vgy meg haragut, es nē halgat meg. Az mi eleinknel az Aulus Mālius Torquatus az Gallia y hadkor fiat meg ólete vala, csak ezert hog az Aulia parāczolatia ellē harczoit

Az kő-
nierges
munka-
val haz-
nos.

volna meg az ellenfegcl. Tgy az az íeles
 ííííí nem gonozfagaert, hanem feletteb
 valo erőflegeiert fizete halallal. Hat tū
 gianakottoke megis ezón, mit vegezze-
 tec orşagūknac kegyetlen aruloirol? En
 hizem azoknac előbbi eletec fedezi el
 az ū vetkeket. De am bar keduezzetec az
 Lentulus meltofaganac, ha ū valaha ſe-
 mermeteffegenec, ha hirenec neuenec, ha
 Iſtēnec es velami embereknec keduezet.
 Engedgietec meg az Cetegusnac vetket
 Iſſiusfagaert, hogy ha immar mafodic ha-
 dat nem tamaztot hazaia ellen. Mert mit
 ſoliac en à Gabiniusrol, Statilusrol es Ce-
 pariusrol, kic hogy ha iamboroc voltac
 volna valaha bizony illien tanaczot az
 orşag ellen nē tamaſtottac volna. Vege-
 zetre, tanacz vrac, ha az veteknec helye
 volna, kōnnien meg engednē, hog az do-
 log tanitana meg tıróket, miuel hog az en
 bezedemet meg vtalliatoc. De mindē ſe-
 lól kōrniul vetettūnc: az Catilina ſerege-
 uel torkunkō uagyon: az rób ellenfeg az
 kó falō belōt à varas kebeleben vadnac:
 ſem nem kezūlherūnc, ſem nem tanacza-
 kōzhatūnc ſemmit tükō. Meniel inkab

LVCIVS CATILINANAC

kel sietnunc. Azert az en sententiam ez,
 miuel hogy orſagunc egnehany gonof
 embereknek tanacza miat nag vesede
 lemre iutot, es ezek az Titus Vulturcius
 nac es az Allobroges koueteknek ielen
 tefebol meg vallottac, hogy uk hazanc
 ellen, es abban leuok ellen oldokiesre,
 egetesre, es egeb rut es kegetlen dolgok
 ra igekeztenec volna, a mi eleinknek so
 kasoc berent vallasoc vtan meg oletteffe
 nec, vgy mint kik nyiluan valo keppen
 meltoe legenee az halalra. Minec vtan
 na az Cato le ule mindnyaian az polgar
 mesterseg viselt emberc es az tanacz
 nac nag rese az u sententiaiat diczirec,
 es az u siuenec hatorſagat egig magasta
 lac. Egebec egehekert felelmeseknek mod
 nac vala, az Catot nag es hires embernek
 itilic vala. Azokaert az tanacznac vege
 zese a serem lon az mint u mondta vala.
 De ennekem sokat oluasuan es sokat hal
 uan, mellyeket a z Romaiac hon es had
 ban földön es vizen dicziretessen czele
 kedtenec teczec hog meg ielentenē mi
 czoda zuedhetet volna enny dolgokat
 el. Tudō vala hog gakorta az Romaiac
 keues

Az aru
 oknac
 valalra
 valo se
 entia
 asoc.

keues neppel soc ellenseget meg vertec
 volna: eritetem vala, hog kic zin neppel
 nag hadai viseltec volna eg nehany gaz-
 dag kiraliokkal. Annac felelte hog gakor-
 ta gonos herenczet senuedtec volna, es
 ekesen valo sollarassal az Görögöktul had-
 ban valo diczirettel az Gallusoktul meg
 gözettettec volna. De en sokat gondole-
 koduan ezekrul azt itiltem magamban,
 hog mind ezeket eg nehany samos embe-
 rek nec iofagos czelekedetec vitte veg-
 hez, es azert lot, hog az gazdagfagot az
 segeseg, az sokasagot az keuefis meg gös-
 telegen. De minec vtanna az orfag bu-
 iasag es tunyasag mia meg vesse, visotag
 az birodalo az u nagfagaual, az feiedel-
 mek nec, es tiszt viselök nec vetkeket el se-
 uedheti vala, es vg mint el venheduē soc
 idotul fogua Romabā iofagos czeleke-
 dettel hires neues ember nem igen volt.
 De az en idomben ket kilombözö erköl-
 czü icles emberec voltanac, az M. Cato,
 es C. Cæsar. Kiket miuel hog az dolog
 hoza elő nem akaram el mulatni, hogy
 mindenik nec természetis es erkölczet, az
 mint el memmel fel erhetnem, meg ne ie-
 lentenem.

LVCIVS CATILINANAC.

Az Cae Azokaert ezeknec nem zetek ideicc, es
sarnac kesen valo szollasoc többire egenlóc, vol
es Cato tanac. Sőt elmeicknec nagy voltais, es di-
nac d'sz czireti egenlóc, de mindeniknec kilomb
ue bas kilomb volta. Az Cęsar nagnac boczúl-
sonlta. retic vala io tetemenyeiert, es hó kólcz-
ja. geiert. Az Cato penig elctenec iambor-
 tagaiert. Amaz szelígséggel es irgalmas-
 sággal lót vala hírsé, ennek az kemen-
 ség szerzet vala meltságot. Az Cęsar
 aduan, segituen, es sokaknac meg kegyel-
 mezuen: Az Cato penig semmit nem ad-
 uan, nyert vala dicziretet. Egğikben az
 nyomorultaknac oltalmoc vala: az ma-
 sikban az gonoszoknac búntetesc. Amā
 nac nyaiásaga, ennek alhatatósaga di-
 cziretic uala. Vegezetre à Cęsarnac szo-
 kafa vala, hog mőkalkodnec vigazna,
 barati dolgaira viseluen gódot, magae-
 el hadna, semmit meg nem tagadna, az
 ní aiandekra melto uolna. Maganac nag
 birodalmat, sereget, es vy hadat kiuan va-
 la, à hol embersege ki jelentethenec. De
 az Cato embersegre es tisztességre, es fő-
 keppen kemensegre ígekezic vala. Nem
 gazdagással az gazdaggal sem partol-
 lassal

lással az partóssal, hanem az serennyei
 serenfeggel az emberfegessel szemre-
 tetseggel, az artatlannal, maga meg tar-
 toztatással vetekedíc vala. Inkab akar
 vala io lenni, hogy nem mint lattatni.
 Azokacse menyuel keuesbe kiuannya
 vala az dicziretet: annal inkab azt meg
 nyeri vala. Minec vianna az tanacz az
 Cato sententiaiat helyen hagyta: az Cice-
 ro ionac íteluen lenni hog azt az eczakat
 az meli kóuetkezic vala elől venne, hog
 azonközben valami ne tamadna: Az ha-
 lalbol valo büntetefre rendeltetet tízt
 belicknek meg paranczola. hogy az meli
 lic azoknak meg ólesere süksegesec vol-
 nanac, elő kesitene. Eo maga órizóket
 ojtua az vezakra az Lentulus az tómb-
 leczen viue, hasonlatos keppen az tób-
 bitis az ország iudó mesteri. Vala eg hely
 abbā az tómbleczen mellyet Tullianūnac
 neuezne vala balkez felől, vg mint x. i.
 lab nyomnira eg keuesse alaczóban. A
 körül kó falac vadnac, felette penig kó
 boltas: de felette sötet es rettenetes bú-
 dós. Oda az helyre minec vianna az
 Lentulus le boczattatec: arra rendeltetes
 embe

Az dnyo
 lo krac
 meg
 büntete
 sec es ba
 laloc.

LVCIVS CATILINANAC.

emberec az kiknec hagiua vala, kóttel
 útet megfoitac. Igaz vri nemzetből es
 az neuezetes Corneliusoknac hazabol
 valo Lentulus, ki Romaban consulsago-
 tis viselt vala, erkölczéhez es czelekedé-
 sihez melio halalt senuede. Az Cethegus,
 Statilius, Gabinius, es Ceparius hasonla-
 tos keppen meg óltenecc. Mikoron az
 azok az dolgoc Romaban viseltenecc:
 az Catilina az egeß sereg kózzúl, mellyet
 úis gyúitót vala, es az Manliustalis vala,
 ketlegio sereget szerze, es az louag sere-
 geketis, a mint lehete, sam szerint ki tólte.
 Annac felette az mint ki ki mind szabad
 akaratt yabol az friges nepec kózzúl az
 satorban iót vala, azokatis eg arant el
 oßta, es róuid údon az legio seregeket em-
 bereknec samauval be tólte, holot előßör
 ket ezernel többen vele nem voltac vol-
 na. De az egeß sereg kózzúl neged reße
 az nepnec alig vala iol fel fegyuerkez-
 etue, az többi, az mint ki ki mind magat
 törteneiből fel fegyuerkezettethette vala,
 haigalo szer samokat, auagy lanczakat, a-
 uag meg hegiezet karokat viselnec vala.
 Demintec vtanna az Antonius kezde az
 sereggel

Az Cdo
 silina
 m. sc bdo
 da

sereggel elerkezni: az Catilinais kezdé az hegyeken menni: es neha Roma neha Gallia fele teringetni az tabort, hog az clo-
 lensegnec harcra valo alkolmat osszago-
 ne adna. Me: t azt remēli vala, hog rōuid
 nap nagy serege lenne, ha Romaban az
 partosoc az el kezdet dolgot veghez vi-
 herne. Azonközbe az rabokat az hadba
 he nem fogadgia vala, kic leg előőr ű
 hozza nagy sereggel mennec vala,
 azt penig ű czelekedí vala bizuan az
 partolasnac nagy voltahoz, es aztis
 itili vala, hogy illelen volna ű hozza,
 hogy az orşagbelieknek űgyet az fu-
 tot rabokkal közlene. De minek vtan-
 na az taborban hir íóue, mikeppen Ro-
 maban a partolas ki tudatot uolna es az
 Lentulus es Cerhegus az többiuel eggút
 meg ölettec volna: többire mindnyaian,
 kic az hadban nyereseg nec remensége-
 iert, auag vy dolgoknac kiuanfagaert íót
 tec vala, idestoua el oşlanac. Az többie
 penig az Catilina erdős hegyeken es nehez
 vtakon, az Pistoriã mezőre hozza, oly ta-
 naczal, hog által vtakon titkon az houa-
 sontul valo Galliaban futnanac. De az

Q. Metelo

LUCIUS CATILINANAC

Q: Metel: Celcr, ki harō legio sereggel az Picenum mezcién taborban vala, el latta vala az Catilinanac nehez allapattyabol, hog ū azokra ígekez nek, mellyeket most meg mondanc. Azokert midōn az ū utat az pribekc által meg erte: mingyarast taborat el indira, es az hegek alat meg salala, melyre az Catilinanac kel vala ala iūni, ha Galliában akarna sietni. Az Antonius sem mezse vala onnar, vgy mint ki nag haddal iér helyeken ū zi vala őket. De az Catilina mincc vtanna lara hog az hegektől es az ellenségnec seregitől kőrül vetetet volna, es hog az városban gonos szerenczeiecc lót volna, es sem az el saladafrol sem cgeh, segitsegről semmi remen sege nem lehetne: itiluen hasznosnac lenni ha ilyen süksegeben az szerenczet meg probalna, végeze azt hog az Antoniussal mēnel hamareb lehetne meg harc volna. Azokaert az sereget ő sūe hiuan illyen oratioual sōlla. Meg probaltam en azt, vitezec, hog az sō nem örōgbiti meg az emberseget, sem penig az tunyabol sereny, es az felenkből erős vitez, az hadnagynac batoritasaul nem sōkot lenni.

Az Ca-
tilina-
nac az
harczra
ualo ba-
roritasa

Mett

Mert kinec kinec elmeiben az menyé
 batorfag vagon, auag termetből auag
 sokasbol, csak annyí sokot lenni az had-
 bannis, Valakit sem az dicziret sem a
 veszedlem fel nem indit, hiaban fogod
 azt intení. Mert az felelē nem hadgia az
 batoritast halgatni. De en tūtóket azert
 hitralac, hog róuidedón inczelec, es egšer
 s-mind az en tanaczomnac okatis meg ie
 lenczem. Tudgiatoc vitezec, az Lenu-
 lusnac restsege es tunyasaga menemú
 nag veszedelmet šeršet, mind ű maganac
 smind mi nekunc, es mikeppen, midón
 az varosbol segítseget varoc, Galliaban
 el nem mehetec. Most peniglen miczo-
 da allapatunc legén velem eggút mind-
 nyaian iol ertitec. Az ellenseg nec két ta-
 hora al ellenúnc eggic az varos felól, ma
 s.k Gallia felól. Touab itt ez helyen ha
 šinten igen akarnankis az buzanac es co-
 geb dolgoknac súksege maradnúc nem
 engedí. Valahoua akarunc menni feš-
 uerrel kel vttat nytnúc. Azokaert titúket
 intlec hog erós es bator šiuel legetec es
 mikoron harczolni kezdetec, arrol meg
 emlekezzetec, hog az gazdagfagot tiš
 telsges

LVCIVS CATILINANAC

esseget, dicziretet, annak selette szabad-
 sagtokat es hazatokat az tú iob karoto-
 kon veselítec. Ha gió zedelmesc lesűnc
 minden dolgot batorfagosoc lesűnc mi
 nekűnc, eledelűnc bóuen lezē es mind
 az szabad varasoc, mind az Romabol
 szaparadot nepec nekűnc engedni fog-
 nac. Ha pedig felclműnkben hatra allā-
 dűc mind azoc mi ellenűnc lesűnc, sem
 à hely, sem senkinec baratia azt meg nē
 oltalmazza az kit az ú maga fegyvere
 meg nem oltalmaz. Vegezetre, virezec,
 nem azon űűkseg kenűerit minket à mely
 űket. Mi hazankert szabadfagunkert, ele-
 tűnkert, viaskodunc: űk heiabban vīnac
 egy nehany embereknec hatalmaiert.
 Mennelinkab batorfagosban kel rea-
 ioc rohannotoc, meg emlékczuēn eleb-
 bi emberfegtekrűl. Meg lehetet volna
 túllűnc, hogy eletűnkēt űankiueresben
 vittűc volna által gyalazatunkal. Ne-
 hettēc nemellyec kőzzűlletec Romabā
 az mas ember gazdagfagat, maga iofa-
 gat el vesűuen. De miuel hog azoc rut
 es túrhetetlen dolgoknac laczanac vala
 ferűembereknec, ezt az tanaczot aka-
 ratoc

ratoc kóvetni. Azert ha ettől meg akar
 toc menekedni, űkűeg hog mereűűeggel
 es batorűaggal legietec. Senki az hadat
 bekelleggel meg nem változtattya, ha
 nem csak az győzedelmes. Mert futaf
 ban helyhez tetned remenűegedet, mikor
 fegueredet, mellyel testedet oltalmazod,
 az ellenűegtől, el fordítandod, az tíftra bo
 londűag. Mindenkor az harczon azoka
 nac vagyon nagyobb veűedelmec, kic in
 kab űel nec. De az mereűűeg kófal gya
 nant vagyon. Mikoron tú tóket, vitezek,
 meg gondollac es az tú czelekedetteket
 meg uilem az gőzedelemról nag remen
 űegben vagok. Az tú mereűűegtec, iffius
 űagroc, es emberűegtec engemet biztat
 nac. Annac felette az űkűegis, mely
 még az felelmefeketis erőűekce teűi.
 Mert hog az ellenűeg nec fokűaga minke
 kóruł ne veűessen, az hely nec űorofűaga
 azt meg czelekeddi. Hog ha penig az űcl
 rencze az tú emberkedettek nec nem űo
 galna, meg laűűatok, hog az tú cleteteket
 bozűu allafnelkől el ne ueűefűetec, es meg
 fogatuan barom modra magatokat meg
 ne haggiatoc óletni, hanē vitezı modra

LVCIVS CATILINANAC

viuan, siralmas es veres gyóssed elmet hag
 giatoc az ellensegnecc. Ezeket mihelyen
 monda egkeueset varakoduan hagia hog
 trombitat fuyanak, es sereget ósue ren
 deluen tér helyre állala le. Az utan min
 deneknec, louait onnet elkülde, hog az
 az vitezeknec az vesedelem egyenlő leuē
 nagyobb bátorsagoc lenne, es ú magais
 gialog sberben álluan seregét az helynec
 es az népnek miuoltahoz kepest el ren
 dele. Mert mint hog az tér hely hegick
 közöt vala es bal kez felől es iob kez felől
 nagy erős kó sika vala: nyolcz zászló al
 lya nepet elől állata, az többit segítő sere
 gül sörösban helyhezerte. Ezecköz zül
 minden valagatot es hazoknal lako saza
 dosokat, annac felette az kőz katonac
 kőz zállis az leg iob fegiuereleket az első
 harcra valogata, az C. Manliust iob kez
 felől: egy nemű nemű Fesulanust bal kez
 felől hagia. Eo maga sabadosiual es si
 zetet nepeuel az ső Zászló melle álla mel
 lyet az Cymberek hadaban mongiac,
 hog az C. Marius viselt volna taborabā.
 Mas felől penig az Caius Antonius, ki
 labauat beteg vala, miuel hog az har

Az Ca
 tilina se
 reg ren
 delese.

ezon nem lehet vala, az Mar: Petreus fő hadnaggiara biza az sereget. Az az hadnág régi latot seregeket, mellyeket ezért az haborusagert gyúitót vala, elől allata.

Az An
tonius
hada
nac, ren
delese

Az több neper azoc vitan segítő seregül helyhez tete. Eo maga louan körül iaruā es mindeneket neuen neuezuen int es kér vala, hog meg emlekezuenee hog ok feg uertelen latroc ellen, hazaiokert, szabad sagokert, Istenekert, es hazokert vinanae. Miel hog fő hadakozo ember leuen, har mincz estendónel touab forgot vala hadakban es tist vifelesekben nagy diczirettel, többire mindnyaiat esmeri vala az vitezek nec es kinec kinec vitez seget iolugga vala. Azokat elő samlaluā az vitezek nec sziueket batorittya vala. De mihe lyen mindē dolgokat meg latogatuan az Petreus rōbitat fuuat, hoga, hog az seregek lassabban indulnanac. Azont kezd ezelekedni az ellēsegnec seregeis. De minc tanna oly közel iutanac eg mashoz hog az kopiasoc meg harczolhatnanac: nag kialtással mind az ket sēl ő sūe roppa na: es el haguā az haito sersamokat kardra kelenec: Az régi katonac előbbi em

Az par
tojiaci
hōzetā

LVCIVS CATILINANAC

bersegekről meg emlékezuen kezdene
erőssen forgodni az ellenség körül. Azok
kis minden felelőnkül ellenec alnac es
nagy erőssen harczolnac. Azonközben
az Catilina valagatot vitezekkel az első
harczon forog vala, az el fatattakat sege-
ti vala, es vyakat allat vala az sebesec he-
lyere, mindenekre gondot visel vala, ű
magais igen harczol vala, es gyakran
vagia vala az ellēseget, es egyſzerf-mind
erős vitezec es io feiedlemnec tisztet
czelekeſi vala. A Petreus mikoron lata,
hogy az Catilina az ű remenſege kiuól
nagy erőssen viaskodnec, az kőrnülette
valo zablallia nepet az ellenségek közibē
boczata es azokat meg ſaggatuan, ma-
korōeggūtis mafuttis kezdenenec vize-
ſa allani mind meg őlete es le vagata.
Az vtan mind az ket odal felől az több
bire rohana. Az Manlius es Fesulanus
az első harczolokkal el esēnec. Az Catilina
hais minek utāna lata, hogy az ű hada,
meg veretett volna, es ű maga csak ke-
uesed magauat marado volna, meg em-
lekezuen fű nemzetsegeről, es előbbi
meltosagarol az sűrű ellenség közze fu-
tama dec

so bad,
nagy
sifti.

Az Ca-
tilina ha-
la.

tamadec, es ott harczoluan által verette-
 tec. De az harcz el vegezóduen akkor
 lattad volna meg, minemú nagy vakme-
 róseg es űűnec batorfaga lótt volna az
 Catilina hadaban. Mert az meli hellien
 kiki mind elteben az harczra meg allot
 vala, vgian ottan halala vtannis az űűtes-
 tec fekcic vala, keuesen egy keuesse az
 többtől eltaozuan talaltatanac, kiket
 az fű zazlo allia közepben meg űűaggat-
 tac vala, de mind az által azokis mind-
 nyaian arczul sebesitetec vala meg: Az
 Catilina penig mezűse az őueitűl az ellē-
 segnec testei közöt talaltatec meg, ki ineg
 akkoris valamenyere lelket vehet vala,
 es az mely kegyetlenseg meg eltebennis
 benne vala azt abrazatiaban megtartia
 vala. Sűma, az egesű sereg köz zűl, sem az
 harczon sem az futasban ezac egű űűaba-
 dos orzagbeli ember sem fogatathatec
 meg. Annyera egy arant kedueztec vala
 mindnyaian az űű magoc es ellēsegec cle-
 tenec. Mind az által az Romaiaknac sem
 lón őruendetes auagy vernelkűl valo
 gűzedelmec. Mert az kik mennel erűsb
 vitezec voltanac auagy az harczon meg

LVCIVS CATILINANAC

halanac, auag nag sebeseu maradanae
 meg. Sokan penig len kik az Taborban
 latsnac uag foztasnac okaert iottec va-
 la az ellensegnet testeket forgatuan, ne-
 melliec baratiokat nemelliec gazdaiokat
 nemelliec rokonokat talalliac vala meg:
 lonac oHyakis, kic ellensegeket esme-
 rec meg. Igez egez taborban ki-
 lomb kilomb fele, viagasag,
 banat, siralom es o-
 rom vala.

Az par
 eos bad
 nachst
 64.

AZ CAIVS CRI-
SPVS SALVSTIVSNAC
HISTORIAIA, AZ IVGVR-

ta Kiralnac, Romaiak ellen:
viselt hadarul.

HA missan panaşolkodie
az emberi nemzetseg
az ű természetirűl, hogy
erőtlen es rövid életű
leuen, az szerenczetűl
igazgattassec inkább,
hog nem mint az ióságos czelekedettűl.
Mert ha inkább visontag meg gondol-
lyuc: sem nagobbat, sem ielesb dolgot
annal nē találuc, vğ hog az emberi seren-
seg fogyatkozzec inkább meg az terme-
şetben, hogy nem mint erie auag ideie
nem volna. De az emberec eletenec had
naggia, es igazgatoia az lelec, mely hog
ha az dicziretre tisztelşeges vton indul: e-
leg erős, eleg hathato, es neuezetes leşen,
sem penig az szerenczenelkűl nē űűkőkő-
dic. Mert az szerencze az iamborsagot,
serenşegot, es egieb io erkölcsöket, sem
nem adhat senkinec, sem penig senkitől
A elnem

Az iano
borsag
sem nemo
adatats
batic

IUGVRTANAC HADAI

*sem el
nem uec
rebetic*

el nem uehet. De hog ha az emberi elme
gonos kiuanfagoc által, tunyasagra es
testi góniódru segekre uetemedic: azzal az
artalmas buiasaggal ualamikeues ideig
eluen, mihelien restsege által, creiet, ide-
iet, elmeiet el veszi, mindgárt a természet
nec erő: lē uolta uadoltatic, es kiki mind
az ónón maga verket mas dolgokra ha-
ritiya. Hogy ha effele emberek nec az io
dolgokra oly nagy gondgyoc uolna,
mint az eggiebekere, es hasonaltan auag
vgyan veszedelmes dolgokra is: bizony
sem az szerenczetul nem birattatnanac,
hanē oc birnanac az szerenczeuel, es oly
nagy dolgokra is iutnanac, hogy halan-
dokbol dicziret által órökke ualoc lehet-
nenc. Mert mikeppen hogy az emberi
nemzet testből es lelekből áll: igi mindē
dolgainc es igie kezertunc kózzul nemelo-
lic az testnec, nemelliec az elmenec ter-
miszetit kóuetic. Ez azoka hogy az sep a-
brazat, az kazdagfag, testi erő, es mind
egieb effele dolgoc, hamar el mulnac: de
az elmenec ieles czelekedeti, az lelekkel
eggút halhatatlanoc. Annac felette az te-
sti es külső ioknak mutat hog elei: igi uege

is vagyón: es valamellyec ez vilagra lőte-
 tenec, azoc megis ueſſnec, es ualanellyec
 őregbittetnec, a zoc megis kiſſebűlnec.
 De az elme változhatatlan, örökce valo,
 es az emberi nemzetnec igazgatóia leuē
 mindeneket czelekedic, es mindenekcél
 bírú maga penig nē birattatic. Mēnel in-
 kab melto czudalatra azoknac rest volo-
 toc, kik az testi gőnyőrűsegek nec aduan
 magokat, buiaſag es tunyafag által viſſic
 által elcteket. Annac felette elmeieketis, Az elme
 melynel ſem iob ſem nagob aiandec az nel
 emberi nēzetben ninczen, restſegec es tu nincz
 nyafagoc által el hadgac veſſni, főkeppē iob aian
 holot az elmenec ennye ſoc es kilőmb ki- dec.
 lőmb fele mesterſegi tegyenec, mellyec
 által nagio hir neű talaltathallic. De a Tizt ulo
 zoc kőzzűl az tiztuſſeleſeket, es birodal- ſeleſek.
 mokat, es minden aſſele orſſag gondgara
 tarto zo dolgokat, ennekē ug teczic, hog
 ez moſtani időbē ſemmikeppen ēbernec
 nē kellyen keuanni. Mert ſem az inſſagos
 czelekedetnec, moſt becűlleti ninczē,
 azokis penig, a kic czalardſag által tizte-
 kre iutnac, ſem batorſagolſoc, ſē becűl-
 leteſec. Mert erőuel igazganni házadat,

IV GVRTANAC HADAI

auag űleidet, ha vġ lehetneis, hog fogato
 kozafokat meg iobbithatnad, mind az al
 tal illetlen volna, űokeppen holot mindē
 dolgoknac változasi, ember űldōklest,
 futast, es egeb affele ellenseghez illendō
 dolgokat lattanac iōuēdōlleni. Hiabā
 penig valami dologra iġekeezni, es sem
 mit egebet magad faratsagaua, gūlōlűe
 nel nem keresni, kēā bolondsag, hanem
 ha valakinec oly tiűteűtegtelen, es veszedel
 mes keuanűaga volna, hog eg nehany űa
 mos ember nec hatalmaert, az űnnōn ma
 ga becūlletit es űabadűagat arulna el. To
 uabba azok az dolgoc kōzzūl, mellyec
 elme által gyakor lattatnac, űokeppen va
 lo haszna vaġon az historianac. Mely nec
 iōűagi felōl miuel hog űokan űoltanac: en
 most annac dicziretinec beket hagyoc
 hog senki ne itillye, mint ha en az en mun
 kamat dicziruen keuelyűegbōl akarnam
 magaűtalni. Hiűem is en azt, hog űokan
 leōnec, kie ily nag es hasnos munkamat
 restűeg nec neuezetiuel fogiac meg gya
 lazni ezert, hogy orűag gondgya vifeleűe
 kiuūl vegeűtem legyen elettemet által vin
 ni. Mellyet azoc kezd nec czelekedni, kie
 nec

Az
 historia
 nac has
 űna.

nec nag' dolognac teczic, hog' ha az nep-
 nec kóžóntellel hizelkedhesenec, es lako-
 dalmokkal keduct ſerezhesenec. Kic ha
 meg gondollyac mind azt, miczoda idő
 ben i. ye tē en az tiſt viſeleſt, mind penig
 minemū en berec nem nyerhetec legēn
 meg vgan azont, es az vtan miczoda rēd-
 beli emberec iutottanac az tanaczban:
 bizoniara meg itilhetic, hog' en inkab mel-
 to okert, hogy nem mint tunyafagomert
 változattam volna meg elmemnec itile-
 tit, es hogy iob haſon ſarmazic az orſa-
 gra, az en tiſt viſeleſemtől valo ūreſſe-
 gemből, hog' nē mint egyebeknec orſag
 gondgya viſeleſeből. Mert en gyakorta
 hallottam hog' az Q. Maximus, P. Scipio,
 es egyeb orſagbeli fő emberec gyakran
 ſoktac volna mondani, hogy midőn az
 ū elejeknec kepekre néznenec, az ū elme-
 iec felette igē fel indittatnec, az io czeleke-
 detekre. De az az iora indito erő, nē ab-
 ban az viaſban, ſem abban az ki abra-
 zatot kepben vagyon helyheztetuen, ha-
 nem az viſelt dolgoknac emlekezetiuel
 ſokot az az ſikra az fő embereknec ſi-
 uekben neuekedni, es addig el nē alunni,

az míg io hireket neueket el nem eric. De
 uis̄ōtag kiczioda ez mostani idóbeli em-
 berec kózzúl, ki ne inkab uetkednec az
 ű eleiuel kazdagfaggal es bō kóltfeggel,
 hogy nem mint iamborfaggal, es serenis
 feggel. Meg az uyionnā lór fő emberekis,
 kic ānac előtte iošagos czelekedetekkel
 šoktác uala az nemes rendet elől uenni:
 most inkab lopua es czalardsfaggal, hog
 nem mint io erkólczókkal ígekez nec iuta-
 ní az bírodalmokra, es tíšic kre, mint ha
 az itiló birošag es oršag előt ualo íaras,
 es egieb affele meltošagoc ű magokban
 neuezetefec auagy nagy dolgoc uolna-
 nac. Holot azoc czac annyenc becžul
 tessenec az menyé azoknac, kic azokat
 az tíztekét uifelic, iošagos czelekedetec.
 De en midón az oršagnac gonoz erkól-
 czere haragšom, maid šabadosbā es mel-
 lyebben mentem el az panášolkodaf-
 bān. Azert az el kezdet dologra megiec.
 Meg írom penig azt az hadat, melliet az
 Romaiac az Namidiai Iugurra kirallial
 uifeltenec előšór, mert nag es íšonyu,
 es nagy ualtozo gíozedelemmel ment
 ueghez. Annac felette mert akkor kezde-
 tetec

tet ez az dolog előző, hogy a nemes rend
 kevelisegenec elei uetettetnec. Meli uizsa
 vonas, mind Isteni es emberi törüenieket
 őszue zura zauára, es oly bolonságra me-
 neki, hoghon ualo part ütelsékkal hadac
 es pusztasoc uernenec ueget az ország-
 ban. De minéc előtte effele dolgoknac
 eleit mondgiã meg: ualami keueset sölöc
 előzőr nemely dolgokrul, hog minden
 dologc ebben ez Historiaban az erte-
 lemre nyiluabbac legienec. Az masodic
 Affricabeli hadba. Melyben az Cartha-
 gobelieknec. Hanaggyoc az Hannibal,
 az Romaiaknac mind anny neuezetes
 hatalmokbãnts Olaß orßagnac erciét fe-
 lette igen meg rötotta uala: az Numidi-
 ai Masinissa neuú kiraly, a P: Scipiotul ba-
 ratlagabã fogattatuan, ki az utã io maga
 uifeleleert Africanusnac neuczterec ve-
 zetékül, soc ietes uitezi dolgokat czeleke-
 det uala. Melliekert a Carthagobelieknec
 meg gózessek, es a Siphax kirali meg foga-
 sa utan, kinec Africabã nag birodalma
 uolt: a Romaiac ualamenye uarcst es föl-
 det feguerrel meg uótec uala, mind az Ma-
 sinissa kiralinac aiãdekoztac uala. Azoka

IUGVRTANAC HADAI

az Mafsiniffa baratsaga es húsege iol es
 tišteffegessé sokaig az Romatakhoz meg
 marada: De az ő birodalmanac es clete-
 nec egşer s-mind az halal által vege lón.
 Az után az ű fia az Micipsa egiedül bira
 az orşagot, minéc utanna az ű attiafiái
 Manastaboles, es Gulussa betegseg mia
 meg holtac volna, Micipsanac ket fia lón
 Adherbal es Hiempfal, kikkel Iugurtatis
 az Manastabales fiat, az Micipsa eg arác
 valo gonduisselessel hazanal fiaival neuel
 uala, de miuel hogy nem tórueny şerint
 ualo hazasagbol şarmazot uala, az or-
 şag óróksegeból ki rkeştetet vala. Ez
 az Iugurta mihellien fel serdüle, noha
 erós, şep abrazatu, es fő keppen gyors
 elmeiú volna, nem ada magat az buiasa-
 gra, es túnyasagra: hanē az minemú şoka
 s: annac az nēzetsegnec uagon, iouakat
 şaguld uala, ló, jóldóz vala, hozza hason-
 lokkal palliat fút uala, es noha mindene-
 ket dicziretel felíúl haladna, mindaz által
 mindeneknel kedues vala. Annac felette
 többire mindenkor magat uadasasban
 foglallia uala Orozlát, es egyeb uadakat,
 auag leg előşór egiedül, auag az elsőekkel
 eggút

Iugur-
 ta ter-
 meşeti.

eggiútól vala: sokat czelekedte uala, de la-
 gen kekeueset űol uala maga felől. Mely
 dolgokō az Micipsa noha leg elōzűor űo-
 rúl vala, itiluen hog az Iugurta lōűagos
 czelekedeti az ű orűaganac iōuendōbē
 dicziretire lenne: mind az által minc
 utanna eűeben ueue hogy oly Iffiu em-
 ber ily uēsegekor az ű kisded fiaira inkab
 inkab neuekednec, sokat kezde elmeiebē
 forgatni. Iieztī uala űtet az emberiter-
 meűetis, mely az birodalomnac igen ki-
 uanoia, es az elme kiuanűaginac betōlte-
 sere igen hailando. Masodűor rettentī
 uala űtet mind az ű maga, mind penig ki-
 czin fia i ideieknek alkolmatōűaga, mely
 még az mercekletes embereketis el űokta
 az nyeresűegnec remensēgeuel fordita-
 ni. Annac selette rettentīc uala űtet az
 Numidiabelieknec Iugurtahoz ualo fel-
 geriedet iō űandekoc, melyekbōl fél uala
 hogy ualamī part űtes, auag had ne ra-
 madna, ha illyen embert czalardsaggal
 meg űlne. Ily nehez dolgokkal kōrūl
 uetetuen mīkoron latna, hog sem erōűac,
 sem leseskedes által, mindcneknel illyen
 kedues ember el nē ueűtethetnec, miuel
 A 5 hogy

hogy az Iugurta kardra io, es uitezi dol-
 goknac kiuanonia uolna: uegeze magabā
 az Micipsa, hog űtet veszedelmekre vetne
 es az herenczet meg kifirtene. Ez lōn o-
 ka, hog az Numantial hadban mikorō
 Micipsa az Romaiaknac, louag es galog
 segitseget kũldene, remeluen, hog auagy
 magat mutogatuan, auag az ellenseg nec
 kegetlensege mia, kōnnyen el vesztherne
 az Iugurtat, az Numidaknac hadnagga-
 ua teue, kiket Spaniol orsagban kũld-
 uala. De az ā dolog sokcal kilōmben lōn,
 hog nem mint ű veli uala. Mert az Iu-
 gurta mint hog gyors es erōs elmeuel va-
 la, mikoron az P. Scipionac termesetst,
 ki akcor abban az hadban az Romaiak-
 nac feiedelme vala, es az ellenseg nec so-
 kajat ehebe veue: soc munkaual es soc
 gondal, az feiedelēnekis nag becũllettel
 engeduen, es gakran magat veszedelemre
 elō viuen oly hirre neure iutot vala, hog
 az Romaiaknal igen kedues, az Numā-
 tiabeliek nec igen rettenetes kezdene len-
 ni. Bizonyara penig, (mely dolog igen
 nehez) mind harczon io uitez, mind pe-
 nig tanaczra ehes vala. Az okacrt az feie-
 delem

AZ ROMAIAK ELLEN.

delē többire minden nehéz dolgokat. Iu-
 gurta által czelekedic vala. harati kőz ze
 ſamlallya vala, es napōkent inkább inkább
 megkedueli vala, vğ mint kinec ſem ta-
 nacza, ſē ſemmi el kezdet dolga hiabā nē
 ſokot uolna lēni. Mely dolgot által à lu-
 gurta ſokakat à Romaiak kőz zúl nyatas
 baratsagual magahoz kapczoltvala. Ak-
 cor az időben ſokā uoltac az Romai had
 bā mind vyiōnan lőt fő emberec, mind
 penig régi nēzetefec, kiknel à kazdagſag
 beczületesb uala, az io tizteſſegnel, par-
 toſoc hō, beczületesec, à friges tarſoknal
 inkább hireſec, hog nē mint tizteſſegeſec,
 kie az Iugurtanac nagra igēkezō elmelet
 gütogattyac vala, vğ hog ha az Micipſa
 kiraly meg halna, az orſagot ū maga bir-
 harna, holot ū reia nag tekintet volna.
 Romabā penig mindent penzen meg ve-
 herne. De minec viāna à Numātiat el rőt
 uā à P. Scipio, az ſegitſegeket el hozata-
 ni, es ū magais haza mēni akara: à Iugur-
 tat nag tizteſſegeſē meg aiādekozuan es
 kőzönſeges helyen dicziruē à ſeiedelmi
 Satorban be uiue es ott ritkon meg inte,
 hog az Romaiaknac baratsagokat inkább
 akarna kőzönſegeſē, hog nem mint kia

ualkeppen kóuetni, es hogy eg néhány
 embereket kózzúllóc ne szoknec aiandec
 kozni. Mert veszedelmesen nyeretetnec
 az keues embertúl, mely sokake volna.
 Ha meg akarna az ú el kezdet io erköl-
 czeben maradni, ióuendóbē mind diczi
 reti s-mind oršaga lenne. Ha penig felet-
 teb sietne, mind penze s-mind ú maga el
 veszne. Igšoluā, az leuellel, mellyet Mi-
 cipfanac adna ú tet el boczata. Az leuel-
 nec summaia ez vala. Az te Iugurtadnac
 emberkedese, az Numantiai hadbā min-
 deneknel legnagyobb volt, mely dolog tu-
 dom hog nekedis órómedre vagon: Mi-
 nekunc erdeme šerent kedues, es hog az
 tanacznac es egeš oršagunknakis kedues
 iegen, mindē iégeketunkel az ő lešunc.
 Teneked bizonyara az kózőnszeges ba-
 ratlagert óruendezunc. Ihon vagon em-
 bered, kí mind magadhoz, mind penig az
 ú Eolihoz Masinissahoz melto. Azoka-
 er az kiraly, mikoron azokat, mellyeket
 hirrel hallot vala, az feiedelem leueleból
 meg erte, hog vg vadnac, mind ioša-
 gos czelekedetiuel, mind penig az ú ked-
 uessegeuel indittatuan, meg változtata
 elme.

Az Scie-
 ptianac
 Iugurta
 voluato
 leuete.

elmeiet, es az Jugurtat io tetemenyevel Az Iu-
 vegeze, hog meg győznc. Ig mindgyarast gurtu
 űtet fiaua fogada, es testamentomban az Micips
 több fiaival országaban örökösse teue. De satul fia
 ű maga eg nchany estendőkkel az vtan ua fo-
 betegseges uenfcg mia eltöröduen, mikro
 ron latna eletenec ueget közel lenni, az ű
 barati es rakoni ānac felette az Adherbal
 es Hiempfal fia elót mondgiac hōgy illiō
 igikkel űolot uolna. Jugurta, en tegedet Az Mip
 kiczid korodban Attiad halala utan ho cipsa-
 lot sem remenseged sem kazdagfagod rē nac ba-
 uolna, országomban reűesse teuelec, itilūē lala kop
 azt magamban, hōg en nem keucsbe len ualo m-
 nec nalad keduesb io tetemenyemert, tese fiat
 mint az enfiainnal, mintha űinten en űül boz-
 telec uolna. Mert hōg en egieb nagy es ie
 les czielekedetidet elő ne űamlaliam: utol
 űor Numantiabol meg iūuen mind ma
 gamat mind országomat meg ekesitel, es
 az te emberkedeseddel az ROMAIA
 K A T minekūnc barátinkbol sokkal
 nagioh barátinkka teued, es SPANIA
 OL országban az mi nemzetünk nec ne
 ue te altalad meg vyitratec. Vegezetre
 (mely dolog az emberec közöt leg ne
 hezeb

IVGVRTANAC HADAI

hezeb) diczireteddel az read valo irigse-
get meg giózed. Most miuel hog az ter-
meßet az en eletemben veget teßen, ezen
az te iob karodon, es az orßagnac adot
hiteden intlec es kerlec tegedet, hog eze-
ket kic te neked nemzetsegül rakonid, az
en io tetemenyem által, attyad fiaí, igen
ßeressed, es hog y idegeneket ne akary in-
kab hozzád kapczolnod, hog nem mint
vér ßerint valo rakonidat, meg tartanod.

*Mi ol-
talma-
za meg
az orßa-
got.* Sem az sereg, sem az kincz nem oltal-
mazza az orßagot, hanem az io akarok,
kiket sem fegiuerrel nem kenßerithecz,
sem arannial nem ßerezhecz, hanem czac
io tetemennyel es hüseggel ßereztetnec.
Ki lehet penig baratlagosb; mint attyafi
attyafiunac? auagy miczoda idegent ta-
lalß hiü nec, hog y ha az tieidnec ellenße-
ge leendesse? En bizony tinektec erós or-
ßagot hagioc, ha iok leßtec. Ha gonosoc
leßtec, erótlét, Mert az eggiesleg által az
*Eggie-
ßeg* kiczin dolgokis nágra neuekednec: az ha
borusaggal még az nagyokis, semmie leß-
nec. De te hozzád illic Iugurta, ki mind
idóuel, mind eßeileggel ezeknel nagyob
uag erre gondot uifelni, hog egicb ebben
ne le-

nélegien. Mert midőn vetelkedésben az
 kinec nagyobb tehersege vagon, ha sinton
 az bozstut senuedneis, mind az által mi-
 uel hogy többet hat, czelekedni lattatic.
 Tú pedig Adherbal es Hiempfal ezt az
 Iugurtat ilyen embert bóczüllyetec, io-
 sragos czelekedetit köuessetec, es azon i-
 giekezzetec, hog ne lattassam en, mint ha
 iob fiakat fogatram volna hog nem nem-
 zetrem volna. Ezekre az Iugurta noha ero-
 ti vala, hog az kiraly csak sinnen sollow
 volna, es úis sokkal kilombet forgatna sio-
 ueben: mind az által az idóhoz kepest nag-
 engedelmesen felele. Így az Micipsa egy-
 nehany nappal azutan meg hala. Minec
 vtanna pedig kiraly modra ötet el temeo *Az ki*
 rec: az kiraly fiak eggiúue giülenec, hog *rallyfiac*
 egimas közöt minden dolgokrol vegez- *nac giú*
 menec. De az Hiempfal, ki legkisseb ide- *lesec.*
 iú vala közzüllóc kemeni termeserú leuē
 es még annac előtteis az Iugurtanac nem-
 telenseget meg vtaluan, miuel hogy An-
 nyarol nemzettel nem vala egienlő, az
 Adherbálnac iob keze felől üle, hog az
 harmac közöt az Iugurta közbül ne es-
 nec, mely az Numidaknal bóczüllernee
 tartatic.

IUGVRTANAC HADAI

Az kiraly
fialaknac
őjue
uefese

tartatic. Mind az által az után, hogy az Iugurta Eoregb korat meg beczüllene, az ű battlatul nag keressell intetuen, alig ueue arra magat, hog bal kez felől ű-
ne. Ott mikoron sokat űolottac uolna, az orűagnac igazgatafa felől: egieb dolgoc kőzöt monda Iugurta, hog mind az előt ualo őt eztendei uegezefeket fel kel-
lene bontani. Miuel hogy az Micipsa az uenfeg mia el tőrőduē, felele Hiemp: hog nekűs uģā az ű teczenec. Mert a Iugurta' is ez előt ualo har ű eűtődő forgasabā iuto^t uolna fiui fogadas által az orűagnac őrök segeben. Mely beűed az Iugurtanac ű: ue-
bē sokkal mellicbben őtlec, hog nem ua-
laki azt meg gondolhatta uolna Azoka-
ert az időtől fogua haragtul es felelem-
től giōtrōdtetuen mind olliakat kezd, ke-
zit, es forgat uala elmeieben, meliekkal
Hiempűalc czialardsag által meg fog-
harna. Mely dolgoc mikoron kesebben
menenec elő, sem penig az ű maga busule
űiue meg nem czendeűedhetnec: uegeze
azt magaban, hog ualamint lehetne az
el kezdet dolgoc veghez vinne. Az első
gyūleűekben, mellyet mondam hogy az
kiraly

az haborusagert azt vegeztec vala kőz a
 karatbol, hogy mind az kinczet, s mind
 az orſagot egimas kőzöt meg őſtanac. Ig
 bizonyos idő rendeltetec mind az ket do
 logra, de az penz őſtafra előb valo údó.
 Azon kőzben az kiraly fiac, ki ki mind el
 őſla, az kinczhez kőzel valo helyekre.
 De az Hiempfal Thirmida varosban, ſe
 renczere annac hazanal vala ſallafon, az
 ki az Iugurtanac leg kőzelb iaro es ő neki
 mindenkor igen kedues Poroſlo ſolgaia
 vala. Ezt az Iugurta törtenetből talaluan
 nag igiretekcel el hitete, hog mint ha az ű *Az hiē*
 maga haza latni menne az Kapukra all *psalnac*
 kolczokat czinalna. Mert az vduar ka *el arul*
 puinac ſokot kolczai az Hiempfalhoz vi *tataſa.*
 tetnec vala. Ha ezt az Poroſlo meg cze
 lekedne, az mikor az idő kiuanna, ielente
 hog őis nag haddal oda erkeznek. Az Po
 roſlo hamar ez paranczolatot meg cze
 lekede, es eyel az Iugurta vitezit az Hi
 empfal ſallafara be viue. Azok mihelyen
 az hazban be rohananac, kezdec az ki
 ralt ideſtova keresni, nemellyeket aluua,
 nemellyeket ele iútőkben meg őlni, el rei
 tet helyeket fel keresni, be ſarlottakat fel
 B tőrnī

IUGVRTANAC HADAI

törni, zórgettel czattogással mindeneket
 be rólteni. Azonban az Hiempfal meg
 talaltatek magat egi űolgalo az űoni kaly-
 baiaban el akaruan reiteni, ahoua előűdr
 űteteben, az helynec iarasat nem tuduan,
 futot vala. Igi az űolgaç (az mint nekie
 paranczolua vala) az ű feiet Iugurtahoz
 viuek. Azonban ily rettenetes dolognac
 hire ez egeű Africaban el hirhedek: Adher
 bal es mindnyaiankic az Micipsa birodal
 mabā valanac, meg űjedenec. Az Numidī
 abeliec ketfele űakadanac, többē allanac
 Adherbal melle: de iob vitezek kóuetec
 Iugurtat. Azokaert az Iugurta mennel na
 góh hadat tamaűhata, oll yat tamaűta, az
 lo űaka varosoc kózúl nemellyeket eróuel, nemel
 lyeket akaratyoc űerint magahoz háita,
 oly űandekkel, hog egeű Numidiat egie-
 dülbirhatna. De az Adherbal iollehet RO
 mabā kóueteket küldót vala, kic az rana-
 czot bizonyoűta tennec, mind az ócze
 meg ólese, mind penig az ű maga allapat
 tya felól: mind az által nepenec sokafaga
 hoz bizuā feguerrel akara meg vini. De
 midón az dolog viadalra kele, meg gó-
 zetuen az harczzul orűagaban es onnet
 Romaban futa, Akkoron az Iugurta ta-

Az Hiē
 psalnac
 feie ue-
 tele.

Az Nu-
 midia
 orűag-
 nac ket
 fele ua-
 lo űaka
 dafa.

Az Ad-
 herbal-
 nac meg
 gózeűe

naczat elvegezuen, minc vianna egeſt
 Numidiat meg haita: úreffege kózót cze-
 lekedetit magaban meg gondolua kezdé
 à Romaiaktul felni, ſemmibē az ú haraga-
 ioc ellen remeſeget nem vetuē, czac az
 nemellegnec főluenyſegébē es az ú ma-
 ga kinczeben. Azokaert keues nappal az
 vran nag ſūma arānyal es ezúſtel kōucte-
 ket kúlde Romabā, kiknec meg parāczo
 la, hog leg előſőr à regi baratit tólczec el
 aiādekokkal, az viā vijakatis ſerezzenec,
 es uegezetre ualakit lelhetnec adomanyo-
 kal magokhoz kapczolni ígekezznec.
 De mihelyē à kōuetec Romabā iutanac,
 es à kiraly parāczolattia ſcrint gazdaiok
 nac, es egebeknec, kiknec akkor az idóbē
 à tanaczbā fő meltoſagoc vala, nag aian-
 dekokat kúldenec: oly nag változas lón
 dolgabā, hog az Iugurta az nag gúlólſeg
 ból az nemellegnec mindgart nag kedue-
 be iuta. Azokkózúl nemelliec remēſegert
 nemellyec iutalomert eggyenkent az ta-
 naczbelieket keruē azon ígekeznec uala,
 hog à Iugurta ellē ualami nehez dolog né-
 uegeſtejnec. Ig midón à kōuetec elege el-
 bizakodanac: arra rēdeltetet napō minde-

Az Ima-
 gurta-
 nac Ro-
 maban
 kúldöt
 kōucte-
 ſege.

nic felnecc az tanaczba, audientia adatec,
 Az Ad. Akcoron mondgac, hog az Adherbal ig
 herbal. Bollot volna. Tanacz keli vrac, az en A
 nac az tyam az Micipsa mikor o meghalna, meg
 tanacz. paranczola ennek e, hog en az Numidia
 ban na. orsagnac csak gondgya viseleset itilnem
 lo kony magamenac lenni: de annac orokseg et es
 orgefe. birodalmat tietek nec tartanam lenni: Ez
 mellet azon ige kez nem mind beke segb e
 s- mind penig hadnac ideien, hog az Ro
 maiaknac leg to bbet hasnalhat nec, tite
 ket tartanalac en mind rakonim, s- mind
 fogorim helyet. Ha azt czelekednem: en
 nek e mindenkor az ti baratsagtokba ne
 pem, kazdag sagom, es orsag onac oltal
 ma lenne. Mely Atyamnac paranczolat
 rul mikoron magaban gondolkodna: az
 Iugurta ki minden földön lako emberek
 nel latrab, meg vetuen az ti birodalmato
 kat, engemet, ki az Masinissanac vno kaia
 es meg ne zetszegem rölis az Romaiaknac
 friges tarsa es barátja vagoc, orsag obol
 es minden orsagombol ki u ze. Bizony en
 tanaczbeli Atyaim, miuel hog illyen nyo
 morusagra kel vala iutno, akarnam hog
 inkab az en mag a, hog ne mint elcim nec

io tetemenyieert kerhetnec túlletec segít-
 seget, es hog az Romaiac igen tarto zna-
 nac ennekē io tetemennyel, melynelkül
 bár nešú kólkódnem:hog az io tetemeny
 által, ha segítség kiuantatnec, azzal vgy
 mint adóssaggal elhetnec. De miuel hog
 ű magabā nem igen batorfagos az iam-
 borfag, sem az en hatalmāban nem volt
 minemú lenne az Iugurta:ti hozzatoc fo-
 lyamottā, tanacz vrac, kiknec, (mely en-
 nekē igen nag nyaualya) kenšeritetem
 eleb terhekre lennē, hog nem mint hasno-
 kra lehettem volna. Egeb kiralyoc auag
 haddal meg gózettetuē fogattattanac túl-
 letec baratsfagtokban, 'auag az ű magoc
 ketseges allpattyokbā kiuantac az ti ba-
 ratsfagtokat. Az mi nem zetsegu nec ti uele-
 tec az Chartagobeliekkcel valo hadban
 šerze baratsfagot, a mikor inkab kellett az
 hišsegeket, hog nē mint segítsegeket ki-
 uāni. Azoknac maradeki holot tuis lege-
 tec, ne engedgetec, hog en Masinista ki-
 ralynac vnokaia leuen, hĳaban kertē le-
 gen túlletec segítseget. Ha ennec meg nie
 refere semmi okom nem uolnais, ez nyo-
 morult állapotomai, hog eg keuesse ez e-

Iót nemzetseggel, hirrel es kazdagfaggal hatalmas kiraly leuen, most penig meg nyomoroduan es szeginsegre iutuan egiebek nec segitseget varom: mind az altal az Romaiaknac birodalmokhoz illenec az bozsu tetel nec eleit venni, es nem engedni, hog senkinec orszaga toluaisag altal neueked nec. De oly tartomaniombol úzettem ki, melyet az en eleim nec az Romaiac attac, az honnan az en attyam es ósóm velet ec együt az Siphax kiralt es Chartagobelieket kiúztec. Az ti adomanyotoc vétetet el en tól lem, es ti illettetec bozsusaggal az en karomban. Iai ennekem nyomorult ember nec. Erre iutottake az te io tetemenyd, Micipsa' Attyam, hog az kit te az te fiaddal egyenlőue, es az orszagnac órókóseue teuel, az legen-főkeppen az te nemzetseged nec fogiatoia: Sohanem lešene hát az mi nemzetsegűnc nyugodalomban: mindenkor verben, fegyuerben es futasban kezde forogni: Az mig az Chartagobelie cppen valanac: meltan szenevedűnc vala minden nyaualyat. Az elleseg mellettűnc: ti barátinc leuen mezse valatoc, Minden remensegűnk fegyuerben vala. Min nec viāna az a ragado dóg Africabol ki uerre

eee: nag vigan bekefegben lakunc uala, vg mind kiknec semmi ellenfegunc nem uolna, hanem az kit tú paranczoltatoc uolna. Ime remenfegunc kiuúl, az Iugurra túrhetetlen vakmerőfeggel, toluaisfaggal, es keuelifeggel fel fuualkoduā, az en óczemet ki nekijs rokona vala, meg óluen leg előőr az ú orőagat az ú maga toluaisfaganac pędaiaua teue. Az v tan midon engemet az ő czalardsfaggal meg nem foghata, mikor ő semmit keuesbe nem uarnec, mint crőőakot auag hadat: azt czelekede, hog az ti birodalimotokban, az mint lattiatoc házamtul es hazamtul meg foőtatua ő kőfeggel es minden niomorufaggal kőrul uetetuē, akarhulis nagob batorfaggal lehessc, hog nem mint orőagomban. En azt itlē uala, tanacz vrain, az mint hallortam Ariamtul, hog beőellerte, hog az kic a ti baratsagtokat, őorgalmatofő kőuetnec, az oknac foc mūkat kellene fel veniec, de minden emberec kőzzul, leg czēdezb állapotba volnanac. Az miuel az mi nēzetfegunc birt, az minden hadatokban ott uolt: hogy mns bekefeg által batorfagban legunc az ti hatalomtokban uagon. Az mi Atianc minket kee atiafiat hagyta, harmadikat az Iugurtat,

Írile, hog' iotetemenye által hozzánk kap
 czolhatna. Edgikúnc meg óletec: en ma-
 sodic leuē Istentelenfegetűl alig meneke
 dem meg. Mit czelekedgem? auag' houa
 folyamiam en bodogtalan ember? Min-
 den remensegimnec őltalmi meg óletec.
 Az Attyam, az mint űűkseg volt lenni,
 meg hala: attyamfiat' rakonom, kinec leg
 keuesbe kellett volna azt czelekedni, töl-
 uaiul meg óle: fogorimat, baratimat, rako-
 nimat, es egeb' hozzā tartozokāt, kilőmb
 kilőmb halallal el veste. Meg fogatatuan
 tőlle nemellyek vadac eleiben hanyattat-
 tac, nemellyec kereſt fara feſittettec. Eg-
 nehanyan kőzzűllőc, kiknec cleteket meg
 hatta, űötetsegre rekeſtetuen banattal es űi-
 ralommal vgy elnec, hog' halaloc iob' vol-
 na. Ha mindenec, mellyeket auag' el vez-
 tettem, auag' mellyec iomra valokbol, el-
 lenem Valokca lőttenec, eppen volnana-
 kis: mind az által, ha mi nyaualyā remen-
 segem kiuűl eset volna, tū tőlletec kernec
 segitseget, kiknec az birodalomnac nagy
 voltaert, minden tőrueny es tőruentelen-
 segre, illik hog' gondotoc legien. Most pe-
 nig hazambol űanki vettettuen, egedűl le-
 uen,

AZ ROMAIAK ELLEN

ven, es minden tisztelleges dolgok nélkül
 búkólkóduen houa mennyec? kiket szolli-
 czak meg? Idegen nepekete, auag kira-
 lyokat? Kic mindnyaian az mi nemzetse-
 gónket az tú baratsagtokert gúlólik? val-
 lyon meheteke en valahoua az hul az en
 eleimnek soc ellenseges emlekezeti nem
 volnanac? vallyon kiczoda könyörülhet
 en raitam, az ki valaha tinektec ellensege-
 tec volt? Vegezetre az Masinissa min-
 ket igi tanítot, hog mi senkit ne tisztelnenc
 senkinec se tarsasagat, se vy frigiet ne ven-
 nók, hanem czak az Romaiaket, eleg nag-
 oltalmunk lenne mi nekunc ióuendóben
 az tú baratsagtokban. Magatoc serense-
 geból es Isten akarattyabol elég hatalma-
 soc es kazdagok vattoc. Minden dolgok
 tú nektec szerenczesec es engedelmesec,
 hogy annyeual könnyebben az tú frigies
 tarsatokon valo bozsu tetelre gondot vi-
 selhessetek. Czak azon felec hog e gine-
 hanyat az Jugurta kiualtkeppen valo ba-
 ratsaga, mellyet meg nem esmer nec az í-
 gasztol el ne fordiczon, kiket halloc, hogy
 minden modon azon igiekez nec, iariac,
 es mindeniteket ezen faraslyac, hog az

Jugurtarol tauul leteben az íget meg nem ert-
 uen sententiar ne mōdanatoc, mint ha en csak
 sommal tettetnē futasomar, vg mint kinec ſa-
 bad volt uolna arſagomban maradni. Mel-
 lyet vaiha lathatnec, hog az kinec Iſtentelenſe-
 ge mia erre az nyomorusagra jutottā, ūis eze-
 neket tettetne, es mind tū tinektec, mind az
 halhatalan Iſtennec, lenne az emberek nec dol-
 gaira oly gongia, hog az ki most az ū gonof-
 ſagauul fene es neuez etes, mindē kinokkal gí-
 trettetuen, az mi Attyankhoz valo Iſtentelen-
 ſegeról, es őczem nec halalarol az en nagy nyo-
 morusagimról is meg bñntettetnec. Immar ſe-
 relmes őczem, noha te tölled igen ifu korod-
 ban, es az honnan leg keuesbe kellett volna e-
 leted el ueretet: mind az által itilem, hog inkaly
 örülnöm kellyen az te eſteden hog nem mint
 bankodnom. Mert nem orſagodtol foſtattal
 meg, hanem futaltol, ſankiueretéstól, ſú kólkó-
 deſtól, es mind azoktol az nyomorusagoktol,
 mellyec en raitam vadnac, elereddel eggiút
 meg foſtattal. En penig bodogtalanb vágoc
 ki órókós orſagōbol, illyen nagy nyomorusa-
 gokra kiſittatuan az emberi nyomorusa-
 goknac vg mint tükóre vágoc nē tuduan mit
 czel kedgiem. Az te halalodert allyake bozſut,
 holoc

holot enis segítse nekül sűkólkódgiem?
 auag orşagomra visellyeke gondot, ho-
 lot az en magam halala es eleteis egtebek-
 nec hatalmatol fűgion? V a i h a az halal az
 en élet nec tisztelleges ki menetele uolna
 hog ne lattatnam utalatban elnem, ha az
 nyomorusagoc mia el faraduan bozşu-
 sagomban meghalnec: de sem nem ke-
 uanoc élnem, sem penig gyalazatnelkül
 meg nem halhatoc. Azokaert kerlec tite-
 ket, tanaczbeli Atiaim, az ti şerelmes fia-
 tokra es sűleitekre, az Romai kósegne-
 meltosagos birodalmara, legetec segítse-
 gel enneké nyomorult ember nec, uegye-
 tec eleit ez bozşu tetelnec, es ne engedge-
 tec, hog az Numidia orşag, mely tietek, a
 mi nēzetsegúnk nec gonoflaga es uere al-
 tal el foggō. Minec viāna az kiraly şauat
 el vegeze, a Iugurta kōuetijs az aiandek-
 hoz bizuan inkab, hog nē mint igekhez
 rōuitedē azt felelec: hog az Hiēpsal az ū
 maga kegetlésege mia, oleret uolna meg,
 a Numidaktul: Az Adherbal penig mi-
 kor şabad akarattya şerent tamaştot vol-
 na hadat, meg gyōzetteten azon panas-
 şolkodnec, hog bozşusagot nem tehetet
 volna, Az Iugurta az tanaczot azō ker-

Az Iu-
 gurta
 kōuetia
 nec fle-
 ti.

IUGURTANAC HADAI

ne, hog' útet egebnecc ne uelnecc lenni, az mint Numantianal meg esmertetet volna, se penig az ű ellensege s'ouat nagobnac az ű czelekedetinel ne bec'zulanec. Ig' mind az ket f'cl az tanacz hazbol ki mene. Ez dolog mindg'art az tanacz eleiben vettetec. Az Iugurta k'ouetinecc io akaroi es tanaczbelieknek is nag' reffe keduert, az Adherbal s'ouat kezdec meg utalni, es az Iugurta emberseget diczirni annyera hogy keduekkel, s'ouokkal, es minden keppen, az mas verkeiert es gonoflagaert, mint egy dicziretert ugy to'rekednecc vala. De uis'ontag egy nehaniã k'iknecc az ig'assag es tiztelleg az kazdagfagnal keduesb vala, oly sententiakat mondnac vala, hogy az Adherbalt meg kellene segiteni, es az Hiempfal halalaert er'os bozzut kellene allani. Ezek k'ozz ű l uala az Aemilius Scaurus neu' f' nemes ember, ki noha sereny, partos, es hatal'õ, tiztelleg, es kazdagfag kiuano volna: mind az által verkeit alnakul igen tudgia vala titkolni: ez minecc utanna lata hog' az Iugurta ayandekozaifa igen nylyuan valo es s'emtelen volna: féluen azon

(az mint

(az mint illyen dologban szokot lenni) hog az fele szabadsag iriseget neki ne szerzene, magat az szokot ayandec ueteltul meg tartoztata. Mind az altal ugian fellieb valo lon az tanacznac amaz resse, meli az iutalmat es keduet az igaznal fellieb beculli vala. Vegze azert ezt, *Aiandekert uas lotoruē tetel.* hog y tiz kőuetec küldetnenec el, kik az Micipsatul birt orşagot, az Iugurta es Adherbal közöt meg oştanac. Ebben az kőuetsegbē fő vala az Lucius Opinius, ki az polgarmestersegeben az C. Grachus es M. Fuluius Flaccus meg őletesekor az nemessegnec giőzedelmeuel nag kemenyen elt vala az köz nep ellen. Azt az Iugurta noha Romabānis barattia lőt volna: mind az altal nag tiztelegesen fogada, es sokat adakozuan, es igiruen neki, el uegze uele, hog ő az Iugurta hasznat hirenel, hitinel, es minden dolgoknal fellieb becülne. Az tőb kőueteketis azon uton meg kerüluen többire mindnyaiat akarattara haita. Igē keueffeknec uolt köz zullóc, hitóc keduesb az penznel. Így az orşag oştasaban, az mely Numidianac resse, Mauritaniaual hataros, es mind földel

Az orşag oz toknac aiandekal ualomeg cza lasoc.

IVGVRTANAC HADAI

del si-mind neppel kazdagb, az Jugurtanac adatec: az masic reſe mely ſinnel, inkab, hog nem mint haſonnal, laczik vala iobnac, vgy mint mely reu helyekkel es hazakcal meg ekeſitue vala, Adherbálnac iuta. Itt az dolog lattatik kiuanni, hog Africanac allafat roudedē meg iclenczem, es azokat az nemzetſegeket, mellyekkel az Romaiaknac hadoc auagy baratſagoc volt, csak keues beſeddel ſamlalyam ele. De az mely helyec es nepec, az nagy heuſeg auagy hidegleg es puſtaſag mia nem igen tudatnac: Azokrol bizonyoft nem igen irhatoc: de egyebekrül igen roudeden ſoloc. Ez vilagnac oſtataban rōbbire minden bōlczec az Africanac harmadic reſnec uetic: keueſen mōgac az hog csak ket reſe volna ez vilagnac. Asia es Europa, Africa penig Europahoz tartoznec: az Africanac hatara napnjugot fele az Olaſ orſagi es Oceānus tēger: napkelet fele nag ala tarto ſeleſleg, melyet Charabatmuſnac neueznec az ott lakok. Haboru es reu nélkül ualo tengere de io buza barō es gūmōlcz termō földē vāgō. Sē ēgtēſōe ſem földi folyo vizek ninczenec. Az emberec

Ez uilagnac hataron reſe uasgyon, negyedik az uy.

Africanac allaſa es termēſett.

emberec benne egessegesec, giorfac es mŭ
ka ſeuedóc. Többire mind venkorok
ban halnac meg, azok kiuúl az kic feguer
auagy vadac mia veſnec el. Mert az be-
tegseg ott igen keucſen vralcodic. Annae
felette ſoc artalmas allatoc vadnac ben-
ne. De miczoda emberec laktac legien
leg előzőr Africat es kic mentenec oda a-
uagy mikeppen elegiettenec el egimas kő
zöt, noha attol az hirtől, mellyet többire
mindnyan helyen hadnac, külömböz :
mind az által, az mint minekűnc Africa-
beli kőniuekből magiaraztatot, mellyeket
Hiempſal kiralyenac mondanac vala,
hogy voltanac, es az mint az földnec
lakoi beſellic, rőuideden meg mondom.
De annac hitele, azoke legyen, az kik ta-
laltac. Africat leg előzőr birtac, az ke-
gyetlen es fene Getulusoc, es Lybieſec,
kiknec etedelec vala az vad hús, es az
fű, mint az barmoknac. Ezek ſem er-
kőlczel, ſem tőruennyel, ſem ſenkinec
birodalmaual nem igazgattatnac vala.
Budofua es ideſtoua ſelledue, az hul-
az éy őket talallya vala, ott vala laka-
ſoc. De minec vtanna SPAN I O L or-
ſagban,

Kielak
tac eleb
Africat.

Numi-
dac.

Œagban, (az mint Aferec itilic) az Hercules meghala: az ű soc kilomb kilomb fele nemzetsegből allo serege az Hadnag el vesuén, es sokac keuanuan kőzűllőc az birodalmat, igen hamar el Œeledenec. Azoc kőzzűl az Medusoc, Persac, es Armeniusoc, haiokon Africaban által vitetuen az tenger mellet valo helyeket el foglalac, de az Persac bellyeb az Oceanus tengerentul menenec. Eze az fel forditatto Gallyakcal kalyba ganant eltenec, miuel hogy sem az mezőn erdőt nem talalnac vala, sem az Spanioloktul nem vohetnec es nem czerelhetnec vala: Az nagy tenger es az nyelűnec tudatlanŒaga, egyebekkel valo tarsasagokat nem engedic vala. Eze lassan lassan hazassag által az Getulusokat magokhoz foglalac es miuel hog mezőket probaluan kilomb kilomb helyekre mentec vala, magokat Numidaknac neuezec. Ezer meg mostis az parazit Numidaknac hazoc, melyeket őc Mapaliaknac hinac, hozŒac es görbe oldaluuac, mint ha haio derekac volnanac. Az Medusoc es Armeniusokhoz allanac az LybieŒec,
mere

mert ezec az Africabeli tengerhez közelb
 laknac vala. Az Getulusoc ma id inkab *Getulu*
 az nap alar vadnac nem mezse az tūrhe- *soc*
 tetlē melegsegekről, kik nec ideiēnis varo
 soc kezdelenni. Mert az tengerrel sakaš
 tatuan el Hispaniatol azt vegeštec vala,
 hogy marhakat czerelnene egimas kō-
 zōt. Azoknac neueker az Lybiesec val
 toztattac el paraštul, Maurusoknac ne-
 uezuen az Medusokat. De az Persaknac *Persae.*
 birodalmoc hamar meg neuekedec, es az
 uran Numidaknac neuztetuen, es az so-
 kasag mia az ū eleijektől el menuen azo-
 kat a z helyeket foglalac el, mellyek Char
 tago mellet Numidianac neuztetnec.
 Azutan egimashoz bizuan az kic hataro
 soc valanac velek azokat haddal es fegje-
 uerrel birodalmoc ala haítac es magoka
 nac hirt neuet šerzenec, de főkeppē azoc
 kic az mi tengerúnkhöz közelb iōttec va-
 la. Mert az Getulusoc az Lybieseknel iob
 hadakozoc valanac: vegezetre az Africa
 nac belfőreše többire az Numidaktol bi
 raitatec. Az kiket meg győzenek azok
 mindnyaiian, az ō nemzetekben es neueka
 re allanak. Azutan az Phœnicések közül
 C nemel

IUGVRTANAC HADAI

nemellyec fokasagoknac meg keuesiteo
 feiert, nemellyec birodalónac kiuanfa-
 gaert az kósseget fel tamaštuā, nemellyec
 penig vy dolgoknac kiuanfagaerre, Hypo-
 pōt, Adrumetumot, Leprist es egeb varo-
 fokatis epittene az tenger partokō. Ezek
 hamar meg órógbeduē, nemellyec oltal-
 mot, nemellyec dicziretet ſerzenec az ű
 eredeteknec. Mert Carthago felől, iobnac
 itilem hog halgassac, hog nem mint keue-
 set ſollyac, miuel hog az idó masuua int ſi
 e. nē. Azert az Catabathmusnal mely hely
 Aegyptust Africatol el ſakaſtya, az tēger
 menteben, első az Cyrene varos, az There-
 usoc Raia, az utan az ket Syrtis, es azok
 kōzót az Leptis: annac vtanna Philenus
 fok oltari, mely hely Aegyptus fele az
 Carthagobeliec birodalmanac hatara
 volt. Azok vtan egieb Pœnusoc varosi
 vadnac. Ertettük hog Numidian fellyül
 az Getulusoc laknanac, nemellyek kal-
 bakban, nemellyec mezókōn budosuan.
 Azoc vtā az Szerec zenec vadnac, es azo-
 kōtul az nap meletől meg eget földec
 vadnac. Azert az Iugurta hadabā az Pœ-
 nusoc varosit, es Carthagobelieknec ha-
 tarit,

Cath-
 bath-
 mus.

Varit, mellyeket leg vtolb birtac volt, a Ro
 maiac igazgattyac va la tist viseloc által.
 Az Getulusoknac es Numidaknac nag
 rse az Mulucha folyo vizig Iugurta bi
 rodalmaba vala. Az Maurusoknac Boc
 chus kiraly paraczol vala, ki az Romaia
 kat neuek kiuul ne ismeri vala, sem penig
 azok otet. De Africarul es annac lakoirul
 az menyere su kseg volt erre az hystoria
 ra, eleg eddig szollanõ. Minec vtanna az
 orsagot meg ostuan az koutec Africa
 bol el menenec, es az Iugurta lata, hog az
 felele helyet az u gonoszsaganac iutalmat
 nyerte volna, bizonyosnac tapasztaluan
 azt lenni, az mit baratitol ertet vala Nu
 mantia varosanal, tudni illik hog Roma
 ban mindent penze adnanac el, sot az zok
 nakis igiretekcel indittatuan, kiket az elot
 egikeueffel aiadekokcal be toltot vala az
 Adherbal orsagara kezde igekezni. Eo se
 renyes hadakozo vala: az Adherbal pe
 nig, az kit kerget vala czendes, erotlen,
 lag erkolc zu, az bozsu senuedesre alkol
 matos, inkab felelmes vala, hog ne mint
 kitol felni kellene. Azokaert remensag ki
 uul nagy haddal az Adherbal hatarira

*Adher
 bal ter
 meseti.*

ūte, ſoc neper barmokkal es egeb fele pre
 daual fogdofa, hazakat égete, ſoc helye-
 ket ellentegellen louagokkal eldulata. Az
 viā midōn hadauál orſágában tere: ſuluē
 aſi, hog az Adherbal buuabā ezt az boz-
 ſut feguerrel torlana meg, es ez az do-
 log oka leherne az hadnac. De az Adher-
 bal miuel hog magat nem itili vala feg-
 uerrel foghatonac lenni Iugurtahoz, es
 inkab bizic vala a z Romaiac bararfaga-
 hoz, hog nem mint az Numidakhoz: kō-
 ueteket kũlde az Iugurtahoz ez bozſu-
 ſagrul valo panafolkodafert: kik noha
 hōzſufagos beſedekkel illetec volna:
 mind az által mindenket inkab akara az
 Adherbal el ſentnedni, hog nem mint ha-
 dat ramaſtani, miuel hog annac előtteis
 abban ū ſerenczetlen lōt volna. De ſem-
 mit azzal az Iugurta kiuanſaga nem ſál
 vala, vgy mint ki az Adherbalnac ege z
 orſágot elmeieuel immar el nyelte vol-
 na. Azokaert nem czac toluai modra im-
 mar, mint annac clōtte, hanem nag ſereg-
 gel kezde hadat vifelni, es nyluan valo
 keppen kiuāni Numidia birodalmat. Ig
 valamelyre megen vala, varofokat es me-
 zōket

zókot pusztít es dúl vala, az óueinec *fi* *Az Ad*
 uet, es az ellenlegnec felelmet *berbala*
 Az Adherbal mikorön erre, hogaz dolog *nac ma.*
 oda jutot uolna, hog auag el kellene or- *sodic*
 szagat hadni, auag feguerrel meg tartani, *mez ue*
 szukseg keppen neper guite, es Iugurta e- *retse.*
 leiben mene. Azonközben nem mezse
 az tengertul, az Cyrtha neuu varos mel-
 let mind az ket kiraly hada meg szalla, es
 miuel hog estue fele vala, az harc azon
 nap el ne kezdete. De midon az ezaka
 nac valami reze el mult volna, meg va-
 gan sötetben, az Iugurta nepe dobot ut-
 uen es trombitat fuuan, az Adherbal ta-
 borat meg utec, es nemelleyeket aluuan,
 nemelleyeket feguer fogafokba oldoklec
 es kergetec. Az Adherbal eg nehany lo-
 uaggal Cyrtaban szalada, es ha az Ro-
 matac nem uolrac volna, kie az uzó Nu-
 midakat az kó falokrul leverec, azon
 eg napo az az ket kiraly kozot tamadot
 had el vegezodot volna. Az Iugurta az *Az Iu*
 varost menten meg szalla, es sanczok *gurtu*
 kal, tornyokkal, es minden fele hadi ser- *mikep*
 samokkal korul veue, igen sietuen az *pen ut*
 kouteket elol venni, mellyelyeket hal- *ta Cyr*
 lot vala, hog az Adherbal meg az harc *ta uar*
 sat.

IUGVRTANAC HADAI

az harez elôt küldôt volna Romában. De mihelyen az tanacz az ô hadokat meg erte: három Iffiat küldé kôuerfegûl Africában, kic Iugurtához ménenec, es az Romai tananznac es egesz orßagnac ßouauat neki, meg jelentenec, hogy akarattyok es itiletéc ez volna, hogy az hadat le czendesitenec. Ez illenec mind az két felnec. Az kôuetec Africában el iutanac, annal inkább siertuen, hogy még Romabā, mikor indulni akarnanac, meg hallottac vala, hogy az harez meg lôt volna, es az Cyrtha varosa vitatnec. De az az híjr igen nagy vala. Az kôueteknec ßauat az Iugurta meg haluan azt felelé, hogy ô neki az Romai tanacz meltoßaganal, sem keduesb sem nagyob semmi nem volna. Iffiufagatol fogua ô azon igiekezec volna, hog minden fô emberektól diczirtetnec. Embersége nem vette által voltuolna kedueben amaz ieles embernec P. Scipionac, es vgan az ô dolgot fogattatol volna ô rókolle az orßag. Há az Micipsatol, nem hog fiait nē lörtéc volna. De mennel több iott es viteffecet ezekedet volna ā nicual keueshe ßeued hernec ô el az bozßyfagat. Az Adherbal

IUGVRTANAC HADAI

zafert nem ſenuedhetne: azoc kőzzűb
 kik eggűt Cyrtaban futottac vala, vele
 ket ſerény embert valazta. Azokat ſoc
 igerctiuel es az ű nyomorufagoknac ſa
 nakodaſauaal vgyrea biztata, hog az el
 lenſeg taboran eiel az kőzel valo tenger
 re es onnet Romabā menenec. Ig az Nu
 midac rőuid nap az paranczolatbā el ia
 ranac. Adherbal leuele az tanaczban el
 oluaſtatec melynec ertelme ez vala. Nē
 az en vetkem tanaczbeli atyaim, hogy
 gakran kűldőc kőnyőrgeni hoz zatoc, ha
 nem az Iugurtae, kinec erőhtereſe kenſe
 rittet engemet erre, kinec az en el ueſte
 ſemre oly keuanfaga iutoe, hog ſem tū
 veletec ſem az halhatatlan Iſtēnel immar
 ſemmit nē gondol, es az en veremet min
 deneknel inkább ſomiuhozza. Ez az oka
 hog hat holnaptul fogua haddal varoſo
 ban kőrnyűl vetetuen tartatom, holot iű
 nektek baratoc es friges tarſotoc le
 gec. Semmit ennekem, ſem, az en atyā
 nac io tetemeni, ſem az ti ſegerſegiec nē
 haſnalnac. Feguer mia kenlodgame in
 kab, auag chſeg mia, nē tudō. Tőbbet ir
 nom az Iugurta felől az en allapatom nē
 enge

Az Ad
 berbal
 poſta
 alal le
 uelet
 kűld
 Roma
 ban.

Czalardsaggal lefeskedet volna az ű elete
 vtāz Mellyet midōn megerttet volna, az ű
 czalardsaganac akarta volna eleit venni.
 Azert az Romaiak sem nē igazan sem nē
 iol czelekednenec, hogha az nē zetsegec
 tōruenyctōl űtet meg tiltanac. Vegezere
 ielēre hog ō mindē dolgoc felōl rōuidnap
 Romabā kōueteket kűldene. Igēgmaftol
 el menenec. Az Adherballal űembe nē le-
 hetenec. Az Jugurta mihelyē erte, hog Afri-
 cabol el mētec uolna sem penig à helynec
 erős voltaert Cyrthat meg nē vehetc: tōl-
 tessel es arokcal veue kōrnyűl az kō falo-
 kat, tornyokat epitte es azokat vitezeka-
 cel megerősite. Annac felette eyel nappal
 mind erōuet ű mind czalardsaggal kezde
 az varost kisergetni. Az vartakon valo
 katonaknac neha iutalimat, neha felelmet
 mutogatni, az űueit embersegre tanitant
 inteseuel, tellyessleggel mindeneket nag i-
 gēkezettel keűtteni. Az Adherbal mikor
 latna, hogy az ű allapattya vtolűo veze-
 delembe volna, es hogy az ellenseg ke-
 gyetlen, azonban az segitsegrōl valo
 remenseg semmi nem volna, az hadat
 penig az ű űkűseges dolgoknac fogiatko-

engedi. Annac előtteis meg tapasztaltam, *Az nyomorult embernek keveset*
 hog az nyomorusagbā leuó embereknek *hisz nec.*
 nem igen nag hitelec szokot lenni. De en
 vežē esemben, hog ū nagobra ígekezcic,
 hog nem mint en volnec. Mert nem re-
 melheti ū azt, hog az ti baratsagtokban
 nis leherne, az en oršagomatis birhatna.
 Mellyec kōzzul mellyket itilye nchez be-
 nec, minden ember latiya. Mert előšor
 meg őle az en őczemet az Hiempfalt, az
 vtan atyamtul marat oršagombol ki ū-
 ze en magamat. Mellyec am bar mi rai-
 tunc tōt bozšufagoc legē nec, semmit re-
 iatoc nem neztē nec. De most az ti oršag
 tokat biria fequereuel, engemet, kit az
 Numidaknac előttōc iarouatettētec, va-
 rosōban be rekeštuē tart: az kōuetck nec
 bešedit menyē nec bec züllette legyen, az
 en vešedelmim meg mutattya. Mi va-
 gyon hatra, hanem csak az tú crótōc, mel-
 lyel felindittat nec? Mert en akainam, ha
 mind az mellyeket most itoc, mind pe-
 nig azok mellyekrül annac előtte az ra-
 naczban panašolkottam inkab hamisac
 volnanac, hog nem mint az en nyomor-
 usagō hitē nec el czekec ig lenni. De mint
 hog erre šulettē volt, hog az Iugurta

noſſaganac peldaia lennec: nem annira ſe
 iſekezem immar az halaltul es nyomo-
 ruſagoktul, mint az en ellenſegēnec ke-
 zerul es teſtēbeli kenoktul meg ſabadul-
 ni. Az Numidia orſzagra (mely tietek) az
 mint teccic ſinte vſg viſellyetec gondot:
 Engemet a z Iſtentelē kezcből, hog meg
 ſabadit: zatoc, a ti birodalmatoknac mel-
 toſagara, az kőztűnc valo ſőuetſegnec
 hitire; hogha az en óſómnec az Maſiniſ-
 fanac valami cēlekezeti maradot meg na-
 latoc, alazatoſſon kőnyörgőc tincctec.
 Ez leuelet eloluaſuan lőnec olliac, kie
 oly ſententiat mondanac, hog hadat kel-
 lene Africaban küldenit es mindgiart meg
 köllene Adherbalt ſegitteni az Iugurta
 felől a zombā lēnetanacz, miuel hog a z
 kőueteknec nē engedetuolna. De ugiā
 azon elebbi Iugurta oralmazoi mindē
 ereiekkel azō leuenec, hog az tanaczbol
 ki ne mēne. Igaz kőzönſegesio (az mint
 többire mindē dolgokban ſokot lēni) az
 kiualkeppē valo keduert el mulattatec.
 mind az által küldetenec kőuetſegul A-
 tricabā egy nehay elemedet fő nemes
 emberek kie nagy tizteket viſeltec vala,
 kie

Az Ro-
 maia-
 nac 14-
 gurtā

kic kózzúl vala az M. Aemilius Scaurus-
 sis ki felől oda felholanc, ki immar Con-
 sulfagot veselt vala, es fő tanaczis vala,
 Eze, miuel hogy immar az dolognac
 gonoſ hire vala, es az Numidaktulis
 felette igen kenſerittetnec vala, harmad
 nap mulva hiora ülenc. Az vtau
 igen hamar Vticaban iutuan Iugurtas-
 nac levelet küldenec hogy mennel
 hamareb lehetne orſagaban vizſa terne
 iclentuen, hogy úk az tanaczul külder-
 tec volna. Az kiraly midőn halla, hogy
 neuezetes emberec ióttec volna az ó el-
 kezdet dolga ellen, kiknec meltoſogó-
 kat hallotta vala Romaban foganatof-
 nac lenni, előſór az felelemtül es biro-
 dalónac kiuanſagatul fel haborittat-
 uan ketfele uonattatic vala. Fel vala
 az tanacz haragiatol, ha az kóueteknec
 nem engedne. Mas felől az ó kiuanſag
 mia meg vakult elmeie az elkezdet go-
 noſſagra ragattatic vala. Mind az alal
 vegre az felgerelt elmeben gyózedel-
 met vón az gonoz tanacz. Így ſerege-
 gel az varost kóruveuen nagy eróuel
 igiekezec Cyrthabā berohanni remelűe
 hogy

hozna-
 lo kőue
 ſige.

IUGURTANAC HADAI

közec Cyrthaban be rohanni remeluen,
 hogy az városbelieket ide stoua oßlant
 kenferituen vagy erouel vagy czalással
 giozedelmet vehetne. Mely mikoron kü-
 lomben es nec hogy nem mint remellene,
 sem az mire igiekezic vala, el nem vegez-
 hete, hogy minek elotte az kóuetekkel sē-
 ben lenne, Adherbalt kezében kerithetne,
 hog feletteb kesuen az Scaurust, kitól is
 gen fel vala, inkább meg ne haragittana,
 keues louaggal az Romaiac reßere valo
 Africaban mene. Es iollchet az tanacz
 sßauaua nagy fenyegetessel haggiac vala
 neki, hog az város viua stól meg sßunnec:
 mind az által soc sßauok v tan az kóuetec
 ha sßontalanul menenek el. Azokat mikro-
 ron Cyrthaban meg hallac az Olasoc,
 kik nec embersegekkel oltalmaztatnac va-
 la az vartac bizuan hogy ha az varost
 meg adnak, az Romai dírodalomnac
 nagy voltaiert nem bantatnanac az Ad-
 herbálnac tanaczul adac, hogy magat es
 az varost Iugurtanac meg adna csak ele-
 tet nyerne meg tölle: egieb dolgokra az
 tanacznak gongia lenne. De az Adher-
 bálnoha semmihez keucsbet nem bizic
 vala,

vala, mint az Iugurta hűtőhez: mind az al- *Adher*
 tal mielőtt hogy vgyan a zoknac az kic ta- *balCyr*
 naczul aggiak vala, tehetsegekis vala az *that 116*
 kenzeritteleis ha ellenee mondana: az *gurt*
 mint az Olassoc adar tanaczul az varost *nac meg*
 megada. Az Iugurta legelőször is az Ad *ada.*
 herbatl nagy kinokkal meg öle: azutan *Adhere*
 minden ember korbán jutot Numidakat *bal meg*
 es kereskedőket valagatasnelkül, vala kik *öltetse.*
 fegiueres kezzel eleiben mennec vala, le
 vagata. Mely dolog minck vtanna Ro-
 maban el hirhedek, es ez dolog az tanacz
 bannis hanyattatni kezdetec: vgyan az ő
 előbbi kiraly szolgai kez ala szoluan es ne-
 ha keduesseggel neha feddesse az űdöt
 vonuan ez dolognac iszonyu voliat kűs-
 sebbitik vala. Es hogha az C. Memmius,
 ki, kősség dolganac gongu uifelőieue teret
 tet vala, es kemeny elmeiű ember leuē az
 nemes rendnek hatalmat igen bannia va-
 la, az Romai kősség nec eleibe nē atta vol-
 na, hogy nemelylek nec igiekezetők ez vol-
 na, hog eg nehany partosoknac arulasoc
 altal az Iugurta gonoszsaga büntetieilen
 menne el: bizonyara annac az dolog-
 nac mindē nehessege az tanaczkozalnac
 halogatas

Nagy
erele ha
gion az
penz
nec.

halogatafaual semmielót volna. Oly nagy ereie vala az kiraly keduenec es penzenec. De midón az tanaczbeliec lelkec esmeretiból kezdenec az kósségül felni: az Sempronia törüeny szerent ez ket országot az ióuédó eštendőre ualó polgarmesternecc adac. Akcor polgar mesterókcc tetetenec P. Scipio Nasica es L. Bestia Calphurnius: Az Numidia Calphurniusnac, Olas ország Scipionac iusta forsal. Az vitan nepec gyúitetenec, kiket Africaban küldenenecc. Soldot es egyéb hadra való sűkfegecs dolgokatis rendelenecc. De az Iugurta remensége kiuül ezeket megertuen (vg mint ki magabā elhitte vala, hog mindeneket penzel Romabā elkóthetne) az ű maga fiat es azzal ket barattyat az tanaczhoz küldekóuetőségül, es ezeknec, az mint azoknakis, kiket az Hiempfal meg ólese vitan küldőg vala, megparanczola, hogy minden embert penzel probalnanac meg. Kik mikoron Romaban kózelgetnenecc: az tanaczot az Bestia megkerde, hogy ha kelencie az Iugurta kóuetit Romaban befog dni. Az tanacz azt vegeze, hogy ha

Iugurta
tanac
Romában
hanusa
lokó
uc:sege

ha azért nem iúttec volna, hog magat
 es özágat Iugurta meg adna, tiz na-
 pig Olaz országbol ki mennene. Ezt az
 Consul az Numidaknac tanacz uegezo-
 seból meg izene. Ig az kóuetez semmi
 veggel haza menene. Azonközben az
 Calphurnius nepet keřituen, valęsta ma-
 ganac oly partos fı embereket, kik nec
 meltořagaua, ha mi vetket teneis, meg
 oltalmazhatna, kik kózzúl lón az Scau-
 rusis, kinec termeřetiról oda fel řollanc.
 Az Calphurniusban űoc ieles elmeie-
 ben es testebe ualo dicziretes dolgot ua-
 lanac, mellyeket az fı űuenszeg mind meg
 rutit vala. Munka řenuedó, eles elmeiü,
 eřes, io had uifeló, es minden veředelmec
 es lefelkedezec ellen alhatatos ember va-
 la. De az legio seregec Olaz országbol
 Rhegiumban, es onnet Siciliaban, Sici-
 liabol touabba Africaban vettetenec ala-
 tal. Az okaert az Calphurnius eleter ře-
 rezuen leg elóřór nař kemenyen mene-
 be az Numidiaban es űoc nepet es varořt
 vón meg feřuerrel. De nihelyen az I. V.
 G V R T A penzel ütet kóuetez által
 kerfergetni, es az hadnac, mellyet vifel
 vala

L. Cala-
 phurnia-
 usnac
 terme-
 řeti.

IUGVRTANAC HADAI

vala, sulyosságat mutogatni kezdé az
 főuenfeg mia ugyan meg betegedet el-
 meie könnyen el terítetec. De ú minden
 tanaczanac tarsaua es szolgálaua ualásta
 az Scaurust, kit noha leg először, az ú par-
 tyan ualokis többire mellőlle mind el al-
 uan, erőllen az kiralyra nehezedet uolna:
 mind az alra nág summa penzel az io-
 tul estiztellegtől gonostra hártatec. De à
 Iugurta előzőr csak az hadban ualok-
 fedelmet uezi uala meg penzen, itiluen,
 hog ú magais azonközben penzel auag
 baratsaggal Romabannis ualamit cze-
 lekedhetnec. De mincc utanna meg er-
 te, hog ez dologban fő uolna az Scau-
 rus, az bekefegnec meg nyereseről nagy
 remenfegeben iutuan, uegeze azt, hogy
 minden dolgokrul ielen állana ú uel-
 lőc. Azonközben zalagul az polgarmes-
 ter az Sextus kencz tarrot küldé Iugur-
 tához vacca neuú városban, mely do-
 lognac sine uala az buza urtel, melyncc
 meg szerzeset az Calphurnius nyluā biz-
 ta uala az fő hadnagyokra. miuel hogy az
 maga meg adafnac kesedelme alatt eg ne-
 hany napig ualó friget tölték uala. Ig az
 kiraly

kiraly az mint vegezte vala az taborban
 iüue, es keuesei söluan azoc elöt, kie az
 tanaczban ielen valanac, az ü czelekedo
 tinek gonoß itletesi es magaban meg ada
 sa felöl, az töb beßedit Bestiaual es Scau-
 ruffal vegeze el titkon. Masod nap vgy *iugurta*
 mint az Saryia törueeny sserint sententia- *tetteres*
 kat kerducn, az kiraly magat meg ada. *keppen*
 De az mint az tanaczban meg hattac va *magat*
 la neki, harmincz elephantot, soc louat, *meg ada*
 es nag summa penzt ada az kincz tarto
 kezeben. Az Calphurnius Romaban
 mene, hogy az t.ßt viselöknecc ertelmekce
 meg kerdezne. Azon közben Numidia
 ban es az mi hadunkban bekesseg vala.
 Minec vtanna az Africaban viselt dolgo-
 kat, es mi modon löttec volna azoc, az
 hir el sseleßtet uolna: kezdenec Romaban
 minden helyeken es minden gyülesekbe
 az polgarmester czelekedeti felöl beßel-
 getni. Az közleg igen haragßic vala, az
 tanaczbeliec igen felnec vala, es ioual-
 lananac illyen rút dolgot, auagy az
 Consul vegezefet fel bontanac, igen
 ketsegesec valanac felölle. Merrüket fö-
 keppen az Scaurus hatalma, Ki az Besti-
 anac

anac tarsa es tanacz adoia vala, az igaz-
 sagtol igen el vonſa vala. De az Caius
 Memmius (kinec ſabados elmeie es ne-
 mes rend hatalmahoz valo giúlóſgea-
 róloda felis ſolanc) az tanaczbelieknek
 ketelkedesec es kesedelmecc kó zót kezd-
 kó zónſeges keppen az nepet inteni, hog
 az ó ſabadſagokat el ne hadnac, az ne-
 mes rendnec ſoc keuely es kegetlē dolga
 it kezd eleiekben adni, es minden mo-
 don az kóſſeg akarattyat giuytogatni.
 De miuel hogy abban az ú dőben az
 Memmiusnac ekesen valo ſolasa hires
 es neuezetes vala: illendő nec itilem len-
 ni, hogy ha az ú ſoc oratioi kó z zűl egi-
 giet meg ír nec, fő keppen azt, mellyet
 kó zónſeges helyen orſag elót az B E-
 S T I A haza iő uetele vtan illyen igikkel
 módot. Sok dolgot el idegeníthetnec
 engemet túlletec, tú R O M A I biro-
 dalom nepe, hogy ha az en' orſaghoz va-
 lo io akaratom mindeneket meg nem
 giózne. Azok kó z zűl vagy on az par-
 toloknac gazdagſaga, az tú túreſtec, az
 iő roentelenſeg, es fő keppen hogy az
 artatlanſagnac nagyobb veſedelme va-
 gyon,

Az Mē
 niusnac
 nemes
 rendel-
 len ualo
 oratio-
 id.

gyon, hogy nem mint az isteflegnec. Mert azokrol szollanom is szegienlem, ez el mult tizenöt estendő forgasaban me nemű czufiai voltanac egy nehany emberc kevelysegenec, mely rutul es mely sokan veszenec el az tú oltalmazoitoc közzül, es mikeppen veszet meg, az tú batorfagtokis restseg es tunyasag mia, kic még mostis az tú ellensegtec alá vetetuen nem akartoc fel kelni, es még mostis féltec azoktol, kiknec felelmekre kellene lennetec. De noha ezek igy vadnac: mind az által engemet az en szivem kenyszerit, hogy az partosoc hatalmanac, eleit vegyem. Bizony meg kesertem az en szabadsagomat, mely atyamrol maradot ream. De heaban czelekedgieme azt, auagy hasonnal az tú hatalmatokban vagyon? Nem arra intec en tütököt, (mellyet az tú eleitek giakron czelekedet) hogy az bozszusag teitel ellen segiuerrel tamadnanac. Sem mire nem szükseg sem az erő, sem az paratolas mert szükseg, hog ó magok az ú sokasoc szent veszesec el magokat. Meg

Őlucn az Tyberius Gracohust, kit ezzel
 vadolnac vala, hogy orſagot akarna
 maganac ſerzeni, az Romai kólleget e-
 rölſen meg kinzak. Az Caius Gracchus
 es Marcus Fulvius meg öleſe vtan, ſoc
 rendeteken valo emberec öletenec meg
 tömlóczben. Eggic veſedelemnec ſem
 az törüeny vete veget, hanem az ú ki-
 uanſagoc. De am bár orſag foglalas
 es parrolas löt legien az kóllegnec az ú
 törüenyet meg adni, es mind törüeny
 ſerent czelekedtetet legien az, valamel-
 lyet orſagunkbelieknec neuekcel meg
 nem torolhattanac. Az felső eſtendő-
 ben magatokban bozſonkottoc vala,
 hogy az orſag kincze eltikozlattatnec,
 es hogy az kiralyoc es ſabad nemzetſe-
 gec egy nehany nemes embernec fizet-
 nenec adot, es hogy vgyan azonoknal
 volna mind az fő meltofag, mind peng
 az legnagyobb gazdagſag: mind az al-
 tal keueſnec tartottac ók azt hogy ily
 nagy dolgokat büntetetlen czelekette-
 nec meg. Im moſt vegezetre orſaga-
 nac törüeny az tú birodalmatoc, es
 minden I S T E N I, es emberi tör-
 uenyec

uenyic az ellensegnee arultattanac el
 ó tollóc. Es ezeket, az kik czeleke-
 dic ingyen sem nem segyenlic, sem
 nem bannyac, hanem nagy frissen iara-
 nac semetec elot, mutogatuan papi
 meltofogokat, polgar meltersegeket, es
 tryumphalafokat, mint ha tiştessenee
 tartanac azokat, nem praedanac. Az
 penzen vót raboc az ú vrecknac mel-
 tatlan birtokokat el nem senuednec.
 TÚ R O M A I ország nepe, kie biro-
 dalomban sűlettetec, io keduel senued-
 berreke el az rabfagot? De kie zodac
 azoc az kie az országot magoknac fog-
 laltac? Igen lator, vér onto, fósueny, ar-
 talmas, es keuely emberec, kie kútókkal,
 tiştessenekkel, Isteni tiştetelekkel, es ve-
 gezetre minden tiştessenes es tiştessenee-
 len dolgokkal kereskednec. Diczeked-
 nec sokan kózüllóc, hogy auagyaz or-
 ság nepe oltalmazoit óltec volna meg a-
 uagy titóket kenzottac es óldóklóttac
 volna. Azokaert mennel latrabbul cze-
 lekedet valaki, annyeual batorfagosb.
 Felelmeket az ú magoc vetkeról az tú-
 sunyalagtokra harittottac, kiket az fele-

Törve
nyelkel
büntet
ni.

sem egy arant kenőerittet azon dolgokat
keuanni, giúlólni, es rettegni. De ez
az eggiefseg az iok, kő zót baratsag, az
gonoőoc kő zót partolas. Hogy ha tú
az űabadsagra oly gondot vitelnetec,
az mint ők az vralkodasra felgyulat
tac, bizonyara sem az orőag nem puő
tittatnek (mint most) es az tiőit viőele
sekis az iamborokon forognanac, nem
az vakmerőkőn. Az tú elejőók igaz
sag es birodalom őerzesnec okaert ket
őer foglaltac el az AVENTINVS
hegyet part őtessel hadat tamaőtuan tú
az őabadsagert, mellyet tőllőc vőtte
tek, nem azon igyekezettel leőteke? An
nyeual peniglen inkab, menyeuel na
gyob gyalazat az keő talaltattac el ves
teni, hogy nem mint vgyan nem talal
ni. Mondhatna valaki: hatt mi tana
czot adcz? Az en sententiam ez, hogy
azokon, boőőut allyatoc, kic az orőa
got az ellenőegnec el arultac, nem keza
zel, sem erő őakcal, (mellyet inkab nem
illik tőnektec czelekedni, hogy nem
mint azoknac őenuedni) hanem törue
beli

beli kerdesekkel, es az IVGVRTA-
 NAC itilletuel, ki ha magat meg ada-
 ta, bizonyarâ az ti paranczolattok-
 nac engedelmes leßen: Ha peniglen
 azokat meg vtahtia, abbol itilhetitec
 meg, minemû bekefeg auagy maga meg
 adas legyen az, melybõl az IVGVR-
 TANAAC az ú latorfagînac bûnte-
 tetlenfeg, egy nehany hatalmasokra
 nagy gazdagfag, orßagunkra kar, es
 gyalazat kôvetkezie. Hanem ha neta-
 lam meg ti az ú vralkodafokkal nem e-
 legettetec meg, es amaz idõk inkab te-
 ezenec, hogy nem mint ezek, az mi-
 kor az orßagoc, tartomanyoc, törve-
 nyec, igafsfagoc, iteletec, hadac, es be-
 kefegec, vegezetre minden ISTENË
 es emberi dolgoc egy nehany ember ha-
 talmaban valanac: Ti pediglen R O-
 MAIAC kik az ellenfegtûl gyõzhetete-
 nec valatoc, es minden nemzetefegknee
 feiedelmi, elegnec tartyatoc uala, ha leike
 tõkkel birhatnatoc. Mert az rabsfagor,
 ki meri vala közzûlletec meg vetni: Es

noha en azt itilem, hogy az gonos̄ em-
 beren büntetés nélkül kellyen az boz̄u-
 tetelneclenni: mind az által en örömet
 meg engednem, hoḡ az gonos̄ embe-
 reknek, miuel hogy országunkbeliec, am-
 bar uetkeket meg engednetec, czac hogy
 az irgalmassag uējedelemre ne fordulna.
 Mert azokis az minemű modnckul valo
 emberek keuesnecc tartiac hogy gonos̄ul
 czelekedhettenec, hogy ha az utan azon
 czelekódetre valo szabadsag túllóc el ue-
 teric, es tú mind órókke meg baniatoc mi-
 kóron esetekben uēsítóc, hogy auag rab-
 rabsagban kellyen elnetec auag kezettkē
 tartanotoc meg szabadsagtokat. Mert hi-
 tet es eggieslegóc felól mi remenségunc
 lehet? Azoc uralkodni akarnac, tú aba-
 dosoc lenni: Azoc boz̄út tenni: tú meg
 tiltani, vegezerre az tú frigies tarsatokat
 ugy tartiac, mint ellen segeket, es az tú el-
 segteket, mint tarsokat. Lehetc ily külem-
 bózó el mekben bekefeg auagy baratsag?
 Azert intlec es kerlec tútóket, hoḡ ily naḡ
 uetket büntetetlen ne haggiatoc. Nem az
 ország kēcziebē eset lopas, sem erőuel or-
 sagoktúl frigies tarsainc meg nem fozta-
 tac,

tac, mellyec noha bizony igen nagyoc,
 mind az által szokasbol immar maid ugiã
 semminec tartatnac. Hanem nagellenfe-
 nec arultatot el az tanacz meltofaga, bi-
 rodalmunc aruliatot el, es orſaguc mind
 hon, s mind az hadban arolsa tetetot.
 Mellyec ha rea nem kerestetnec, es ha az
 gonosoc meg nem buntethetnec, mi le-
 ſen hatra, hanem hogy azoknac hatal-
 ma alat ellyctec, akkic ezeket czeleker-
 tec. Mert kiralyhoz illic az hogy akki
 mit akar, azt buntetesnelkul meg czele-
 kedhesse. Es nem arra intlec en titoker,
 ROMAIAC, hog inkab akariatoc
 az tu feletoknec veszedelmet, hogy nem
 mint iouat, de hog az gonosoknac ve-
 ket meg engeduen az iokat el ne ve-
 zessetek. Annac felctte fokcal iob az
 orſagban valakinec io teremenyrul el
 feletkezni, hogy nem mint gonos czele-
 kedetirul. Mert az io ember czak meg-
 roſsul, ha iutalmat nem acz neki: de az
 gonos buntetesnelkul latrab leſen. Ve-
 gezetre ha bozsu tetelec nem volnanac,
 nem gyakran ſukolkodnel legitlegnel-
 kul. Ezeket cs ezekhez hasonlokat ſyae

korta fülőkben raguan az C. Memmius az ország nepevel el hitete, hog az L. Cassiust, ki akkor ország biroia vala Iugurtához küldenec, es útet közönseges hitalat Romában hoznac, hog annyual könyebben az királnac s̄auabol az Scaurus es az róbbinac, kiket az kiralytul felvót penzert vadolnac vala, vetkóc kinylatkoznac. Midón ezek Romában viseltetnec, az kik az BESTIANTVL Numidiában hagyattatuan, az sereget igazgattyac vala, az ű fejedelmec s̄okafat kóuetuen sok rut dolgokat czelekednec. Voltac köz zúlóc ollyac, kic fizetesert az Elephantokat az Iugurtanac vizs̄a adnac: nemellyec az pribeket arulnac penzen, sokan az bekefeges tartományokban toluailananac. Oly nagy ereie fogta vala meg őket az főuenségenc vgy mint egy dögös betegség. Azomban az Cassius Romai itiló biro leuen, az Memmius tóruent vegezuen arrul, es az egesz nemességis meg ijeduen, az IUGVRTAHOZ mene es vele noha igen felne es lelki esmeretiből igazsagához nem biznec, mind
 az ala

az atal el hitete, mint hogy magat az
 Romaiaknac meg atta volna, ne akarna
 inkább ereieket azoknac, hogy nem
 mint irgalmassagokat meg probalni.
 Miga semelyere nezuels kivalkeppen
 hitit ada, mellyet az kiraly nem keuesb
 nec bózcúl vala, az kózonsegefnel oly
 hire vala am akkor az idóben, az CAS
 SIVSNA C. Azert az lugurta az
 kiraly meltofaga ellen gyaz ruhában ól-
 tózuen Cassiussal R O M A B A N
 íóue, es noha ú benne nagy batorfag
 volna, főkeppen azoktul batorittatuan,
 kik nec hatalmabol, es arulasabol cze-
 leketta vala mind azokat, mellyeket o-
 da fel meg bešelletrunc: Mind azon al-
 tal az Caius Bebiust az nepnec gond-
 gyauiselőiet nagy summa penzel, meg
 fogada, kincc semtelensegeuel min-
 den tóruenyec, es bozšuc ellen oltal-
 maztatnec. De az Caius Memmius az
 oršagot óšue híuan, noha az kóšseg fe-
 lette igen haragšic vala az kiralyra, es ne-
 mellyec kózzúlóc meg akariac vala fo-
 gatni, nemellyec ha az ú verkenectar-
 sáit ki nem akarna mondani eleinknec
 šokas

Az Ca
 siusnac
 rekelle-
 tessze-
 rólua
 la hir.
 lugurta
 hit alatt
 Roman
 ban ú.

Bebiust
 penzel
 fogada
 gia meg
 az lu-
 gurta.

Sokasoc ſerint mint egy ellenſeget ſin-
 ten ug meg akariac vala olni. Mind az al-
 tal u inkab meltoſagat tekintuen meg,
 hog nem mint haragiat: kezd e az nep nec
 fel buſult elmeiet czendeſtteni es mon-
 dani, hog az kozonſeges hut o miatta ſe-
 mikippen fel nem bomlana. Minec ut-
 na az nep halgatni kezd: elo hozuan az
 Iugurtat kezd elo ſamlalni az u Roma-
 ban es Numidiaban tot gonof czeleke-
 detit, es mind atyahoz es atyafiahoz va-
 lo iſtentelenſeget. Kinec legi ſegekbol es
 ſolgallattikbol czelekette legén azokat.
 Noha az Romaiac immar azt ertene-
 mind azon által ny luaban meg akarnac
 tolle erteni. Ha Igazan meg mondana az
 Romai birodalonac hittibe es kegelmeſ-
 tegeben nagy reminſege lehetne oneki.
 Ha Ki nem mondana, nem hazalna az-
 zal az o tarsainac, hanem mind magat es
 mind egyeb remenſegit el veſtene. Az
 vtan mikor az Memmius ſauat el vege-
 ze es az Iugurta ken zeriteted meg felel-
 ni. Az C. Bebius, kit penzel fogadot vala
 meg, meg hagyja az kiralynac, hog halgat-
 na. Es iollehet az ſokasag mely az gyu-
 lcsben

Az Iu-
 gurtac
 nac ſer-
 uenybe
 valo
 megker-
 deteſe.

Iugurta
 ne felel.

Iesben vala, felette igen meg haraguan
 jegeti vala útet kialtással reiaia valo hu-
 nyorgatással, es rohanással, es egebekcel,
 mellyeket az harag szeret: mind az által
 az Bebius szemtelenlege azoknál fellyeb
 valo lón. Ig az nep meg czufoltatuan az
 gyűlésből el oſla. Az Iugurtanac es az
 többinec, kik abban az törvényben fo-
 rognac uala, batorfagoc meg öregbült ua-
 la. Akcor Romaban eg Masiusa neuú: Gu *Massius*
 Iulsa fia Malinissanac vnokaia, ki miuel
 hog az kiralyoknac haborusagaban az
 Iugurta ellen vala, az Cyrtha meg adasa
 es Adherbal megölése vtan Africabol el-
 futot vala. Ezzel az Spurius Albinus ki *Albinus*
 az kóvetkezendő esztendőben az Bestia *Consul*
 vtan az Q. Minutius Rufussal polgarme-
 sterseget viselendő vala, el hitete, miuel
 hog az Masinissa nemzetsegeből volna,
 es az Iugurta gonofsaga mia gyűlölsege-
 ben es felelembē volna: az Numidia or-
 szagot az tanacztul kerne meg. Ez az pol-
 garmester had viselest keuanuan, inkab
 akarja vala ezt az dolgot indítani hogy
 nem mint czititani. Mert ú neki az Nu-
 midia, Minutiussnac az Macedonia fu-
 tot

IVGVRTANACHADAI

tot vala: Mellyeket minc vtanna az
 Mafsiua kezd forgatni, es az Iugurtanac
 az ű barátban nem fog eleg oltal-
 ma lenni miuel hogy azoc kőzzűl ne-
 mellyeket, lelki esmereti, nemellyeket go-
 nos hir neű es felelem furdal vala, ha-
 gya az Bomilkarnac, ki ű neki igen hű
 embere vala, hogy penzel (az mint soe
 dolgokat el vegezet vala) az Mafsiua
 vtan leselkedőket szerzene es igen igen
 titkon czelekednec. Ha az dolog elő-
 mehetne, valamint es vala hogy az Maf-
 siuat meg őlne. Az Bomilkar gyor-
 son az kiraly paranczolatyaban el ia-
 ra es effele dolgokban ualo mesterse-
 ges emberek által annac vtait es iarasat
 es minden helyeit es ideiet meg kimle-
 te. Azokaert egy azok kőzzűl, kic az őa
 lesre keűittetec vala, maid bolondabul
 reaia rohanuan űtet le vaga. Azt az ől-
 dőklőt meg kapuan, sokaknac intese-
 ből es főkeppen az Albinus Consul biza-
 tatásabol, az dolgot meg iclente. Ig meg
 kőteleztetec à Bomilkar igazsagbol in-
 kab hogy nem mint nemzetsegec tör-
 uenyeből vgy mint ki annac volna tar-
 sa,

Massi-
 uale u-
 gatic Iu-
 gurtanac-
 zabol.

Iusgen-
 tium.

fa, az ki ország hiti alat iút volna Roma-
 ban. De az Iugurta illyen nag vetekben
 talaltatuan, nem eleb bú nec meg az igaz
 ellen tufakodni, hanem az mikor oston
 eűeben veue, hog ernek az ű czelekedeti-
 nec haragia az ű baratsagat es pēzet meg
 halatta volna. Ezokaert noha az első be-
 allasbā barati kózzúl ótuen kezesi adot
 vata, mind az által inkább gondolkoduā
 az ű oršagaua! hog nē mint kezefiuel, tit-
 kon az Bomilkart Numidiabā ki kűlde,
 azon feluen, hog az ű alatta valoi nē ke-
 denē nec ű neki engedni, ha az Bomilkart
 meg ó nec: ű magais eg nehany nappal
 az vitan Africabā mene, holot az tanacz
 megparanczolta vala hog Olas oršaga-
 bol ki menne. De mikor Romabol, ki
 ment volna mondgac hog magaban hal-
 gatuan es gakorta vizűa tekinteluen ve-
 gezetre mōdta volna, hog az varos aros-
 sa tetetet volna, es igen hamar el vesne,
 ha io arosi sa talalkoz nec. Azonkōzbē az
 Albinus az hadat meg vntuan, előűor
 foldot es egyebeket, az mellyec az had-
 nac hasnara lennenec: Siete Africa-
 ban vitetni es mindgyart ű magais el
 mene

ROMA
 aros.

Albinus
 Iugurta
 ellen ba-
 dat ke-
 mene
 ſit.

mene, hogy az ióuendó giúles napia clót,
 (mely nem mez je vala) auagy fegiuerrel
 a jagy az királnac maga meg adafaual,
 auagy valamint lehetne az hadat el ve-
 gezne. De az Iugurta vißontag minde-
 neket halogat vala, es neha eggiet, neha
 malt vét uala kesedelemnec okul, maga
 meg adafat igiri vala, az utan feelmet
 mutat vala, ha vtanna menne, előtte el
 megien vala, uißontag hogy az ú nepcis
 ketsegeben ne esnek ellene all vala, így ne'
 ha hadnac, neha bekesegnec kesedelme-
 uel iaczottattya vala az Albinust, es vol-
 tac ollyac kic azt itiltek, hogy az Albinus
 az kiraly tanaczat iol ertette volna, es
 nem hihetnec el, hog illyen giorson kez-
 det had tunyafaga mia haladna inkab,
 hogy nem mint arulasa mia. De minec
 vtanna az údó el muluan az giúlesnec
 napiael közelgete: az Albinus, az ú ó-
 czet az Aulust helyette tisztiben hagiuan,
 Romaban mene. Akcor az údóben az
 kófseg gongia viselőijene haborgasi mi
 a nagy zurzauarban vala az ország. Mert
 az P. Lucius es Lucullus Annius, kic az
 kófseg gongia viselői valanac, az ú tiszt-
 beli

Mint
 keilyen
 a has
 de has
 logatni

beli tarsoknac akarattyoc ellen touab
 akarnac vala az tistben meg maradni.
 Mely haborufag az egesz cistendobeli giu-
 lett el halaftotta vala. Abbol az kefcde-
 lembol io remenfegeben iutuan az Aulus,
 (kit mondanc hogy az taborban feiede-
 lem helyet hagiator volna) hogy auagy
 az hadat vegezhetne el, auag az seregnek
 felelineuel valami penzt vehetne ki az
 kiraltol. Az vitezeket bodog az szony ha-
 uaba az telelo helyekrol o zuc hiva, es hoz
 su vtako, eros telen Suthul neuu varos-
 hoz iuta ahol az kiraly kencze all vala.
 Mely varost noha mind az udonec ke-
 gietlen voltaert, mind az helynek erosse-
 geiert, sem meg nem salhattyac vala,
 sem meg nem vehetik vala. Mert az ma-
 gos hegien valo ko falac korul az faros-
 ter helyen az teliesoc tauat czinaltac va-
 la: mind az altal auag tettetesnek okaert,
 hogy az kiralt meg ijeftene, auagy az
 kencznek kiuanfaga mia meg vakuluã,
 hogy az varost meg vehetne, kezde nagy
 siertseggel tolteteket haitani es egiebeket
 kesitteni, mellyec az el kezdet dologra
 hasnosoknac laczananac. De az Iugur-

Bolond
 iade
 nagytel
 bekezd
 az bada
 hoz.
 Suthul
 uarat
 bolon-
 dul meg
 sailiak.

IUGVRTANAC HADAI

za ezében veue az hadnagynac bolondsá-
 lagat es tudatlanfagat, czalardul kezdé
 annak bolōdsfagat öregbiteni, koveket
 küldőzuē hozza könyörgeni, ū maga pe-
 nig, vg mint czauaroguā erdős helyeké
 az Aulus fherzōdesnec remēlegeuel oda
 haita, hog az Suthul varosat el haguā be-
 lieb valo tartomanyokra mene ū vianna
 hog az verekis nagob reitekben lēne. A-
 zonkōzbē rauas emberec által eyel nap-
 pal az sereget kefergeri vala, es az szas-
 dosokat es louag hadnagokat hitegeti ua-
 la, hog auag ū hozza sōknenec, auag az
 iget latuan az harczon helyeket el had-
 nac: Mellyeket minec vtanna kiuanfaga
 sferent veghez viue, cfelikor nag hirtelen
 Nimidaknac sokasagaual az Aulus tabor-
 rat kōrül veue. Az Romai vitezec ily sō-
 kaclan zur zauarban meg ijeduen kezdé
 nec feguerōket kabdosni, nemellyec ma-
 gokat el reiteni, nemellyec az meg ijette-
 ket batoritani, mindenūt az tabor retteg-
 ni. Soc vala az ellēseg az ég es felhōc mia
 homalyos vala, ketfeges vesbedelē vala.
 Sūma nem tudgac vala, hog ha batorsa-
 gosb volnae el futnioc, auag meg marad-
 niok. De azok kōzzul kiket mondec hog

Jugurta
 az Ro-
 malac
 kra ūt.

el hírtetec volna, eg Liguriai cohors, ket Romai seregbē
 Traciai louag zaslo alliaual es eg nehani ualo ad
 kōz darabātokkal az kiralyhoz fūtanac, rulas.
 es az első rendē volo űazadosis, ki az har
 madic legiol ā vala, az tōltcsen, melynec
 oltralmazara ot hagatot vala, az ellen-
 seget az taborban be boczattya. Arra az
 Numidac mindnyaiā be rohananac. Az
 Romaiac undokul el futuā es seguereket
 el hanyuan az kōzel valo hegrec fūtanac.
 Az ey es az tabornac el rablasa keslele
 meg az ellenseget hog az gōzedelemmel
 ne elhetnenec. Masod nap az Iugurta az
 Aulustal besedbē iutuan ezt ielente hog
 noha mind ű magat, es mind az sereget
 ehseggel es seguerel kōrniul vette volna:
 mind az által ű az ēberi valtozasrul meg
 emlekezuen, ha ű velle friget tenne mind
 nyaiat bekeuel boczatana el iga alat, ig Az Romai se-
 hog tiz napig Numidiabol ki mennyen. reg iga
 Mellyec noha nehezec es rutac valanac: alat bo-
 mind az által miuel hog az halatru valo czattad
 feltōkbē ketsegesec valanac az bekefegre tic ch.
 az mint űintē az kiraly akara, vg reaiā al-
 lanac. De mikor azokat Romaban meg
 hallac, felelē banat űalla az egez orűagra:
 nemellyec bankodnac uala ā birodlōnac

galazattyan, nemelylec hadi dolgok^{knac}
 sokatlanlagabol szabadlagokat feltic va
 la. Az Aulusfra mindnyaian haragubnac,
 vala es főkeppen, kic fő hadakozo embe
 rec valanac, hogy fegiueres leuen inkab
 szorzet volna gialazattal maganac meg
 maradaft, hogy nem mint kezzel. Ezo
 kaert az Albinus Consul az ű óczenek
 vetkeból feluen haragtól es veszedelétől
 à fríg felől az tanaczot meg kerde. Mind
 az által azonkózbē tób nepet szerez vala,
 az friges tarsasagtol es Latinusoktol se
 gitseget gúit uala, es minden módō igen
 siet uala: az tanacz (az mint illet) azt vege
 ze, hog az kósszeg es tanacz akarattyanel
 kül az fríg nem lehetet volna. Az Con
 sul meg tiltuan az kósszeg oralmazoitól
 hog az mely nepet gúitót uala, magauál
 el ne uinne, nag hamarlagal Africaba me
 ne. Mert az egesz had, (à mint az sòuetseg
 uala) Numidiabol, ki hozatuā à Romal
 ac tartományabā telet vala: minec vtan
 na oda mene, noha igē kiuā nya vala hog
 az lugurta utan meherne, es az ű óczere
 ualo haragot meg lagíthatna: mind az al
 tal latuā hog az sereget az futas kiuúl az
 szabad

szabadfag, buiafag, es mindē dologbā va-
 lo hűseg meg veštót volna, azt vegeze
 hog semmihez ne kezdene. Azō közben
 Romabā Az Brachy M. millus Lemeta-
 nus, ki kőifeg part tartoia vala, tóruine a-
 da ki az nepnec, hog azokra tórueni lēne
 kiknec tanaczabol az Iugurta a tanacz
 vegezefet el mulatta uolna, es kic vóttec
 volna attol penzt kőuetsegekbē auag tist
 uifelelekbē, kic attak volna vizsa az Ele-
 phantokat, es a pribekeket, vegezetre kic
 tóttec volna az ellenfeg el hadrol auag be-
 ketlegról valo vegezefeket. Ennec az ve-
 geze nec nemellyec lelkek ismcretiból, ne-
 mellyec vesedelemtól ualo feltekben, mi-
 uel hog nyluā ellene nem alhatnac vala,
 hog azt mondanac, hogy az az vegezes o-
 nekic nem teczenek, titkon barattyok es
 egeb emberec által annac meg gatolasa-
 ra valo dolgokat keresnek vala. De hihe-
 tetlen az kőfseg menemū sorgalmatos
 volt es mely nag eróuel crófitette legien-
 ezt az vegezest inkab az nemessegre va-
 lo giúlósegeben kikre az az bűntetes se-
 restetik vala, hog nem mint az orsagra
 valo gondgiok viselelefeből, cly nag par-

*Mamil-
 lus tóru-
 uenye.*

tolas vala kőjőc. Azokaert egiebek el
 ijeduē az M. Scauro, ki az Bestia fő had-
 nagya volt, az mint oda fel meg mon-
 doc, az kő leg óróme, es az ű partyan va-
 loknac futasa közben meg akkor el ijedu-
 uen az varos. (miuel hogyz Mamilus
 törueyeből három kőz birak rendeltet-
 tec vala) mondō az M. Scaurus el vegeſ-
 te vala hog őis az harō kőz birocz kőzibē
 ſamlaltatnec. De midōn az az töruey is-
 gen erőſen es kemenyē az hirek es a kőſ-
 ſeg kiuanſaga ſerent lattatnec, az mine-
 giakorta ez elōt az nemelleſeg: így akkor
 az kőſſeg az io ſerenczeben igen el hitte
 vala magát. De az kőſſeg es az tanacz
 kőzōt valo partolas, es minden egieb go-
 noſ ertelem egy nehany eſtendōuel az e-
 lōt tamadot vala Romabā az bekelleg-
 bōl azoknac az dolgoknac búuōlkōdeſe-
 bōl, mellyeket az emberecz leg inkab be-
 czūlnec. Mert az Carthagonac el rōtaſa
 elōt az tanacz es az kőſſeg nag eggieſe-
 gel igazgattyac uala az orſzagot, ſem di-
 cziretnecz ſem vralkodafnac vetelkēdeſe
 kőjőc nē vala az ellēſegtūl valo felelē az
 orſzagot io rend tartasbā tartya vala. De
 milico

Az par
 tolas
 nac ere
 deti.

mihelyen attól az felelemtől meg menekede-
 denec, mingiart buiaság es keuelység ta-
 mada kőz. óc, mellyeket az 10 szereneze
 szokot szerzeni. Ig az bekefsege, mellyet az
 haboru állapotban kiuantac vala, mihelyen
 azt meg nyerec. menten keferuefse
 es karofsa változek. Mert az nemefsege
 az meltofagot keuelysegre, az kőfsege
 az szabadsagot gonof kiuantagra kezd
 fordulhani: ki ki mind maganac kezd kap-
 dofni, keresni, ragadozni, es vgy mind-
 nyaian ket fele szakadanac, az orfag mely
 az ket rend kőzöt, kőz el fagattatec. De
 az nemefsege partya erősb vala, az kőfsege
 ereie az sokafagban el ofoluan keuesbet
 hat vala. Az orfag eg nehany embernee
 akarattyan viseltetic vala, mind hon, es
 mind hadban. Azok hatalmaban vala a
 orfag kincze, az tartományok, tíftec, di-
 cziretec, es tromphalafoc. Az kőfsege had
 vifelefsel es feginfegél fhorogattatic va-
 la. Az hadi nyereget az hadi feiedclmec
 egy nehany magokal el o ftyac vala. A-
 zonkőzbē az hadbā leuó kőz ebereknec
 fűlei auag kiczin fiai, a mint ki ki kőzül-
 lóc az hatalmasb akhoz kőzelb vala, ha-

hazokból ki vette nec vala. Így az főse
 ueny hatalmasoc modnelkül mindene
 ket puštitnac, veštenec süllyeštenec va
 la es semmiuel semmit nem gondolnac va
 la, az mig magokatis el nem veštec, mert
 nihelyen az nemesege közül talaltata
 nac, kie az igaz dicitretet az hamis a
 rulkodasnal nagyobnac bóczüllencic:
 Meg kezde az oršag haborodni es à köz
 tóc valo partolas, vgy mint egy föld in
 dulas, kezde meg indulni. Mert minec va
 tanna az Tyberius es C. Gracchus kike
 nec eleiek az Africabeli hadban es egeb
 hadakban igen öregbittetec vala az orša
 got, kezdec az kőšseget az šabadsagra
 vizša teriteni, es eg nehany emberet vet
 ket meg iclētteni: Az nemesege miuel hog
 vetkes vala, es azertis fel vala, neha az fr
 ges tarsoc által, neha az Romai köz ren
 den valo nemesege által (kiket az tarsa
 sagnac remensege az kőšsegtől el šakaš
 tot vala) az Gracchusoc igyekezetinec
 eleit vōtte vala: es leg előšör az Tyberiu
 us, az vtan eg nehany eštendōuel, vgan
 azonra igekező C. Gracchus, holot egik
 kőšseg gondgya viselőie, az malic varo
 soknac

soknac rendelőie vala, az M. Fulvius
 Haccussal edgyút feguerrel az nemesség
 megőle. Es bizonyara az Gracchusoc az
 győzedelemnec keuanfaga mia el hittec
 vala magokat. De iob az io dologbanis
 meg győzettetnunc, hog nem mint go-
 noszul bozstunkat allanunc. Ig az nemes
 rend azzal az győzedelemmel az ű ki-
 ű faga sterint eluen, soc embereket feguer-
 rel es kergetessel el ueste, es tób selemet
 sterze maganac iouendöre hog nē mint
 hatalmat. Mely dolog nag varosokat
 vestet el, midon edgyc fel az masikat a-
 karia valamint es vala hog meg győzni
 es feletteb azon bozstuiat allani. De az
 partolasoc felol, es az orstagnac minden
 erkolczi felol, ha rend sterent akarnec stol-
 lani az idobol hamarab ki fognec, hog
 sem mint ez dologbol. De az el kezdet
 dologra terec. Az Aulusnac frigye es az
 Romaiac seregenec rut futasa vtan az
 Q. Metellus es M. Syllanus, kie polgar
 mesterekce tetettec vala, az orstagokat eg-
 mas kózot meg ostuan, az Numidia az
 Q. Metellusnac iutot vala, ki igen ke-
 meny ember vala, es noha az nep partya

ellen vala, mind az által io hire neue va
 Metel. la. Ez mihelyen az tiztet fel veue, egyeb
 lufnac dolgokat az u tiz. beli tarsauat kozola
 Iugurta uen, az hadhoz mellyet viselni kel va
 ellen ua la, valoban hozza foga. Azert kersege
 lo kejsu ben esuen az elobbi sereg felol, kezde via
 lita rezeket valasztani, nepet szerzeni, segitse
 get kerni, fegucereket, louakat, es egyeb
 hadi szerzamokat kesiteni. Annac felet
 te eletet, es mindeneket, melyeknelkul
 az had nem lehet, szerzeni. Ezek nec pe
 nig meg szerzesere az tanacz meltofaga
 bol az orsag frigyos tarsai, es az Lat
 nusoc es kiralyoc segitseget kundnac va
 la, es az egesz orsag minden ereieuel rab
 ta vala. Igy keuanfaga serent el vegez
 uen minden dolgokat, es Numidiaban
 mene, az egesz orsagnac nag remensegi
 uel, mind azert, hogy u igen ieles ember
 volna, mind pedig hog az gazdagfag el
 len gyozhetetlen elmeuel bir vala, holot
 az elot az tiztuiseloknec fosuensege mia
 kusebedet vala meg az Romaiaknac e
 retek Numidiaban es vgyan az mia o
 regbedet vala meg az ellenszeg hatalma
 is. De mikoron Alucaban mene, az ta
 bore

bore kezehez ada neki az Spurius Albinus Proconsul, meliben az nep tunya, es rodel vala, es sem iue sedulmet, sem munkac né zenuethet uala, nieluel kezelb liue hogy sem mint kezel, frigs tarsoknac praedaloia, es úis az ellensegnee praedaloia, vg mint kit modnelkül igazgatnac volna. Igaz vy feiedelemnee nagio btiua vala, az gonos erkölcs zoc mia, hog né mint segítségé auag io remensege az nepnee foc voltabol. Mind az által vegeze azt Metellus, hogy noha immar az nyarnac nag rehet az giules mia valo ke sedel el mulatta volna, es tudgias uala hog az éberec igé uarnac az ó had vifeleseknee ki menetelit: Mind az által adig az hadhoz né kezdene az mig az nepet az elebi io rend tartas serint munkara nem szoktatna. Mert az Albinus az úóczenec az Aulusnac es az nepnee vezedelmen meg ijeduen mikoron el vegeste volna, hog az Romaiac tartomanyabol ki ne menne, az mi nyarnac rehet iustiben hatra vala, az nepet csak eg taborbá tartatya vala, hanem csak az mikor auagy az búdóseg, auag az louak etelence buklegt

kendes

Hadd
ne p nec
uet ke.

kenferiti vala az helynec meg változása
sara. De sem az vigiaza loc nem va
lanac regi mód szerent, es kiki mind az
mint tezie vala, az z azlohoz nē tart va
la, az louažokat vitezekkel őzue elegyed
uen ezel nappal ideltoua futaroznac va
la, es czoportonkent maiorokat fel ver
nec vala, mezőket puštítnac vala, bar
mokat es rabokat haitnac vala, azokat
masunan hozot boron es az felen el cze
relnec vala az kalmaroktul. Annac fe
lette az közönseges keppen oštót buzat
el adgac vala, es kenyeret eg napruk ma
sra penzen vesnec vala: Summa szerent
valami buiafagnac, auag tunyafagnac
g yalazattyat mondhat ember, auag gon
dolhat, ebben az seregben azok mind
meg valanac, es azoknal többekis. De
az Metellust, nem keuesbe talalom nag
es ieles embernec lenni ezekben, mint az
ellenseg ellen valo dolgokbanis, holot
az tisztesség kiuanas es kegyetlenseg kő
zöt ilyen mertekletes lőt legyen. Mert
azt mondgac felölle hog leg először meg
kialtatta, hogy minden tunyafagnac ezo
kőzi a zaborbol ki vitetnec, hog sen
ki ot

Mint
kellyen
ez bad
nagy
nac nac

ki ot kenyeret auag egyeb fõt erket ne a-
 rulna, hogy az sũtõ fozõ mofõ emberec
 az tabort ne kóuetnec, hog kó z katonas-
 nac az taborban auag feregben rabia
 auag terhes marhaia ne lenne: egeb dola-
 gokbanis modot s̄aba. Annac felette ke-
 regtũlkoful valo vtakon hordozza va-
 la az tabort minden nap, es ha mint az ele-
 lenszeg iclen volna, s̄inten v̄g veteti vala
 kórnỹul az tabort rólteffel es arkokkal,
 gyakor strafakat vet vala, es azokat ũ
 maga kerũli vala meg az fõ fõ hadnas-
 gyokkal. Hasonlatos keppen az s̄ereg-
 bennis ha el indulnac vala, neha elõl ne-
 ha hatul, neha kó zben megen vala, hog
 senki rend kiuul ne menne, hanem mind-
 nyaiã z az loikhoz tartananac, es hogy
 az gyalogok az eledeleket, es fegyvere-
 ket ũ magoc vinnec. Ig az vtkektõl
 valo meg tiltással inkab, hog nem mint
 bũntetettel erõsite meg czak hamar az ne-
 pet. Azonkó zben az Jugurta mikoron
 megertette vala postak által mit czele-
 kednec az Metellus, es meg annac elõtte
 Romaban bizonyossã tetetuen az ũ re-
 kelletessege felõl ketlegben kezd efsni az
 ũ dola

pet ksa
 tonai
 s̄enues
 desretã
 nitani.

IVGVRTANAC HADAI

Jugurta
 magat
 meg az
 kiriala
 dui.

 az ű dolga felől, es akkor kezdve vegre vao
 lobā magat meg adni. Azokaert kőuete-
 ket küldē, az Metellushoz ily kőnyőrges-
 sel, hog csak maganac es fiainac nyerye-
 nec eletet, mindent egiebeket a Romaiak
 nac igirnenec. De az Metel: meg annac
 elōtte immar meg probalta vala, hogy az
 Numidiay nemzetseg hitőtlen, alhatat-
 lan, es vy dolgoknac kiuanonia volna. Az
 zokaert az kőueteeket eggiēkent felre hi-
 ua, es lassan lassan űket kefergetuen, mi-
 nec vtanna lata hog ű neki engedelmese-
 volnanac, sok igiretiuel űket arra haita,
 hogy az Jugurtat ha lehetne eleuenen,
 ha az nem lehetne, meg űlue hoznac ű
 hozza. De nyluannis izene az kiralnac,
 kedue űerint valo dolgokat. Az vtan ű
 maga, egy nehany nappal nagy busult
 hadaual Numidiaban mene, ahol az had-
 nac űokafa ellen az emberec kalybaka-
 ban, az barmoc penig es az űanto ves-
 tōc az mezőkben valanac. Az varo-
 sokbol es mezőkön valo mayorokbol
 az kiraly tistartoi Metellusnac eleiben
 iūnec vala, keűōc leuen buzat es min-
den

den eledeft hozni, es mindeneket, va-
lamellyec paranczoltatnac vala, meg
czelekedni. De az Metellus azert nem
külömben, mint ha az ellenfeg jelen
volna, ſep rendel megyen vala ſellel
kemlet vala, es mind azokat az maga
meg adafanac fegyveit, czak kep mutataf-
nac híſzen vala, es elől iarcoc által kefer-
geti vala, az les helyeket. Azokert ű-
magais valogatot fegyverefekkel es pa-
rityafokkal, keznyafokkal az ſereg előt fo-
rog vala. Hatul az Caius Marius loua-
gok hadnaggya vala, mind ket felől ſe-
gitó ſeregül lozagokat oſtot vala el, az
gyalog es lozag hadnaggyoc melle, hogy
ezekkel az ű könnyú ſerrel leuó louaga-
iok el elegyttetuen, valamely fele fog-
nanac, az ellenfeg lozagiat meg űſne.
Mert az Iugurtaban oly nagy czalardsag
es mind helyeknec, es mind had viſeleſ-
nec tudománya vala, hogy tauul lete-
ben, auagy jelen leteben, hadat viſelhet-
ne, auagy bekeſeget igiruen volna,
veſedelmesb, ember nem tudhattya va-
la. Vala nem meze attul az vttol
mele

Mint
kell
eddig
folytat
ment

mellyen az Metellus megien vala egy
 Vacca neuú varos, mely az egész ország-
 ban híres sokadalmas hely vala, abel
 soc Olaf sokot vala lakni es kereskedni.
 Ide az Metellus kesergetesnek okaiert
 őriző nepet helyhez tete. Annac selet-
 te paranczola nekic hogy buzat, es egyéb
 hadra valo szükséges dolgokat hozna-
 nac itiluen azt, (az mint az dolog vgian
 vgy valais) hogy az soc arros ember ele-
 dellel az sereget meg segíthetne, auagy e-
 gieb hasonnalis lehetne. Ez dolgok kő-
 zőt kezdé az Iugurta inkább inkább kü-
 dőzni könyörgő kőveteket: es azoc ala-
 tal bekesseget kerni, es az ő maga es fia-
 elete kiüül mindeneket az Metellusnac
 meg adasra ígírni, kiket hasonlatos ke-
 pen az Metellus, mint az előbbiekcelis el-
 hitetuen, hogy útet el arulnac, hozza bo-
 czat vala. Az' kiralnac penig az bekes-
 seget mellyet ű kiuan vala, sem nem igeri
 vala, sem azt nem mondgya vala, hogy
 meg nem adna, hanem az kesedelē köz-
 ben az kőveteknek igíretit varia vala.
 Az Iugurta mikoron az Metellus saua
 az ű czekkedetiuel őšue vete es ešeben
 hogy útet az ű maga mestersegiuel ke-

uel kefergetne, vgy mint ki sroual bekefe-
 seget igitne, de valofaggal nagy hadat
 vudne az legnagiob varosa el foglalta-
 tot volna, az földet az ellenfeg meg ta-
 multa volna, az ú hozzá tartozoknak a
 karattyokat kefergette volna: az fúko-
 sítúl kenferittuen azt vegeze, hogy
 meg vina. Azokaert megkemletuen az
 ellenfeg vtat, es az győzedelemnce reme-
 segere vitetuen az helynce alkolmatof-
 sagabol mennel nagyob hadat tamaz-
 tata ollyat tamazta, minden rendt el em-
 berekből, es titkos által vtakon az Me-
 tellus nepet elől veue. Vala abban az
 Numidianac reſeben, mely az oſt: asker
 Adherbálnac iutot vala dél felől tamad
 uan eg Muthul neuú folyo viz kitúl i. é
 mezſe vala egy kyetlen es puſta, hog
 ki nec közepiből egy nagy hozzu halom
 tamad vala, mellyen Olai, borſtyan, es
 egyeb fele fakcal, mellyec az ſaraz, es fő-
 uenyos földben teremne, kórnyúl ve-
 tetet vala. Az kőzből valo terhely penig
 az viſnec ſúk voltaert puſta vala, azok
 az helyec kiuúl, mellyec az folyo viz
 mellet valanac. Mert azokat miuel hog

*Az Ina
 gurtas
 na les
 bulie.*

IV GVRTANAC HADAI

fák termettek vala fel, barmoc es embe-
 berec gyakorlyac vala. Azert az lugur-
 ta azon a z halmō mellyet mondanc, hog
 a z vton egyenesen által megyen, nepet
 el ſeleſtuen lesben ailla. Az Elephantokat
 es az gyalog ſeregnec valami reſet az
 Bomilcarra biza, es annac meg hağa, mit
 czelekednec. Eo maga a z heghoz közelb
 aluan minden louagiuat es gyalogiuat
 onnan a z ſereget el rendelete. Az vtā mind
 a z gyalog es louag ſeregeket el ſaruan,
 kere es inte űket, hog a z elebbi emberſe-
 gekrűl es gőzedelmekrűl meg emlekeſ-
 uen magokat es orſagokat a z Roma-
 iaknac főſuenyſegekiűl meg oltalmaz-
 nac. Ollyakcal lenne a z viadal, kiket a z
 elót meg győzuen iga alat bozattac vol-
 na el. Czac hadnagyoc változot volna
 el ű nekic, nem ſiuóc: az mit a z ſeiede-
 delemnec meg kellet volna czelekedni,
 űis gondot viſelt volna azokra, tudni il-
 lic hog a z ellenſeg felet volnanac, hog
 leshól űtnenec a z ellenſegre hog a z el-
 lenſegtőb auag lattatabis ne lenne. A-
 okaert rea vigyaznanac, hog a z trombi-
 ta ſót haluan, a z Romaiakra űtnenec.

Az In-
 gurtas
 nac les
 uetefe.

Az In-
 gurtas
 nac ne-
 pebez
 walo biz
 tatasa.

Az

Az az nap lenne, mellyen minden munkáinkat es győzedelmünket meg erősítendőc auag nagy nyomorufagunc következec. Annac felette eggyenkent űket, mint hogy sokakat közzútóc gazdagfagra es tisztessgre emelt vala, az többinek is azokat mutogattya vala. Vegezerre kinec kinec természetit ferent igiruen, fenyegetuen, könyöröguen az nepet kilómben kilómben batorittya vala. Azonban az Metellus az ellenfelet nem tuduan az hegy mellől elmenuen az ű hadauat meg tezc. Előset nem tudhattya vala az METELLVS mi dolog volna ez az sokatlan latas, (mert az bokroc közöt louag es NVMIDAC allottac vala be, így hogy az fáknac alacsonfaga mia nem tellyesfeggel reithettec vala el magokat: de mind azon által miczodac volnananac, az ellenfelet nem tudhattya vala, mind az helynec természetiert, mind peniglen az ellenfeletnec raualfagaiert, kic zaflorkat es egyebeket el reitettec vala) de mind az által hamar esben veuen Metellus az czalardsagot, egy keuelse az

*Az Me-
tellus se-
reg all-
t. 54.*

sereget meg allata. Ott meg változtat-
 uan az helyeket, jobbez felol, mely re-
 szintén az ellenséghez közel vala, három
 segítő sereget rendele. Az gyalogoc ko-
 zót az parittyásokat es kezijásokat el o-
 ta, az lovagot pedig mind két felöl sár-
 nyul rendele. Igaz vitezeket az időnc-
 mi voltaert rövideden intuen kezdé az
 tét helyre le szállani. De midőn lata hog-
 az Numidiai lovagoc, czendesegeből vol-
 nanac es az halomrul alá nem iunenc-
 feluen azon, hog az melegség es sōma-
*Az Me-
tellus a
barez
elöt
tabor
heliet
foglal.*

iusagmia az tabor meg ne fogyatko-
 nec: az Ruulius hadnagyot valogatot
 lovagokkal es gyalogokkal, elől el kü-
 de az folyó vizhez, hog tabor helyet fog-
 lalnanac, itiluen azt, hog az ellenség gya-
 kran valóraioc úteszel es keresztül koful-
 való harcokkal akarna az út meg
 keslelni, es miuel hogy següerekhez nem
 biznanac, farsátsal es sōmiusaggal ak-
 karnac az tabort meg keserteni. Az va-
 tan ű magais az mint az dolog es az
 hely kiuannya vala, kezdé lassaban, az
 mint az hegről alá iút vala, elebeleb mē-
 ni, es az Mariust hatul iaroban hadni, ű
 maga

maga az bal kez felől való lovagokkal
 lenni, kic az seregben elsőke lenne va-
 la. De mi helyen az Iugurtalata, hogy
 az Metellus, vtoljaro nepe az ú sereget el-
 haladta volna; menten ket ezer gyalog-
 gal aze az hegyet elfoglala, ahonnet az
 Metellus le szállt vala, hogy ha e da vize-
 sű kezdene nec menni, oltalmokra az ne-
 ke ne lenne. Az vitan nag hirtelen trom-
 bitat futatuan az ellenségre rohana. Az
 Numidac kózzél nemellyec hatul, ne-
 mellyec bal es jobb kez felől kezdene c ű-
 ruztatoc, es nagy haraggal viannoc len-
 ni, es minden helyeken az Romaiac ren-
 dit meg űggatni. Kic kózzúl még az
 kic batrab űuel menne valais, az ellen-
 ség ellen, meg azokis az bizonyalan har-
 czon, iaczotatuan tauul az ellenségtúl,
 meg sebesitetnece vala, ók penig nem
 harczolhatnac vala leni az ellenséget nē
 vaghattyak vala. Mert még annac elő-
 te meg tanítatuan az Iugurtatul az ú lo-
 uagi, mikor az Romai lovagoc keűtce va-
 la úket űzni, nē űorittyac uala óűue ma-
 gokat, hanem az mint lehet vala eg ma-
 stul tauul iarnac vala, hog az elsőc, ha

Az Iu-
 gurtal-
 ac Me-
 tellus-
 tal
 ualó űe-
 kezeti.

az ellenfelet az űzéstől el nem hűthetie
 vala, harul auagy eldalulveſie vala kór-
 nyúl, ha pedig az halō alkalmatosb vol-
 na futafokhoz, hog nem mint az mezō-
 odais az halomra az Numidac lovai, az
 vitezek közt könnyen az előbbi ſokas-
 bol fel mehetne vala: az Romaiakat pe-
 nig az nehez es ſokatlā hely meg tartoz-
 tattya vala. Így az egez harc valtozo,
 bizontalan, rut, es keferues, vala. Az ű
 magoc feleitől el ſakaduan nemellyek
 futasban, nemellyek űzesben valanac,
 es sem zaſlohoz sem rendekhez nem tart-
 hatnac vala, az ki hol veſedelemben eſt
 vala, ott kel vala meg allani es magat ol-
 valmazni. Fegiuerec, es haito ſerſamoc,
 louac, emberec, űzue elegiet: ec vala, sem
 mitanaczbol auag hagiabol nem viſe-
 tetie vala, mindeneket az ſerencze igazo-
 gat vala. Azokert immar az nap io mo-
 don el mult vala, hog megis az gyōzede-
 sem ketſegben vala, vegezetre mikoron
 immar mindnyaian az munka es meleg-
 ſeg mia, el tikkattac volna: az Metellus
 mihelyen lata, hogy az Numidac nem
 annyira volnanac vtannoc: leſabban
 az gya-

az gyalogokat őszre gyűtte, az rendeket előbbi helyre allata, es négy legiebeli se-
reget az ellensegnecc gyalogokkal allata.
Az ellensegnecc nagyob része el faraduan
az hegyeken le űttec vala. Akcor kezdé
az Metellus az vitezeket kerni, ne allana-
nac el, ne engednec az futo ellensegrecc
az győzedelmet, azoknac sem taloroc
nem volna, sem egiebb erősegecc ahova
vizűa mehetnec, csak fegiuerekben
volna minden remenűegecc. De az I V-
GVRTAIS nem aluzic vala azonban
hanem nepet kúrnyúl iaruan es int-
ven harczot kezd vala, es ű maga va-
logatot vitezekkel, mindent probal
vala, az őueit segiti vala, az meg ű-
etteket űzi vala, az erősbeket tauola-
ban harczoluan tartoztat vala. Illyen
modon viaskodic vala, egy mas kőzöt
ket ieles főfeiedelem, kie egy mas kőzöt
egienlőkvalanac, de nem vala egyarane
valo allapattyc. Mert az Metellusnac
fo vitez valanac, de gonos helye: az Iu-
gurtanac mindē egiebb kedue űtrint vala
a vitezec kiűl. Vegezetre mikor ő latak

az Romaiac, hogy ók sem mehetnének el,
 az ellenfeg sem adua harc zor, es immar
 az estueis el kózelgetne, az meredec ha-
 lomra, (á mint nekic paranczolta vala)
 vegre fel menenek. Így el veštuen az fel-
 só helyet az Numidac, meg úzetenee, de
 keuesen halanac meg, sokakat kózállóc
 az gyorsasag es az helynec mi volia meg
 mente, melyhez az Romaiak sokatlanoc
 valanac. Azonban az Bomilcar kire az
 Elephantokat, es az gyalog seregnee egy-
 gik rešet biátra vala az Iugurta, mi helyen
 útet az Rutilius meg halada, lassabban
 az ú nepet ter helyre hozá ala. Es mikor
 az hadnagy az folyo vízhez, ahova
 küldetet vala, sietséggel menne: mente-
 ben, az mint az dolog kiuannya vala, az
 sereget Bomilcar reudre allata, es azon-
 ban meg nem búnce kimelni minden fe-
 le, mit czelekednee az ellenfeg. Mince v-
 tanna erte hogy az Rutilius immar meg
 állot volna, es semmit nem felne, es egy-
 bersmind az Iugurta harc zolsabolis az
 kiátras óregbednee: feluen azon, hogy
 az Rutilius meg ertuen az dolgot segít-
 segül oda ne menne, az sereget, mellyet

Az Bo
 milcar
 nac Ru-
 tiliussal
 ualó út
 közeti.

az előt nem igen bizhatuan az vitézekhez furón allator vala (hogy az ellenfeg vtanac artan.) ki terjezte es vgy kezve az Rutilius taborához menni. Az Romaiak remenfegec kiuúl n gy port v tuc nek ežekben. Mert hogy mezže nel. t. hatnanac, az mezón valo fák alnac vala előttóc. E őjór aze itilec, hogy az földnec ošalfagamiá szerzene az űel pört. Le mikoron lattac volna, hogy egy arát maradna az por, es à mint az screg ingadoz vala, inkább inkább kőzelgetne, meg creuen az dolgot, nagy sietséggel fegiuert ragadoznanac, es az tabor előt, az mint nekic hagiua vala, meg allanac. De mi helyen kőzelb itanac mind az ket fél nagy kialtalsal őžue roppana. Az Numidac csak addig allanac űemben, az még remenlec, hogy az Elephantokban volna segítségék. De mi helyen lattac hog az Elephantok az faknac agaibã akadoznanac, es űakadozua ólettetnenc, menten meg futamanac, es többire mind nyaian fegiuereket el hanyuan, az halőnac es eynec ennyeben, mely immar telen vala, bekuvel el menenec. Negy

Elephantot foganac az Romaiac az töb-
 bit vğ mint ſam ſerint neguenig mind
 meg ölcc. De az Romaiac noha az vt es
 tabor czinalas, es annac felette az harc z
 mia, igen el farattrac es eperrec volna:
 mind az által miuel hogy az Metellus fe-
 letteb lattanec keſni: fel keşűluen nagy
 vigyazással keşdenec eleiben menni.
 Mert az Numidaknac czalardſagoc nem
 hağ uala nekic restelkedniec. Es leg előſer
 az homalyos eykor midón immar eg maſt
 hoz nē mezſe volnanac, es nag zenebo-
 naua ellenſeg modgara közel getnec,
 es eg maſt ſeſtenc, tudatlanſagbol: im-
 mar ſintē őſue mentec volna, hog ha az
 elől iaro louagoc, eg maſt meg nem iſ-
 mertec volna. Ig az felrelem helyet nagy
 hirtelen órómtamada kőzöttec. Az vite-
 ſec keşdec eg maſt neucken neuczni,
 az lőt dolgot beſtelleni es halgatni: kiké
 mind, az ū maga vitezſeget égig magaf-
 talni. Mert az embereknecc dolgoc oly
 hog az gőzedlemben még az rozſakna
 kis ſabad diczekedni: de az gonofſe-
 renczeben még az iok ſem akarnac re-
 ſellec léni. Az Metellus abban az tabor-
 ban

Az eyo
 z. telé
 kormin
 den die
 ezeker
 dic.

ban negyed napig mulatuan, az sebefe-
 ket űorgalmatoson gyógyította, az melto-
 kat vitézi űokas űerint meg atandekoza:
 az egeű hadat közönleges helyen diczi-
 re, es meg köűöne űolgalattyakat. Annac
 felette inieis hog az tob dolgokrais, mel-
 lyc könnyebbec volnanac, hasonlo ba-
 torfagot viselnene. Eleget hadakozta-
 nac volna, immar az gyózedelemert,
 az tob munkat praedaert kellene fel ven-
 ni. Mind az által azonban az Metellus
 pribekket es egyéb alkotmotos embere-
 ket el küldte kimleni, hol volna à Iugurta,
 mit czelekednec, keuesed magauale auag
 haddal volna, mint viselnec magat, minec
 vtanna meg gózetetet volna. De az Iu-
 gurta ligetes es termeszet űerint valo erős
 helyekre ment vala es ott gúyt vala hadat
 mely az emberek nec űamokhoz kepest
 eleg nag vala, de erőtlen, róű, es inkab pa-
 rast emberból, hog né mint had latot em-
 berekból áll uala. Ennek oka ez vala, hog
 az kiraly louagi kiuúl senki az Numidac
 közzül az futas vtan az Iugurtat nem
 köueti vala, hanem kinec kinec à houa
 keczi vala, oda mennec vala. Nem tara

Hancz
 utā had
 nagy
 nec ualo
 szizis

IVGVRTANAC HADAI

tyac űkezt gyalazatnac, mert ott olyan
 űkas vagyon. Azokaert mikoron az
 Metellus lata, hogy az kiraly meg biza
 nec, es hadat vitana, melynec visclese
 nec ű akarattya űrint, valo helyeken es
 erdőkben kellene lēni, annac felette hog
 artalmas viaskodasa volna ű neki az el
 lenseggel, holet kűsseg karral győzta
 te nec az ellenseg meg, hogy nem űk le
 hetnec győzedelmec, el vegeze hog
 nem harczal, sem fereggel, hanem mas
 modon viselne az hadat. Azokaert az
 Nu midianac leg gazdag b. űere mene,
 földeket pusztita, soc castelyokat es hitua
 nul epitót, auag oltalomnelkül valo va
 rasokat, meg veue es meg egete, minden
 fel serdülteket le vagata, egyeb praedat
 ot az vitezecnec engede nyeresegül. F
 zekiül valo felelemben sokan magokat
 meg adak, zalogokat, buzat, es egeb űük
 leges dolgokat bōuen adanac. Metellus
 sis ahoua kiuantatec nepet hagyta az meg
 vót helyeken. Mely dolgot inkább retten
 tic vala az kiralt, hogy nem mint az ű
 nepenec űerenzeilen harcza. Mert ho
 lot ű neki minden remenlege az futas
 ban

Harcz
 nélkül
 való ha
 dika
 z. snac
 madya.

ban vala, kenſerittetic vala vtannoc mē
 ni: es holot az ū maga helyet meg nem
 oltalmazhatna, mas ember földet kel
 vala hadakozni. Mind az által miuel hog
 egyeb nem vala, mely tezenee, oly ta
 naczor foga maganac. Az sereget többi
 re mindenkor azon helyen varakoztat
 tyá vala, ū maga valogatot louagokkal
 Metellus vtan megyen vala, eyeli nehez
 vtakon lesból az el ſaladedt Romaiakra
 ūt vala nagy hirtelen. Azok közzül so
 kan feguertelenec leuen meg óletenee,
 sokan megis fogatanac, senki sebnelkül
 el nem ſalada. Igy az Numidac mince
 előtte az taborból meg segittenee,
 az mint nekic hagyua vala, az közel
 valo halmokra menenee. Azonban
 meg ertuen Romaban az Metellus vi
 selt dolgait nagy óróm tamada rayta,
 tudni illik mikeppen viselne mind
 magát s mind nepet, elejcknee ſoka
 soc ſerint, es mikeppen nehez helyen
 csak vitellee által győzte volna meg
 az ellenfeget, mikeppen az ellensé
 g földet el foglalta volna, es az IV.
 G V R T A T, ki immar az lugurra tu
 nyalac

Határo
 mas bel
 ler. ſez
 gel ual
 utadal
 nac mud
 gya.

nyafagabol, s'aruat emelt vala maganae,
 arra kenzeritette volna, hogy minden
 meg maradafanac remenseget p'ustafago
 ban auagy futasban helyheztenne. Ezo
 okaert az s'erenzesen v'selt dolgokert
 az tanacz Istenhez valo könyörgefe-
 ket es halaadasokat, hirdettete: az egesz
 ors'agis, mely annak elötte az hadnac
 ki meneteletöl retteg vala, kezde vigada-
 ni, es az Metellus io hirtet neuet ma-
 gas'alni. Azokaert annal s'orgalmatos-
 ban kezde az Metellus az gyözedelema-
 re igyekezni, minden modon s'ietni es
 mind az általigen el kerölni, hog az ellen-
 teg vala hog reya ne venné. Emlkezike
 vala rea, hog mindē dicziretet irig'seg kö-
 uetne. Igy menyuel hircsb: annycual s'or-
 galmatosb vala. Az Iugurta lese v'tan nē
 az egesz s'ereggel megien vala p'radalni.
 Ha buza auagy zab es arpa kel vala az
 gyalog s'ereg az gyalogokkal egyyüt all
 vala l'trasat: eggie r'ebet az hadnac ú
 maga, az masikat az Marius igazgato-
 ty'a vala. De túszel p'ustittatic vala in-
 kab az mezó, hog nem mint p'radalassal.
 Kéthelyen s'arnac vala tabort nem mez'se
 egy

Azio
 s'erena
 czeiert
 közön
 seges
 köntör
 gest hir
 detnac.

Sakma
 lasnac
 moggia
 Miert
 köla
 hadnac
 küömb
 küömb
 taboral
 s'arni.

egy mestol. Ha sűkség kiuannya vala,
mindnyáian eggyűve mennec vala, De
hog az futas es az felelem kűllyeb teryed
ne, azért valanac ket felé. Olyankor az
Iugurta az hegyeken kőuetuen űket via-
daltra valo űdőt es helyet keres vala, az
mely fele hallotta vala, hog az ellenfeg
iűne az iouak eledelit es kűt feyeket ű
vešt vala, Neha az Metellusnac, neha
Mariusnac mutatya vala meg magat. Az
vtoliarokra űt vala, es menten ismeg az
hegyekre fel sűguld vala. Neha eggyiker,
neha masikat fenyegeti vala, de sem meg
nem harczol vala, sem nē nyughatic va-
la, csak az ellenfeg akaria vala tartoz- *Az ellē*
tatni. Az Romai feidelem mikor lata, *segnec*
hog csak czalardsaggal akarna űret az *harczo*
Iugurta faraštani: vegeze azt, hogy egy *rahalo*
Zama neuű varosat sűallana meg, mely *neueje.*
azon az težen eggyic bastiaia vala az
oršagnac. Mert azt itili vala, hogy az
Iugurta (az mint az dolog kiannya
vala) azokat meg segitenc, es oit meg
vina. De az Iugurta az pribekc által a-
zokat meg ertuen, nagy sűtséggel az Me-
tellust elól veue, es az varosbelieket inte,
hog

hogy az kó falokat oltalmaznac, segítse
 gúl aduá nekic príbekeket, kic az kiraly
 hadaban leg erősbek valanac, miuel hog
 immar amoda nem alhatnac vala. Igire
 is hogy hamar údön őket haddal meg se
 gitene. Így dolgot el vegezuen, mennel
 ti kosb helyeket talala, oda mene, es nē
 főkkal az vian meg erte, hogy az Marius
 us egy néhány zászló alliaual eledel keret
 ni Siccá neuú varoshoz küldetet volna,
 mely varos az szerenczetlen harc z vian,
 leg először az kiraly mellől el allot volna.
 Oda mene azért eyel valogator louagi
 ual, es mikor immar sinton az Romaiac
 ki ünene az varosbol, az kapuban ve
 lek meg harczola, es egi szer mind nagy
 fel sival az Siccabelieket inti vala, hogy
 az gialogokat hatul meg kerülne. Ad
 dot volna nekic az szerencze icles dolg
 ra valo alkolmarofsagot. Ha azt czele
 kedne, ez vian mind ű az országban,
 mind penig azok az szabadsgban se
 lem nélkül elhetne. Es ha az Marius
 az zászlót ki nem hošta volna, es az va
 rosbol ki nē sietet vlona: bizony mind
 nyaian auagy nagy része az varosbelie
 nec

nec hitók mellől el állottac volna. Oly alhatatlanoc az Numidac. De az Iugurta vítezi egy keufese tartoztatuan az kíraltól, minhelyen valoban hozzáíoc kezdenec az Romaiac, egy nehany kőzüllóc el esuen, el futanac: az Marius Zamahoz iura. Az à varos mezón vagyon es mesterfeg által inkább, hóg nem mint természet herint erős, semmi oly ío nélkül nem bú kólkódic, hadi heršamokkal es neppel kazdag. Azokaert az Metellus az üdönec es helynec miuolta herint hozza kešúluen, minden felől az varos kó falait kórúl veue. Az hadnagyoknac az varotakat el ošta, kí ki mind hol forgodnec. Az vran trombitat fuuan minden felől rettenetes kialtas lón. Nem íješte meg az Numidakat az dolog. Mert neki busuluan, nag figyelmetelleggel mindē zurzauarnelkül helyeken maradnac es harczot kezdenec. Az Romaiac kí ki mind természetíhez kepešt, nemellyec tauol leuē šamšeriggíel es kóuekkal uinac vala, nemellyec kózelb mennec vala, es az kó falokat vagdalliac vala, neha laitoriakat allatnac vala melleíe, es kardal kiuannac

Zama
varos
nac alle
sa.

Zama
varos
nac meg
šallasa
es uinac
sa.

Vala viaskodni. Višon tag á varosheliē
 az közl valokra kőueket, rudakat, es haſj
 galo ſerſamokat taſigalnac vala: annac
 felette kéi kőuei es fenyőuei óſue elegi-
 ret ſarkot haigalnac vala reaioc. De még
 azokis felnec vala, kik tauolb maratiac
 vala. Mitt ſokakat kézből auagy valami
 hadi ſerſāból boczatot haito ſerſamok
 kal meg lőnec vala, es egiēlő veſedeleiben
 de nē egiēnlő hirben valanac az iok es tu-
 nyac. Mikor Zamatigy vīnac: á Iugurta
 remēſog kiuūl az Romaiac taborara ūte
 nag haddal: Midón az ſtraſac el batorot-
 tac volna, es ſemmit keuesbe nem tudna-
 nac varni az harcznal, á tabor kapuiā be-
 rohana. De á Romaiac ez hertelen dolog-
 mia ingieduē, ki ki mind ſokafa ſerint,
 kezdē magara gondot viſelni, nemellyec
 futaffal, nemeil yec fegiuer kapaffal, tób-
 hire mind meg ſebesiuerenec, auag le va-
 gatanac. Touabba mind enny ſokafag
 kőzūllis negiuēnl tóbben nem valanac
 kik az Romay io hīrról neúról meg emle-
 ke zuē es óſue czoportozuan valami ma-
 gas helyre mennēnc. Ezek ſoha ſemmi
 peppē onnan le nem ūzethetenec, hanem

Iugurta
 az uar-
 stokra
 ſr.

az raioc bort hantó ſerſamokat vizſa. Ió
 czattyaq vala, es holot keuesbē valanac,
 az fokafay közze hantua hibát nem igen
 nec vala, Ha pedig az Numidac közelb
 füttee volna, ote mutattyaq vala meg ere-
 yeket, es az ellēieget vagiac es kergetic va-
 la. Azonban az Metellus mikor ott ſin-
 ten kemenyen forgodnec az kialtaſt es
 czatet patet hatul meg halla. Menten
 louat fordítuan eſében veue hogú feleie
 futnanac. Mely dolog ieleni vala hog
 az ū feley volnanac. Azokacrt az egēſ
 louagot menten az taborra vizſa bo-
 czata, es C. Mariust az frigyos tarfoknac
 hadaual küldē es ſiruan kerē ūtet az ba-
 ratſagert, es orſzag oltalmazert hogy ne
 hadna az gyalazatot maradni ez győze-
 delmes ſeregen, es hozſzu allafnelkül az
 ellenſeget ne boczata. De az Iu-
 gurtta az tabor tölcſe mia meg tartoztat
 uan, midőn nemellyec az tölcſte cſnence
 nemellyec az ſorofſagra ſietuen egimaſt
 el nyomodnac ſokat nepē közül el veſt-
 uen erős helyekre terē vizſa, Az Metel-
 lus mikoron az eſlaka el közelpetet vol-
 na taboraban, nem nyeruen meg azt az

IUGVRTANAC HADAI

mire ígekezte uala, hadauat vízű tere. Az
 zokaert masod nap minec vanna az va-
 rosnac ostromlajara ki mene, az louago-
 kat a fele, az mellyen az kiraly iúuctele
 vala, az tabor elót hagyta vigyazni, az
 kapukat penig es azokhoz közel valo
 helyeket az szadosoknac el ošta. Az
 vtan ú maga az varosra mene, es (az
 mint az előbbi napon czelekedet vala)
 az kófalakra rohana. Azonkozben az
 Iugurta lesból hirtelen az Romaiak. a ú-
 te. Az kic közel valanac, eg keuelle meg
 rettenenec, az többi naghamar úket meg
 segitec. Touab penig az Numidac az
 Romaiac ellen nem alhattac volna, hog
 ha az gyalogoc az louagokkal ósue ele-
 gyeduen nag kart az útközetben nem
 tettec volna. Mellyekhez azoc bizuan
 nem az mint louag harczon szokot lenni,
 úzik vala az ellenfeget es az vtan hatat
 adnac vala, hanem louan menuen ósue
 az sereget meg szaggattyac vala. Ig az ú
 gors gyalogokkal az ellenfeget meg gó-
 zik vala. Vgyan akkor Zama varosnal
 nagy erőuel viaskodnac vala. Ahol ki ki
 mind az hadnagyoc es zászlósc között

Zama
 nac ma-
 sodic of
 froma.

Iugurta
 masod-
 foris az
 zama ul
 noira
 st.

helyo

helyheſteteret vala: ott erőſſen forgodſc
 vala, es ſenki egyebben remenſeget nem
 veti vala, hanem csak magabā. Haſon-
 latosképpen az városbeliekis czeleked-
 nec vala, az ellenſeg ellen viaskodnac
 vala, auag midőn ū magokat keſtiteric
 vala, es örömesben eggic fel az maſikat
 meg ſebeliti vala, hog nem mint magat
 oltalmazza vala. Az kialtas negataſal,
 ūuoltteſſel es ſiralommal elég vala. Ha-
 ſonlatos képpen az hadi ſerſamoknac
 ſörgete czattogafa csak nem az égig fel
 megyen uala, es az lőueſeket egmaſra
 minden felől vgan ſoriac vala. De az
 kie az vároſt oltalmazzac vala, mihelyē
 az ellenſeg eg keueſſe a z harc zot meg la-
 gítottta vala mindnyaian az louag har-
 czor nezik vala. Azok az mint az lugur-
 tanac allapatya vala, neha vigac neha
 feletmeſec valanac, es vğ hogy az ū hoz-
 zaioc tartozoktul meg lattathatnanac es
 halhattatnanac, nemellyec az ū hozza
 tartozokat intic vala, nemellyec kezzel
 auag teſtek nec ideſt oua haniafaual, mint
 ha tauoztatni auag hanjtani akarnac, ma-
 gokat vğ bannyac vetic vala. Mellyet mie

koron az Marius meg lara: (mert ű az ő
 à helyen forgodie vala) akarattya ſerent
 lagabban kezdte fogni az dolgot, es kez-
 segben efelt tetetni, es meg engedni, hog
 az Numidac ſabadon nezhetne az ki-
 raly harczat: Ig midőn űk az ő uekhez va-
 lo io akarattyokbol figyelmetefec volna-
 nac hertelen nag erőuel az kőfalra rohás-
 na az Marius, es immar latoriakat ta-
 maztuan oda az vitezec, az va. tukra fel-
 mentec vala, mikoron az varosbelie
 ő ſue futanac, es kőueket, tūzet, kezd-
 nec reaiok ſorni, es egyeb hajtto ſer ſa-
 mokat. Az Romaiac előſer ellenec ala-
 lanac vala: de mihelt eg auag ket lator-
 ia alattoc el tőrec, es az kic azon alnac
 vala, mind el veſenec: az többi, az mint
 lehetec el ſaladanac, bekeuel keuefen,
 hanem nagyob reſe mind meg ſebefe-
 denec. Vegezetre az harczoet az ey
 valaſta el. Az Metellus, minec vran-
 na lara, hogy minden el kezdet dolga
 beiaban volna, es hogy ſem az varost
 meg nem vehetne, ſem az Iugurta, nem
 akarna, hanem czak leſből auagy io
 helyen, meg harczojni, es immar az nyae
 rus el

ris el mult volna, Zamatul et mene, es Zama
 azokban az varosokban, mellyec az ki-^{uua}uua
 ralytul el allottac vala, es termeset fe-^{nac}nac el
 rent valo helyel auagy kő falokkal meg^{bagia}bagia
 erősítue valanac, órizó nepet hagyá.
 Az tob hadat az NUMIDIA mel-
 let valo Romaiac tartományaban hely-
 beztete telelétre. Azt penig az téli ú-
 dót nem nyugodalommal auagy buia-^{lo hado}lo hado
 saggal mulata el, az mint egyeb feiedel^{nagiac}nagiac
 mec szoktac czelekedni, de miuel hogy^{mint}mint
 haddai igen lassan mehet vala elő, ki-^{kellien}kellien
 de lest vetni az kiraly vtan az únón^{az telek}az telek
 maga barati által, es azoknac monda-^{mulatni}mulatni
 siual élni fegyuer gyanant. Azokaert az
 BOMILCART, ki az Jugurtaual
 volt Romaban, es onnet kezeseket ado-
 uan az Mafsiua halala felől, titkon az
 töruey előt el futot vala. Késde útet
 soc igiretiuel hitgetni, miuel hogy az
 ű kirallyal valo belső baratsaga által nag
 alkotmatofsaga lehet vala az csalata-
 ra. Leg elősér peniglen, csak arra ve-
 ue útet, hogy beszelgetesnac okaert tit-
 kon ű hozza iáne: az vtan meg eskü-
 uen neki, hogy ha az I V G V R T A T

vagy elue, vagy halua neki adhatna,
 az tanacz ű neki büntetetlen seget,
 es minden jószágat meg engedné, kón

*Az Bo milcar-
 nac kie-
 raly ellē
 u lo aru
 lasa.* nyen el hitete az az Bomilkarral, ki al-
 hatatlan elmeuel leuen, ezen fél vala, hog
 ha az Romaiakkal frig lenne, űtet az ki-
 raly halalra adna az Romaiaknac az
 frig köteleserint. Ez, mihelyen alkolma-
 tofsaga lón, az Iugurtához mene, ki igē

busul es allapartyan şankodic vala, inté
 es sirua keré űtet hogy immar valaha
 mind magara, s mind fiaira, es ű vele iol-
 tót Numidia nemzetsegere visellyen gō-
 dot. Még midőn harczokon az ellenszeg-
 tül meg gyozettetec volna, mezőiók el-
 pusztattac volna, şantalan nép rabba-
 eset es meg őletet volna, az orşag ereye
 meg keuesebbeder volna, eleggé immar
 mind az vitezeknec ereyek, mind az şea-
 rencze meg probaltatot volna, venne es
 leit, hogy az Numidac az ű kesedelme a-
 lat magokra gondot ne viselnene. Es

*Az Iu-
 gurtia-
 nac ba-
 ratia
 által u-* zekkel es effele egyeb beszedekkel az ki-
 ralt maga meg adasara haita. Így az Iu-
 gurtia kőuetekei küldē az Romay feiede-
 lemhez, kik mondanác meg, hogy az Iu-

gurtia

gurta késs volna meg czelekedni, az mit
 ű paranczolna, es minden kôtefnelkül
 magát es országát hatalmában bizni. Az *Metellus ca-*
 Metellus nag hamarfaggal minden ta- *naczból*
 naczból renden valokat az telelő helyekről *czelekő-*
 be hiuata. Azokkal es egyebekkel, kiket *dic.*
 alkolmatosoknak iril vala, felőle tanacz
 kozec. Igaz ű eleieknek fokasabban tanacz
 naczból vegezeseből köuetecek által az lu- *Iugurta*
 gurtatul ket száz ezer gyra ezüstöt, min- *magat*
 den Elephantit egezben, es malami ke- *meg ad*
 ues louakat es fegyvert kiuana. Mel- *karia*
 lyc minc vtanna minden kesedelem- *adni es*
 nélkül meg lennenc: paranczola, hogy *az uram*
 az príbekekis oda ű hozza kőidőzue ho- *abban*
 zatnanac. Azok közöttül fokban (az *urza*
 mint hagyua vala) oda vitetenc, egy- *all.*
 nehanyan mihelyen az Iugurta kezdet-
 te volna magát meg adni, az Bocchus
 kiralyhoz furanac Mauritaniában. Így
 mikoron az Iugurta, feguere, nepe, es
 penznelkül hágatattatot oolna, mikoron
 ű magais az Metellushoz hiuattatnec Ti-
 sidiumban, kezdde visontag, akarattat
 meg teriteni, es gonos leki esmeresiből
 büntetessül felni. Vegezetre loc napot

mulatuan elketelkedesben, holot neha az
 gonosz Serenczetul valo felteben minde-
 nket inkab Sererne az hadnal, neha ma-
 gaban meg gondolna mely gonosz es ne-
 hez dolog volna, kiralyfagbol rabfagba
 jutni: fok es nagy oltalmat heaban elveze-
 uen, vionnan kezdde az hadhoz. Azon-
 ban az tanacz Romaban az tartoma-
 nyoknac igazgatasarul meg kerdetuen,
 Numidiat Metellusnalhatta vala. Vgan
 azon idoben midon Marius iorninethol
 Vticaban aldoznec, az iouendo mondo,
 nagy es czoda dolgokat igirt vala neki.
 Azert az mit forgat vala siueben, azt Is-
 stenhez bizuan kezdenel, Serenczet ga-
 kran probalna: ig minden igyekezeti bo-
 dogul vedhez menne. De az Mariust az
 polgarmesterseg meg nyeresenec nagy
 kiuansaga izgattya vala, soc idotul fogua
 melynec meg nyeresere, nemzetsegenc

*Marius
 nacio
 erkula
 zci.*

nemessége kiuul mindennel bouelkedie
 vala, vg mint serensseggel, iamborsaggal,
 hadi dolgoknac tudomanyaul, bator
 siuel, hon merckletessseggel, buialagnac
 es gazdagsagnac vialalauel, czak hogy
 mind ezek kozo, az dicziret nec igen
 nagy

nagy kiavanoia vala. De ez megmondot dolgokra hűletuen es gyermeksegetül f gua Arpinumban neuckeduen, mihelyen az katonasagra elegendő ideit lön nem Görög nyelunc c kessen valo bolafaban sem verosi czifrasagban, ha nē vitezkedesben gyakorlotta vala magat. Igio erkölcsök között neuekdéc fel az ő elmeie. Azert mihelyen hadnagsagot kere az Romaiaktul, noha útet kevesen ismeric vala eg előszer: mind az által igen könnyen ismeretesben iura, minden rendeknec. Őstán attul az tiszte uisfeléstül el kezduen eggye vtan mast mast kezdé maganac szerzeni, mellyekbē mindenkor v g viseli vala magat, hogy nagyobra lattatnec meltonac, hogy nem mint az mellyet visel vala. Mind az által ily ieles ember leuen (mert az vtan tisztelesség kiavanoia mia magat el vešte) az polgarmesterseget még sem meri vala ker ni, mert akkor az időben az kösség e gyeb tiszte uisfeléseket, az nemcség az polgarmesterseget biria vala, es vgy mint kezrül keze adgya vala eg maskóros. Seuki az köz rend közzül oly neue

Marius
nac uite
zimo-
dra uas-
ol neuek-
tete se.

Marius
nac tize-
uiselesi.

ſeres es ieles vífelt dolgu nem valic vala,
 ki meltatlannac es vgy mint tanyanac
 nem itilteic vala az tíſt vífeleſre. Azo-
 kert mikoron Marius látta, hogy az ío-
 undó mondo ſáuais oda nezne, ahova
 útet az ú ſíuenec kiuanſaga víſti vala, az
 Metelluſtol az polgarmelſterſegnec kere-
 ſcert haza menetelre valo ſábadſagot ke-
 re. Mely Metelluſban noha, iamborſag
 díczíret, es minden egyeb ío emberke-
 hez illendó dolgoc hóuen meg találat-
 nac vala: mind az által egiebeknec vtal-
 laſa es keuelyſeg vala benne, mellyec kó-
 zónſeges vetkek, az nemelſeknec. Azert
 előſór meg haboroduā ez ſókatlan dolo-
 gon kezde czudalkozni az ú tanaczan,
 es útet vgy mint barattyat ínteni, hogy
 ilyen modnelkül valo dologhoz ne kezo-
 dene, ſe allapattya felet valo kiuanſagot
 ne vífelne. Nem mindent kellene min-
 den embernec kiuanni. Meg kellene ū
 neki az ú forſauat elegendni. Vegezetre
 meg laſta, hogy ollyat az Romayneptól
 ne kerne, mellyet ū neki meltan meg ta-
 gadhatnanc. Minec vtanna ezeket es
 haſonlokat mondot volna neki, az Mari-
 us aka

Az ke-
 melſeg
 az ne-
 melſeg
 nec ſo-
 kot vet
 ke.

Marius
 iregita-
 ſicza.

us akarattya penig, még sem enyhített he-
 tet volna meg: megigire Metellus, hogy
 mihelyen az közönfeges dolgot mia le-
 hetne, mindgiart meg czelekedne az mi-
 re útet Marius kerne. De midőn ostan-
 giakron kerne útet vgyan azon dologra:
 mongiac hogy Metellus azt mondta vol-
 na neki: ne sietne oly igen el menni: elég
 ideyen lenne, hogy ha az ű fiaual ker-
 ne az Consulagot. Az akcorō azatty-
 ual hadakozic vala, vgy mint ki zo. eñtē
 dős iffiu volna. Mely dolog az Mariust,
 arra az tistre, mellyet kiuan vala, az Me-
 tellus ellen feletre igen fel gyulaštót va-
 la. Így az kiuanfag es harag mia, mel-
 lyec gonosť tanacz adoc, kezde Marius
 ellen tufakodni, es mind czelekedetuel
 s. mind bešedeuel azon lenni, hogy ma-
 ganac tistesseget kereshetne. Az viteze
 ket, kik nec az telelésbē hadnaggya vala,
 nagioš šabadfagban kezde tartani, hog
 nē mint az elót. Az aros embereknel, kik
 Vticaban sokan valanac, ez had felöl vğ
 šol vala, hog Metellust šidalmazna, ma-
 gat magasťralna. Mongia vala, hog ha az
 nepnec felēt reia biznac: róuid nap még
 lugurtat

Az ki a
 uanja
 es ha
 rag go
 nosť ta
 nac ad
 doc.

Jugurtatis meg fogna. Az feyedelemtől az had szabad akarattya szerint vonattatnec, miuel hogy fel fuualkodot es kiralyokhoz illendő keuelyseggel leuen az birodalomnac igen örülne. Mellyec azokual annyueal bizonyosbaknac lattac nac vala, mert ez hozsu hadban iofagokat el vesztegettec vala. Mert akiuanlag eleggé soha nem siether. Vala annac felte az Romay hadban egy Gauda neuú Numidais, Manastabalesnek fia, Masinisanac vnokaia, kit á Micipsa el betege súluen, es az mia efebennis valamenyere meg fogyatkozuan, testamentomaban masodic örököseue tóit vala, Kinec az Metellus, midón kerne, kogy az kiralyoc sokasa szerint, sekit az ú magaye melle tenné, es annac felette hogy maga oltalmaert Romay louagokat adna, eggic kereset sem czelekette volna meg. Az maga melle ülietesnec üstefsegét ezert, hog az csak azokhoz illenec, akik az Romai ac á kiralsagot hattac volna: Az órizetre valo louagokat ezert, hog gyalazatosnac tartana, ha az Romai nemes emberek haczertül solgalnanac, eg Numidanac. Ez

mikoron

Az ki.
uar: sag
nac sem
mit nem
bamar.

mikoron magában busulna: az Marius
 kezdé azt inteni, hog' bozshuiat az ű segite
 sege által az Metelluson allana meg. Kezde
 dé úter, miu' l hog' az betegség nia fel
 e'zü vala se'p' z'auu' l magasztalni, hog'y
 kiraly, i. les ember, es Massinissanac vno
 kaita voina: Ha az Jugurta neg fogattat
 nec, auag' meg o'lette' nec az Numidial
 birodalom ketedelem'ekü' l' buc lenne.
 Es ig'tehetne igen hamar meg, ha ű pol
 garmesterre tetetuen annac az hadnac
 gödu' felésre küldet' nec. Azokaert mind
 azt mind az Romai nemes embereket,
 katonakat, es kereskedő ne'pet beke'seg
 nec remé'seguel arra viue, hog' Romabā
 rokonoknac kemenyen irnanac az Me
 tellusra az had' fel' felöl. Ig' az Mariusnac
 se'c embere' nec töreke'dése által kerette
 sic vala az fe'jedelem' se'g. V' gan akkor pe
 nig az kö'seg az nemes rendet meg gö'z
 uen, az Minlyarörueny által köz rēdből,
 lo' fő embereket magasztal vala fel. Ig'y
 Mariusnac mindē dolga se'renczelen me
 gen vala elő. Azonban az Jugurta, mincc
 vtāna az maga meg adast' felben-haguan
 hadat indita: kezdé mindenekre nag' bor
 galmar

Az Jugurta
 hadat
 meguyt
 tyá.

IVGVRTANAC HADAI

Az Iugurta hadait meguytva.

galmatos gondot viselni, sielni, es nepet gyúiteni. Az varosokat mellyec ú túlle el hákattac vala, keşde mind felelemmel f-mind iutalomnac igiretiuel hitegetni, varait cróssiteni, hadi es hájto şerşamokat, es egebeket, mellyeket az bekeşeg nec remenşege mia el veştet vala, helyere allatni, auag penzen venni, az Romai rabokat hitegetni, es az vigyazatra el oştot nepet penzel keşergetni, semmit probalatlan es czendeşen nem hadni, minden dolgokat inditani. Azokaert az Vaccabeliec kózzúl (à houa Metellus leg elóşer az Iugurta bekeşeg keresekor nepet helyheztetet vala) az kiraly kónyórgesiuel el faraztatuan, holot még az elót sem idegenettec volna tellyeşsegel akarattyokkal, az kiraltul el, az fő fő emberec oşue eskúuenec. Mert az kóş-

Az keşseg alhatatlá

seg, az mint többire şokot lenni, főképpen az Numidac kózóót, alhatatlan, haborgo, es vizşa vonyo leuen, vy dolgoşkat kiuan vala, es az bekeşegyet nyugodalmat gyúlóli vala. Ig egmas kózóót veşgezuen, harmad napra hagyac az tamadaş, miuel hog a zt az napot az égeş orşagban

Vaccuarafana Romaiak el ualo

ſágban meg illelenc, es azon az napon
 iatekban es buyafágban volnanac inkab
 az emberec főglalatosok, hogy nē mint
 felelemben. De mihelyen ideye lön: az
 ſazadafokat, hadnagyokat, es az város-
 ban valo tiſtartot az Titus Turpilius
 Syllanust, külömb külömb fele hazak-
 hoz hiuac. Azokat egygyúl egyg az
 Turpiliuskiuúl az lakozas közben le va-
 gak. Azutan az köz katonakra rohana-
 nac, kik mint ollyā innep napon fegiuer
 es hadnagyfagnelkül valanac. Azöt cze-
 lekedé az kőſſegis, holot nemellyeket a-
 zok közül az nemelec arrol bizonyofa-
 tóttek vala, nemellyec penig effele dolgo-
 kat vgyan kiuannac vala, kik ha ſinten
 az dolgot es tanaczot nem ertettec vol-
 nais: mind az alral megis az haborufágba
 es vy dolgokban elege gyönyörköttac
 vonla. Az Romai vitezec ily bertelē meg-
 ieduen, es nem tuduan mit kellene czele-
 kedniec, kezdenec az városbeli varhoz,
 ahol az zaſloc es paifoc valanac, furni: de
 immar oda az ellenſeg be ſaluā, es kapu-
 kat fel vonuā úket oda nem boczattyac
 vala. De az azſony allatokis es giemekec

el ſak
dafa.

Hajl
nendeg
ſeg.

IVGVRTANAC HADAI

az haz hciukra aluan kőveket, es vala-
 mit kaphatnac vala, ſűntelen rayoc haj-
 gallyac vala. Így ſem az ketſeges nyaua-
 lyatul magokat nem ohattyac vala, ſem
 az erős fertiac leuen, az erőtlen Azſoni-
 allatoknac ellenec nem alhatnac vala.
 Egy arant mind iok es gonofoc, erős-
 ſec es erőtlennec ſoká le vagatanac. Ol-
 lyan nehez állapotban es Numidaknac
 kegiedenſegeben az varos kapui minden
 felől fel vonatuan, az egy Turpilius ne-
 uú tiſtarto ſalada el bekeuel mind anny
 ōlaſ kőzűllis, Az az dolog az ellenſeg
 kőnyőrűletelſegeből lótté, auagy kő-
 tesből, auagy penig törtinetből, bizo-
 nyofon nem tudhattyuc. De mint hogy
 ū illyen nagy veſedelemben inkább ſerete-
 te rúc eletet, ío hirenel, neuenel, hito-
 uan es gyalazatos ember nec laczik hog
 volt. Az Metellus minec vtanna à Vac-
 ca varosban lótt dolgot meg erte: egy
 keueſſe buuaban maganac lón. De mi-
 helyen haragya es banattya óſue elegie-
 dec: keſde erőſſé ſietni, hog bozſuiat al-
 harna. Az Legio ſereget, mellyel eggyút
 telcl vala, es Numidiai louagokat keſito-
 uen

Felels
 mes had
 n.iginac
 peldaia

ten sinnen nap nyugotkor vtra indala.
 Masod nap, vgy mint harom orakor egy
 tér helyre iuta, mely valamennyere magas
 halmokkal körül vetezt vala. Ott mi-
 dón az vitezek az nagy iarassal el fa-
 rattac volna, es immar touab menni
 nem akarnanaci meg ielerte, hogy
 az Vacca varasa egy kús melföldnel me-
 seb nem volna. Azert búkfeq volna, hog
 az több munkatis ó ómest fel uentac hog
 az ú tarsoknac, ides, es sanasra melto
 vitezeknec buzbutokat meg allanac.
 Annac felette kezdé az nicrefegetis nekic
 nagy embersegesen igerni, lgy elmei kee
 meg batorituan, hagyja hogy az louag
 fereg elől lappagna az gyalegoc igen
 borossan mennene, es az zazlokat el
 titkolnac. Az Vaccabeliec inkor meg
 ertec, hogy az fereg ú seleiec tartana,
 előzőr itilue azt, hog az Metellus volna,
 (az mint ugian úis vala) az kapukat fel
 vonniac. De midón latic, hogy az me-
 zót nem puzitanac, es az első louagoc
 Numidac volnanac, v. s. ontag Iugur-
 tanac iuluen lenni, nagy óron mel cle-
 tekbē menene. Az gia logoc es louagoc

IVGVRTANAC HADAI

menten trombita szó haluan, kezdéc az
 ki onlot kösseget erőssen vagni, nem lo-
 lyc az kapukhoz sietni, nemellyec pe-
 nig vartakra futni. Az haragnac es nye-
 reség remenségenec nagyob ereie vala,
 hog nem mint az faratsagnac. Igaz Vac
 cabelyek, csak két nap órúlenec az ú
 magoc hitetlenségeken, es az az egész nag-
 kazdag varos büntetesre es praedara ke-
 le. Az Turpilius, kit ielentenc oda fel hog
 egedúl szalat volna el, törúenben hivatá-
 uan, minec vtána nem igen kezdheté ma-
 gat menteni, halálra íiltetec es meg ve-
 rettetuen főuel fizete. Mert ú is Romai
 birodalombol valo uala. Vgan akcor az
 Bomilcaris, kinec izgatafabol az Iugurta
 vegezte vala magát meg adni az Metellus
 nac, midón mind ú az kirallyal, mind pe-
 nig az kiraly ú nala, kezdet volna gyano-
 sagban esni: kezdé vy dolgokat keuanni,
 es az ú vezedelmere czalardsagot keres-
 ni, es csel nappal elmeiet abban farazta-
 ni. Vegezetre mindeneket meg kesertuē
 tarsul fogada magához, eg Nabdalsa
 neuú nemes, kaz dag, es az ú feleinel í-
 gen kedues embert, ki többire az kiraltul

Az Vac
 canaras
 elrabla
 sa.

Ros
 bad
 nagy
 nac bun-
 tetese.

Az Bol
 milcar
 nac kira-
 ly ölese
 ve ualo
 zandea-
 ka.

mindenkor kilőmb taborban iar vala, es ^{Nabdals} mindē dolgait az űokot vala veghez vin-
 ni, mellyekhez az Iugurta, auag faratfa-
 ga, auag nagyob dolgokban valo fogla-
 latossagi mia nem erkőzic vala. Ebből
 annac nag diczireti es gazdaglaga ncue-
 kedet uala. Azokaert kőz akarattal az Iu-
 nec bizonyos napot hagana, es egyeb
 dolgokatis, az mint űinten kiuantatnac,
 mentē el kesitenec. Az Nabdalsa az ű ha-
 dahoz vizűa tere, mellyet az Romaiac
 teleles kőzöt tart vala Iugurta hagasabol
 hog az mezőt az ellenszeg űabadō puztit
 hatna. Ez minec vtāna az arulafnac nag
 voltan meg ijeduen az hāgot napra el nē
 iőue, es az felelem az el kezdet dolgot elō
 nem hagyta menni: az Bomilcar kiuāuan ^{Az Bo}
 az el kezdet dolgot veghez vinni, es az ű ^{milcar-}
 tarsanac felelmesslegen busuluan, hog az ^{nac aru}
 elebbit el ne hāguā vy tanaczot ne keres- ^{lo tarsa}
 ne hū emberec által leuelet küldē ű hoz- ^{hoz ua-}
 za, melyben vadollya vala annac lagfa- ^{lo leuele}
 gat, estunyafogat, es az Iűienreis kerűeriti
 vala, mellyen meg eskūt volna, hogy az
 Metellus igiretit magoc vesedelmere nē
 forditana. Az Iugurta halala immar nem

mezze volna, de az dolog csak abban
 allana, hogy ha magatul uejencie elauag az
 Metellus altal. Azokaert iot meg gondol
 na magaban, hogy ha iutalmat akarnate
 inkab venni auag kent senuedni. De az
 mikor ezt az leuclet hozac, sereczere
 az Nabdalsa teste gakorlusa mia el farad
 uan az agban nyugjik vala ahol, Bomil-
 car akarattyat meg ertuen, előser utet
 nag gond, az vtan (az mint bus ember-
 nec sokot lenni) mely alö foga körüt. Va-
 la ú neki eg hú es kedues gond viselo-
 se, ki minden tanaczaban rezes vala, ez
 az vtolso ki viue lön. Ez minec vtan-
 na halla, hogy leuclet hoztac volna,
 es sokasbol ituluen, hogy tanacza auag
 munkaja kiuantatnec: Az satorban be-
 mene, es midön N A B D A L S A a-
 lunnec, az leuclet, mely az feienel az
 vankoson tetetet vala le, fel veue, es el-
 oluasa. Menten az arulast meg ertu-
 uen nagy sietlegget az kiralyhoz mene.
 Az Nabdalsa egy keues vartatua fel sera-
 kenuen, mikoron az leuclet ott nem le-
 re volna, es minden dolgot, az mint
 lot vala, szolgaitul meg ertette volna:
 előser

Az Bo-
 milcar
 arulast
 nac ki
 tudasa.

először azon igyekezec hogy azt vtaban
 elerne, de midőn abban való munkata
 heiban lót volna, engedte nek okaert
 Jugurtához mene, ielentuen hogy az
 mikü akart volna czelekedni, azt az ő
 szolgálaiac arulasa vótte volna elől. Sir-
 uakönyörge, es ütet az köztőc való ba-
 ratfagra es elebbi hú szolgálattara kere,
 hogy ilyen nag vetekben hozzája gya-
 nos ne lenne. Arra az kiraly kilomben,
 hogy nem mint őiuehen vala, kegyet-
 melen valazt tőn neki. Az vtan penig az
 Bomilcart es sokakat egyebeket, kiket
 meg tudot vala, hogy az arulasban resse-
 sec lóttac volna, meg óletuen haraga-
 iat meg tartoztatta vala, hog valami
 part úres abbol az dologbol ne tamad-
 na. Soha az vtan az I V G V R T A
 sem eiel, sem nappal nem nyughatic va-
 la, sem helyhez, sem időhez, sem sem-
 minemű emberhez nem bizhatic vala. Az kegye-
ellen fe
 Ellensagitul es magához tartozoktul egy iedel-
 arant fél vala. Mindeneket nézel vala mekneo,
 es akar minemű kiczin őörgesreis ret- gonoz
 teg vala. Kilomb kilomb helyeken hal lelki isa
 vala gyakrankiralymeltofaga ellen. Ne- meres.
 H 4 ha al- tőc.

ha almabol fel serkenuen es fegiueret ra-
 gaduan tusakodie vala. Igy azfelelem
 mia, vgy mint egy bolondlag mia, haniat
 tatic vala. Azokaert az Metellus mikor o
 az Bomilcar esetit, es az lefelkedes nec ki
 tudasat pribeketrol meg erte: visontag
 mint egy vy hadra, minden dolgokat el
 keste nagy sietseggel. Az Mariust, mi-
 don otet suntelen farastana az haza bo-
 czatas felol, itiluen hogy ha akarattya el-
 len meg tartoztatnec, es haragunne-
 reia nem igen hasznos lenne, haza bocza-
 ta. Ezeket az kossleg Romaban meg erte-
 uen azokbol az levelekbol, mellyec az
 Metel: es Mariu felol kuldettec vala, min-
 denic felol, oromest hallottac vala. Az
 Metellusnac nemelsege, holot az elot eke-
 segere lot volna, irigsegre kezd lenni, az
 Mariusnac az u netelensege keduet szerzet
 vala neki. De mindeniknec inkab hasznal
 vala az partolasoc io akarattya, hog nem
 mint az u magoc io auagy gonosb volta.
 Annac felotte az haborusag szerzo tist vi-
 selesekis az kossleget izgattyak vala: az
 Metellust minden kozonsseges helyen va-
 lo beselgetes kbea foben iaro totuen-
 nyel

nyel űegetic vala, az Marius emberse-
get magasztallyac vala. Vegezetre az
kőfseg vgy fel gyulada, hog minden mi-
yes es paraszt emberec, kik nec mind mar-
hayoc s mind hitőc kešec munkayaban
all vala, dolgokat el hagyuan az Mari-
us vtan iarnanac es az őnnen magoc
šükfeges dolgaie annak tižtefsegeiert
hatra hadnác. Így meg űeduen az ne-
mefseg fok űdő vtan az polgarmestere-
seg köz rendből lőt fő emberre bizat-
tatec. Az vtan az kőfseg az Lucius
Manlius Mancinus neuű kőfseg gon-
gia viűelőietűl meg kerdetuen, kite akaro-
na hogy az Iugurtaual hadakoz nec, kő-
zönfeges akaratból Mariust vegeze.
De az tanac z egy keuefűel az elői az Me-
tellusnac engette vala az Numid ai tar-
comannac gőgia viűeleűet, mely dolog he-
aban lőn. Vgan akcor az Iugurta barati-
tol meg foštatan, kiket többire mind ű
maga őletet vala meg, az tőbbi közűl ne
mellyec á felelő mia az Rómaiakhoz, ne-
mellyec á Bocchus kiralyhoz futottac va-
la, holot hadat sem viűelhetne űolgaknel-
kűl, es az vyaknac hűűegertis az előbbiek

AZ MA-
RIUSNAK
CONSUL-
USNAK
TITELMESE

nec ily nagy hitetlensegben veszedelmes
 nec tulne kisergetni bizonytalanul budos
 sic vala. Sem tanacz u neki, sem ember,
 sem semminemú dolog, ne teczik vala:
 vrait es tisztartoit napokent változtattya
 vala, nehaz az elléseg ellé, nehaz pedig puz
 tafagban megien vala, gyakorta futasbā,
 es keues vartatua is meg fegiuereben veté
 vala remenfeget, ketelkedué benne hogy
 ha az u hozza tartozoinac hírekhez biz-
 neke keuesbet, auag vitek kedesekekhez. Igt
 valamire igiekezic vala: mindenut seren-
 czetlê vala. De ez kesedelê kôzôt hirtelê
 magát az Metellus hadaual meg mutata.
 Az Numidac Iugurtatol az údô rôuid
 voltahoz kepest neki kesittetuen, harcz
 hoz kesdenec. Az mely felôl az kiraly se-
 regben vala, ot valameny ideig tartta az
 harcz: de az többi az u nepe kôzzul, első
 utkezeten menten el futanac. Ig az Ro-
 maiac soc zaslakat, es hadi serhamokat,
 es embereket foganac. Mert az Numi-
 dakat többire minden harczokon inkab
 olalmaztac az u laboc, hogy nem mint
 feguerck. Az mia az futas mia sokkal in-
 kab ketsegben csuen maga allapattya fe-

Az Ius
 gurtanac,
 es Metellus
 Iugurtac
 utkezete
 ti.

lól Iugurta, az pribek k et es Iouaghtae
 valami reſeud az puſtalagl an mene,
 és onnet Th laban. Az nagy es kazdag
 varos vala, es őhbire az kiralynac min-
 den kencze es hianac draga őltőzen őre
 valanac. Mellyet mince vianna Metel-
 lus meg ertet volna: noha az Thala kő-
 zót es folyo viz-közöt; őtuen őlaſ mélo
 földnyre meg ertette vala hogy nagy ſza-
 raz es puſta helyec volmanac: mind az
 által az had veghez vitelenec remenſe-
 geiert, ha azt az varost meg vehetne,
 minden nehezſegeket el ſenuedni, es az
 helynec termeſtetitiſ meg akara győzni. Puſtafa
 Azokaert meg paranczola, hogy az ter- gon
 hes barmokat tíz napra valo eledeltől ualo
 ki valua minden terhektől megkönnyo- nepne
 bitenene, hanē csak tómlóket es egyéb urtele
 viznec valo edenyeket keſitenene. An- Vizre
 nac felette az mezőkön, ſoc ſilig bar- ualo
 mokat kereſtete, es azokra minden fe- gond
 le edenyeket fel rakata, de lókeppen fa uifeleſe
 edenyeket, mellyeket az Numidac ka-
 libaiokból hordorac vala őzue. rz fe-
 letaz közél valo nepeknek is meg hagva,
 kik az kienly ſurafa vian magokat az Me-
 celluſnac

tellusnac meg attzc vala, hogy kiki mind
köz zúlóc foc vizet vinne, es arra napot
es helyet rende le hol lennened iclen az
zal. Eo magais az folyo vizból az bar
mokat meg terhele. Ig reia keşülucn Tha
lahoz indula. Az vtan mikoron oda iu
tot volna, ahova az Numidakat el külte
vala, es tabort iartatot es eróshuetet vol
na: oly nag zapor esó şakada le nag hirte
len, hogy csak az is eleg lótvolna az
nepnec italara. Annac felette eledelis re
remenlegenel bóueb lón, mert az Nu
midak (az mint az ú magoc meg adasa
ban şoktac az emberec czelekedni) şol

Az had galattyokat valoban meg mutattac va
esó ut. la. De az vitezec az esó vizet inkább iuak,
zel el es az az dolog nekik nag batorfagot adot
bet. vala. Mert az bóesóból azt itilie vala,
hogó reiaioc az Istenec gondgya vol
na. Masod nap az Iugurtanac velekedese
kiuúl. Thalához iutanac. Az varosbeliec
kik az helynec nehezseghez biztanac
vala ily nag es şokatlá dologtul meg ijed
uē mind az által kezdec magokat anny
ual inkább az hadra keşiteni, es vgan az őt
az Romaiakis, zelekedni. De az kiraly
iulo

stituen, hog az Metellus immar mindent
 meg czelkedher nec, vg mint ki minden
 hadi szerzomokat, feguereket, louago- Az ki
 kat, helyeket, idoket, es meg az egeb dol- raly
 goknac paranczolo termeszetis, sereny- Thalaa'
 segueuel meg gyozet vala: fiaival es pen- bolki
 zenec nagyob reszeuel, az varosbol eiel jut.
 ki futot vala. Soha az olta fogua eg nap-
 nal, auag eg einel touah nem mulat vala,
 eg helyen, hanem azt tetten vala, mint
 ha valami dologert sietne. De arulastul
 fel vala, mellyet itil vala, hogy gyors- Az ara
 saggal el tauoztathatna: Mert affele ta- lisdöt
 naczoc urefseghol boktanac kezdetni al- kiuan.
 kolmatossag adatuan reia. De midon az Thalaa'
 Merellus latta volna, hogy az varosbe- nae meg
 liec harcra kezulnec, az varosis pe- zallasa.
 nig, mind czinalassal, mind penig hel-
 lyel eros volna: toltessel es arokkal veue
 korul az varos kofalait. Az vtan kefcé
 az helynec alkolmatossagaert sanczo-
 kat hanni, es az felet toltest czinalni, es
 tornyokat emeltetuen azokon mind az
 czinalt erősseget. s. mind penig az ben-
 ne valo orizoket oltalmazni. Eze ellen
 az varosbeliekis sietnec, es magokat kefi-
 tic va-

IVGVRTANAC HADA?

Thala
meg ue-
scit.

Az pri-
bkec
magos-
b. c. meg
ö. u.

Leptis
varosa
nac ol-
talma
Zufa.

tic vala, v g hog eggie fel sem hadna sem
mit hatra dolgaban. Vegezetre az Ro-
maiak foc munkakkal es harc zokkal meg
annac elötte el faraduán, 40. nappal az
vtá, hog oda iutottac vala, az varost meg
veuec. De az nyereseket az pribkec
mind el vestetec vala az Romaiac elöt.
Mert minec vtanna lara ezek, hog az kö-
falat kosokkal verni kezder, es hog nē iol
volna dolgok: aranyat, ezüstöt, es egyeb
draga marhakot az kiraly hazaban ösue
hordanac, ott borral, es etellel iol lakuan
mind az marhat s-mind az hazat magok-
kal egyyüt meg egetec, es az mely ellen-
seg nec büntetelül meg góztetuen fel-
nec vala, az ú magoc akarattyal fi-
zetec meg. De az Thala varasnac meg
veteleuel egyyüt, köuctec iúuenec az Me-
tellushoz az Leptis varotabolis könyö-
róguen azon neki, hog oda orolomra va-
lo nepet es t. st. tartot küldene. Mert ott eg
Hamilcar neuú nemes ember volna, ki
vizsa vonasbol vy dolgokra igykeze-
nec, ki ellen sem az t. st. uisfelóknec, sem
róruenyeknec ereie semmit nem tehetne.
Ezzel banē sietne, mind az ú eletc, s-mind

az ú

az ű hozza tartozok nagy veszedelemben
 esnened. Mert az Leptitanusoc még az lu
 gurtauaf kezdett hadnac elein à Bestia ne
 ű polgarmesterhez, es az viā vgan Ro
 mabannis kő uereket küldött ec vala, es ba
 ratfagot es tarfafagot kertec vala túló c.
 Az olta fogua, minec viāna ezt meg nyer
 ec volna, mindenkor iamborul es hiuen
 meg marattac vala az frigben, es Albi
 nusnac, Bestianac, es Metellusnac min
 den paranczolatit sörgalmatoson meg
 ozelekettec vala. Azokaert az mit kere
 nec igen könnyen az Metellustul meg
 nyerec. Így küldte az feiedelem ű hoz
 zaioc negy zaslo allya Liguriai gyalog
 sereget, es tisztartoul vellec az C. Anni
 usst. Ezt az varast az Sidomiusoc raktac,
 kiket hallottunc, hogy eg mas kőzöt va
 lo haborusagert haiokon ide iött ec vol
 na. Vagyon az az varos ket Syrtis neuű *Leptis*
 tenger szakadec kőzöt, kik nec neuókis a *uerosan*
 zoknac termesetekből talaltator. Mert *nac be*
 ket szakadec vagyon Africa vegeben *ter*
 mesettel egenló, de nem nagyfaggal, kik *lie es la*
 kőz zúl az mellyc az föld mellet vagyon, *koi*
 magasb, az masic nem annyra magas,
 de ga

de gatos es, ragadalo felueşes vizben va
 gyon. Mert mikor az tenger neuekedni
 es az felueşec mia haborogni kezd: sa
 ros földet főuent, és rettenetes kő şikla
 kat hanyóşue az hab. Így az helynec şi
 ne egygút az şelekkel el változic. Syrie
 nek az vonastól neueztetnec Görö
 gül. Annac az városnac csak nyelue es
 şolasa változot meg az Numidakcal va
 lo hazafulafokert, detórueynec es ólrö
 zetec többire Sydonbelieknec modgyoc
 şerent vagyon, mellyec annyueal kön
 nyebhen tartatnac meg, miuel hogy az
 kiraly birodalmatol mezşelaknac vala:
 Az Leptis város es az lakos Numidia kö
 zöt nagy puşta helyec vadnac. De mi
 uel hogy az Leptitanusoknac alkolma
 ítossaga által, ezekre az tartománykra
 iúnec: nem lazik meltatlannac lenni ha
 két Carthagobeli embereknec ieles es em
 lkezetre melto czelkedteket meg iriuc
 mely dologra minket az hely inte. Az mi
 kor az Carthagobeliec többire az egeş
 Africat biriac vala: Az Cзыrenşbeliekis
 hatalmasoc es igen gazdagoc valanac.
 Vagyon közöüóc mind egy modu ho
 mokos

Milegi
 en az
 Syrius.

Házanr.
 şerece
 şenecc
 şep pel
 daid.

mokos mészó, sem folyó viz, sem hegné
 vala, mely az ú határokat meg valaszta-
 na. Mely dolog őket nag és hozsú had
 viselésre indította vala. Minec vtanna
 mindenie partyabol sok seregec es vizi
 eróc vesztec volna el, es eggye az mási-
 kat valaményre el tekítette vala: feluen
 azon, hogy mind az gyózedelmeseket
 s-mind az gózeteket mas ellenfele ne
 vesstene: fríg altal ily kóteft teuenec egy
 mas kózó, hog bizonyos napra minde-
 nic felül kóuctec ionenecc onnat hazol
 eg máshoz, es valamely helyen egyben
 találkoznanc, ot lenne mindenie varof
 nac kóz hatara. Chartagobol küldete-
 nec ket Philenus neuú atyafiak, kik nag
 sietfeggel el menénecc. Az Cyrenabeliecc
 későbben iaranac, Tunyafagbol lótté az
 a z dolog, auagtörteneiból, meg né tud-
 hattam. De azon az földön az szel ves-
 stinten vg meg szokta az vton iarokat tar-
 toztatni, miá szinten az tengeren. Mert
 mikor az tér es souany helyeken az szel
 ves az homokot fel veszi, az főueny ide-
 stoua hanyattatuan embernecc semet sa-
 íat be szokta tölteni: Ig semec vilagat es
 lara

látásat el veuen, az vton iarokat meg
 sokta keslelni. Minec vranna az Cyrene
 beliec latac, hog ok valamenyere hatrab
 maritac volna, es ezert az kar tetelere
 hon valo buntetéstól felnénc: kezdéc az
 Carthagobelieket vadolni, hogy idő előt
 indultac volna el onnan hazul, es az dol-
 got fel haborítani, es mindēt inkab akarni
 kezdenc, hogy nem mint győzedaleme-
 nélkül haza menni. De mikoron az Pœ-
 nusoc egiebio modon valo köt snekis
 kézec volnanac allani: Az Cyrenebeliec
 valasztasra valo szabadfagot adanac az
 Carthagobeliek nec, hog auagy azoc tea-
 mettetnénc el eleuennē ott, ahol az ű va-
 rosoc hatarat akarnac lenni, auagó kis va-
 gyan azon ok alat, ménénc touab à mig
 akarnac. Az Phylenusoc iaualuã ez ve-
 gzezt magokat es eteket hazaioknac
 aiãdekul adac, es igy eleuennē el temetteté-
 nec. Az Carthagobeliec ott az helyen az
 Phylenus neuü atyafiaknac voltarokat em-
 melénc, es hō inis egeb tistreffegeket is rē-
 delének. De most az dologra vizsã me-
 gec. Az Iugurta minec vtãna à Thala el
 veztefe vtã lata, hog semmi ereie az Metel-
 lus el

lus ellen nem lehetne: kevesed magaua ^{Piraxt}
 nag puſtiakon menuen az Getulufokhoz ^{nepnec}
 tuta, kie vad es fene emberc valanac, es ^{hadra}
 még akkor az Romaiaknac neueket ^{ualo ta}
 sem hallottac vala. Azok közzül nagy ^{nitafa.}
 lokafagot öſue gyúite es lassan lassan
 rend tartafra zaſloc vian valo menef-
 re, es egyeb hadi dolgokra kezdé úket
 ſoktatni. Annac felotte az Bocchus ki- ^{Boc}
 ralynac barátit nag aiandekokkal es na- ^{cbaskin}
 gyob igiretekkel baratsagaban iuttata, ^{ralynac}
 es azok által útet arra veve, hogy az ^{ſitra.}
 Romayac ellen hadat tamaſtananac. ^{maſtma}
 Ezt ezért czelkednie meg könnyen, ^{ſa.}
 mert az Bocchus az hadnac kezdetikor
 kóueteket küldöt vala Romaban hogy
 azok által frigyet es baratsagot kerne.
 Mely dolog noha az el kezdet hadra
 igen alkalmas vala: mind az által az
 egy nchany főuenyſegtől meg vakult ha-
 talmasoc, kik minden tiſtelleges es tiſtel-
 ſegtelen dolgokat penzen ſoktac vala el-
 arulni, nem hattac vala veghez vinni.
 Annac előtte penig az Iuguria teanya-
 is az Bocchushoz ment vala ferhez. De
 ez az ſóuetſeg az Maurufoknal es Numi-
 daknal

Pogant daknal igen kiczinnec tartatic vala .
sok fele Mert kiki mind gazdagaga herint sok
seggel felefeget tart, nemellyek tizet, nemellyec
valo has többet, de az kiralyoc annalis többet.
zassag Így az ú elmeiec az sokasagtol ideftoua
menemi vonattatuan eggiket sem tartyac felefe-
 gúl, hanem mindnyaiaat egy arant valo
 beczületlenségben tartyac . Azokaert
 mind az két kiraly serege egy helyre giú-
 le, az mellyet mind ketten valasztottac va-
 la. Ott egy masnac meg esküuen, az lu-
 gurta az Bocchusnac elmeiect kezde giui-
 togatni *š*auraua, tudni illik hogy az Ro-
 maiac fősüenfegekben, hamillagot kóuet-
 uen mindeneknec kőzönseges ellensegi
 volnanac : vgyan azon okok volna ne-
 kik az Bocchussal valo hadakozásra,
 mely ú velle, es egyeb nemzetekkel, tud-
 ni illik az vralkodasnac kiüasaga, kik-
 nec minden oršagoc ellensegi volna-
 nac. Most ú volna az Romaiaknac el-
 lensege, az elót az Carthagobcliec, es az
 Perfes kiraly : ióuendóben penig men-
 nel hatalmasb lenne valaki, annyueal na-
 gyob ellensege kezdene nckik lenni. E-
 zekkel es egyeb effele *š*okkal egy mas kő-
 zót

zót bejelgetten Cyrtha városához indulának, mielőtt hogy az Quintus Metellus ott tartya vala az nyercseget, fogliókat, estabiori esközöket. Mert az Iugurta azt iuli vala, auagy hogy az városát megveuen hasznót czelekedne azzal: auagy pedig ha az Romai fejedelem az őveit megsegítene, vellec meg harcolnanak. Mert ez rauas ember csak azért siet vala, hogy az Bocchus békességet meg habborithatna, hogy az kefedelem mia egebre ne kezdene igyekezni, hanem csak hadra. Az Metellus mikoron az kiraly tarsasagát meg erte, kezdde nem vakmerő keppen, sem az mint az Iugurta megjózeve vtan sokot vala czelekedni, mindenút harczot adni, hanem az Cyrthatul mezse taborat fanczalkörnyül veuen az kiralyokat varyavala, jobnac itiluen lenni, hogy az Maurusokkal meg ismerkeduen (mint hogy az az ellenseg vyonnan iut vala reia) az még leg hasznosbnac itil ne, harczot adhatna nekik. Azonban Romabol leuel által bizoniostalón, hogy Numidiát birodalmul Mariusra biztat volna, mert még annac előtte, meg ertete

Az Iugurta
ualualo
bad Ma
riusnac

te vala, hogy polgarimesterre tóttet vol-
Metel- na. Mely hirket feletteb el busuluan,
lus busu hogy nem mint az tisztelleg engedne, sem
lasi. sidaftol magát, sem illetlen sókrol nyelo
 uét meg nem tartoztathattya vala, es ho-
 lot egeb dolgokbā teles ēber volna, ezt
 az banatot igen nehezen senuedheti va-
 la, Mely dolgot nemellyec keuclyfegnee
 magaraz zac vala, nemellyec aze uilic va-
 la, hogy illyen icles ēber azon bozson-
 kodnee, hog az kéj gyózedelem kezéből
 ki vetetnee. Mi elege ennee vegere men-
 tunc, hog ū inkább bākodot az Marius elő-
 menetelin, hogy nem mint az ū rayra tót
 hozzu tételen, es hogy nem oly nehezen
 senuette, hogy az birodalom ó tölle el-
 vetetet, mint hogy Mariusra bizattatot.
 Azokacrt attol az busulastot bantato-
 uan, annac felcette mert bolondsag-
 nac laczik vala, hogy ha mas ember
 dolgat az ū maga veszedelmecet vinne
 veghez; kóucetket küldē focchushoz
 keruen ezen, hogy oknakúl ne lenne
 ellensege az Romayaknac. Nagy ala-
 kolmatóssaga volna ū neki az Romayak-
 kal valo tarsasagra es baratsagra, mely
 ū neki

É neki az hadnal iob lenne. Es iollehet
 gazdagfagaban biz nec: mind az al-
 tal nem kellene neki bizon talan dol-
 gokat czerelni az bizonyosokon Kón-
 nyú volna hadat indítani: de igen ne- ^{Had ma}
 hez le czendeíteni. Nem azon egyem- ^{ditas.}
 ber nec hatalmaban volna az hadnac es
 ley es vege. Szabad volna hadhoz kez-
 deni akar mi tunya embernekis: de az
 hadat senki le nem tehetne, hanem csak
 mikor az győzedelmec akarnac. Az
 zokaert viselne gondot magara es or-
 sagara, se penig az ű bekeffegeuel virago-
 zo allapattyat, az Jugurta meg hanyatlot
 dolgaiual ósue ne elegitene. Ezekre az
 kiraly eleg czendeiben fetele, hogy az be-
 keffeget óis kianna, de az Jugurta nyo-
 morusagat sanna: ha ű nekijs szabad léne
 bekeffege haylani: mindē dolgokrol egy-
 mas kósi meg alkhatnanac. Visontag az
 Metellus az Bocchus kiuanfaga ellen kó-
 ueteket küldte. Az Bocchus nemelnye-
 ket az izenetben iaual vala, nemellyeket
 meg vét vala. Igy gaykron egymashoz
 kóueteket küldőzuen az idó mulic vala
 es az mint az METELLVS kiuan-
 nya vala az hadis eppen marad vala.

De az Marius az kőz nepnec nag buzogofagauat polgarmesterre tetetuen, minc vtanna neki az orſzag nepe Numidi at birodalmul ada, meg annac elotte boſonkoduan az nemes rendre, akcor ſok kal inkab keſde raioe fenekedni. Neha ſemely ſerent, neha az egeſ nemes rendet bozſuual illeti vala. Szokta vala gakra kran mondani, hog ū az polgarmester ſegget az nemeslegnec vg mint gőzedelméből nyerte volna. Ez mellet egyeb maga magafatalafara valo dolgokatis, es melyeken azok buſulhatnanc mind ollyakat ſol vala. Azonban valamely dolgot az hadra keuantatnac vala, azokra fő gondgya vala. Az mi heya az legio ſeregek nec vala, annac kitöltet es egyeb ſegitſeggetis ker valo külfő nemzetlegektől, kiralyoktul, es friges tarſoktul. Annac felette, Olaſ orſzagbol hol mi vitez ember talaltatic vala, magahoz hi vala, kik kőzzül többire mindeniket, ū magauat valo hadakozasban, hiruel penig keueſet eſmert vala, es még azokatis, kie az hadakozasnac veget vetettec vala, keresuel velle eggyüt el viſi vala. Az tanczis,

Nemes
rend
gyűlö
löienec
peldata

to bada
naginac
badra
ualoke.
ſületi.

naczis, noha útet nem űercti vala: mind
 az által űemmi dologban ellene űollani
 nem mer vala. Azokaert az had fogyat,
 kozasanc be róltesere valo nepetis óró,
 mest rendelte vala, Mert aze veli vala
 az tanacz, hogy az kóűseg az hadako-
 zást meg vnuan az Marius auagy az
 hadakozasban valo io modgyat, auagy
 az kóűseg io akarattyat el veűtene. De
 ezt az dolgot heiabban remenlec felólle.
 Annyra nag keuanűag iutor vala tóbbire
 mindenekre, hog az Mariusűal el menne-
 nec, Mert kiki mind aze remenli vala ma-
 gaban, hogy ú az nyefeggel meg gaz-
 dagodnec, es gyózedelemmel ióne haza-
 hoz. Az Mariusűis nem keuelle indította
 vala fel óket io űouaual, Mert minec utan
 na mindeneket meg nieruó az tanacztul,
 valamellyeket keuant vala, nepet akarna
 gyúiteni: intesnec okaert es egűerű- mind
 az nemes rendnec (az mint űokot vala
 czelekedni) bozűontasafertis az orűag
 nepet egben hivan, illyen modon űola: *Az Mac*
 Tudom aze orűagbeli vrain, hog *űor riuűnac*
 kan nem azon mesterűegekkel keric túllenemesec
 tec az birodalmat, es minec vtanna aze *ellé ualo*
 meg *oratioia*

meg nyeric, nem azonnal szoktat viselni. Először serenyec, alazatosoc, es mertekletesoc szoktat lenni: az után tonyauul es keuelyül elnec. De ennekem külömben laczic, hog kellyen czelekednem. Mert menyecuel nagyobb az ország az polgarmestersegnel, auag itiló biróságнал: annyual nagyobb forgalmatosfaggal kel arra gondot viselni, hog né minaz ezeket az tizteket keuāni. Tudom is mely nag dolgot visellyec magamō az nio te temenyetek által. Hadra keülni es azzal eggūt ország kenczet kemelleni, azokat hadbā kenšeriteni, kiket meg bantani nē akarnal, hōn es kiuül mindenekre gondot viselni, es ezeket irigōc, ellenōd iasrok es partosoc ellen czelekedned, nehezeli, hog nē mint valaki meg gondolhatna. Annac felette ha egyebec valamiben meg esnec: regi nemessegec, eleieknec vezsegec, rokonoknac, es fogoroknac gazdagsaga, sok hozzāc tartozoknac oltalma, mind ezec, nag segitsegekre vānac: ennekē minden remensagem magambā vagon mellyet šűkseg, hog iofagos czelekedettel es artatlanfaggal oltalmazzac:

Mert

Mert egyéb dolgot erőtlenee, Ertem pe-
 nig hogy mindeneknee ſemec ream ſige-
 geſte tenee, es hogy az io es igaz embe-
 rek nekem tot akarnac, miuel hogy az
 en io teremnyem az orſzaghoz napon-
 kent öregbednee, de az nemeffeg, czak
 alkohinatofſagot keres mikeppen el veſt
 heffen. Mennel inkább kel ennekem ara
 ra igyekeznem hogy ti ſe ezalattaffatoe
 meg az ú remenlegee ſe mehellen vege-
 hez. Vgy etem még eddig gyermeko-
 ſegemtúl fogua, hogy minden munkak-
 ra, es veſtedelmekre magamat reia ſoka-
 tatam. Az mely dolgokat az tien hoz-
 zam valo io teremnyetek elót ingyen
 czelekedem vala, hogy azokat iutalmam
 nac el vétele vtan el hadnam eſemben
 ſinez. Nehez azoknac merreklerefen
 elniee az tiſt viſeleſekben, kik tiſt ke-
 uanaſert iamboroknac tettetik mago-
 kat. En bennem, ki tellyes életemben
 magamat io erkölczókben foglaltam, az
 czelekedet ſokafombel inn ar terme-
 ſette valie. Azt vegezeiee, hogy lu-
 gurtauat hadat viſelnec. Mely dolgot
 az nemelleg igen nehezen ſenuede.

I V G V R T A N A C H A D A I

Kerlec gondollyaroc meg magatokban,
 hogy ha iob volna ezt meg változtatni?
 Azerte hogy az nemes rend közzül erre
 auagy hasonló dologra valakit külden
 netec, ki regt nemzetből volna, czimeres
 leuelekkel bőüölkődne, de hadban so
 ha nem volt volna? En hižem azért kel
 lene illyet küldeni, hogy illyen nagy do
 logban tudatlan leuen, fellyen, retteg
 yen, siessen, es az köz nép közzül maga
 melle valakit valazson, ki ütet az ú tistie
 bē oktassa: Többire mindēkor ig szokot
 lenni, hogy az kit tú feyedelmé töttetec,
 mas fejedelmet keressen maganac. De en
 tudoc oly modnelkül valo embereketis
 közzüllóc, kic hadnagyfagra valo valas
 tasc vian kezdtéc eleinknec viselt dol
 gait, es az Görögök nec hadakozasrol yr
 könyueket olvasni. Mert hadakat visel
 ni idóuel vtolsob, valosaggal elsőb, hogy
 nem mint io had viselőue lenni. Hason
 liczaroc óžue engemet, io vrain, ki köz
 rendből vöttem magamat fel. Az neme
 sek nec keueysegeuel. Az mellyeket úk
 szoktac hallani es olvasni, azoknac na
 giob rešet en lattam es vgan benneis for
 gottam

gottam. Az mellyeket űk könyböltanul-
 nac, en azokat, uitezkedescmmel tanul-
 tam. Tú magatoc itillyetec meg, hogy
 ha az czelekedetet kelle nagiobnac be-
 czűlleni hogy nem mint az beşedcket.
 Eoc az en nētelensegemet vtallyac meg:
 en az ó tunyasagokat. Ennekem şeginy
 rendem: ó nekic gyalazatos dolgoc vet-
 tetnec şemekre. Iollehete tudom, hog
 minden emberec egy kőzönşeges terme-
 şetből vadnac. Mind az altal mennel
 valaki iob vitez es iamborb estudosb,
 annyeual nemesb. De hogy ha most az
 Albinus auagy Bestia attyatol meg kerdo-
 hetnetec, hogy ha engemet akartac vol-
 nae inkább, hogy fiok lőrttem volna hogy
 nem mint azokat: mit itiltec, hogy felel-
 nenec, hanem hogy io fiakat akarnanac?
 Hogy ha engemet meltan vtalnac meg,
 bizony az ű eleiekertis hasonlo keppen
 meg vtallyac. Mert azoknakis nemelşe-
 gec mint şinten ennekem ioşagos czele-
 kedetekből vót eredtet. Irigylic az en
 tiştelsegemet? Hát irigyellyec munka-
 mat, artatlanşagomat, es veşedelmeme-
 tiş, mert ezec altal nyertem en az tiştelşe-
 get.

AZ nea
 meşşego
 nec creo
 deti.

get. De az keuely fel fuualkodot emberek vgele nec mint ha az túlette adot tüzteket meg vtalnac: vge keuannyc penig azokat, mint ha tuzteffegellen eltee volna. De bizonyara meg ezalutkozna azoc, kik illyen eg ma. tal ellenkőző dolgokat eg zert- mind kizannac mine mü az gyönyörűség es iofagos ezalutkedet nec iutalna. Még mikor az kőfleg elót, auag az tanaczban f. Inakis, többiare minden f. auokban az ű elcieket magafallyc. Azt valic, hogy az ű elciek nec vifelt dolgait f. amialgatuan neuezetősbec lez nec, mely dolog viz f. vagon. Mert menyuel hires bazoknac eleiőc, anyual gyalazatosb ezek nec tunyafagoc. Mert bizony az dolog ebben vagon. Az előb valo emberek nec diczireti vgy mint f. őuetnekül vagon az maradekoknal. Mert azoknac sem io, sem gonoz ezalutkedeteket nem hadgya tokoban lenni. Effele eleim nec dicziretiuel en nem bōuólkodóm, Hanem en, (mely dolog vgyan fokcal dicziretesbis) az en magam vifelt dolgait f. amialgathatom. De itillyetec meg, mely hamiflac legye.

legyenec ók. Az miuel ók egyebeknee embersegekből diczekednee, azt ennekem az en magamebol meg nem engedie. En hissem a zert, hogy czimeres leueleim ninczenec, es hog nem regen szerzet ^{Vy neo} nemessegem vagon, mell yet bizony di. ^{messege.} cziretesb magad által szerzeni, hog nem mint eleidrul marattat meg galazni. Tudod bizonyyal, hog ha most meg a karnanac felelni ennekem, eleg ekos es mesterseges oratiot mondananac. De az tien hoz zam valo io tetemenyetekben, holot mindenut engemet es titoket hidalmazanac, nem akaram ezt el halgatni, hog valaki az en emberseget gonos lelki esmeretnee ne itilne. Mert engemet az en itiletem szerent senkinee sava meg ne ferthet. Mert ha valaki ream sol, bukoveg hog igazat sollyon. Az hamis hidalmat, az en elctem es erkolczom meg gyózi. De miuel hog az titanaczitoc hidalmaztatnac, hog en ream az fo tizet es az leg nagyob dolgot biztatoc: igen meg gondollyatoc magarokba, hog ha meg kellyene tu nektec ezt bannotoc.

Nem

Vitezi
kerkes
vesec.

Nem mutogathatom en bizonyosagul
czimeres leueleimet, triumfalasimat es
az en elcinne polgarmestersegeket, de
ha az dolog keuannya, kopiakat, zabló-
kat, bonczokokat, es egyeb hadi aiande-
kokat, annak felette arczul vót sebhelye-
ket mutathatoc az en testemen. Eze az
en czimeres leuelim, ez az en nemesse-
gem, nem elcintúl marat, mint az ó ne-
kic, hanem mellyet en sok munkammal
es veszedelimmel szerzetté. Nem tudok
en ekesen szolani. Mert en azt keuesne-
bóczúllóm. Az emberseg elegge megir-
tattya magat. Eo nekic szükseg az mester-
seges oratio, hog azzal az úrüt czeleked-
teket el takarhassac. Né tanulram en Gó-
rógul. Mert nem akartam ollyat tanulni,
mely még a zoknakis, az kik arra mást ra-
nitottac, semmit az iamborsagra né hasz-
nalt. De azokra az dolgokra tanittattá
en, mellyec az orszagnac igen hasznosoc,
tudni illic ellenseget vagni, hadat igazo-
gatni, semmittúl nem felni hané csak az
gonoz hirtúl, telet es nyarat eg arant ven-
uedni, akar mi porbannis el halni, egber-
s-mind szükseget es munkat el. senuedni.

io kato
na senu-
uedese.

Ezeka

Ezekkel az tanulságokkal intem en az vitezeket. Nem vgy fogom en őket igazgatni, hogy magamat gazdagon tarczam, őket sűkólkóttessem: sem az en dicsiretemet nē fordítom nekie munkaioakra. Ez volna az hasznos es szabad ország hoz illendő birodalō Mert hogha te gőnyörűsegre eluen az alattad valo sereget halallal kenferiteš valamire, az nem leidelemfeghez, hanem kegyetlen vralkodashoz illik. Ezeket es egyéb cffeleket, mellyeket az előtelő samlalec az mi cleink czelekeduen mind magokat s mind országunkat neuezetesse tőtice. Mellyekhez az nemeseb bizuan, holot ok kilomb erkölcsözuec legenee azoktol, mégis minket, kie azokat kőuettyúk, meg vtalnac, es minden tisteket vgy kiuannac töllice mint ha nem kinec kinec erdeme srint, hanem adossag gyanant kellene adnotoc. De az keuey emberec igē meg czalalkoznac. Az ű cleycet mindeneket valamí lehet vala, rayok hattac, tudni illik gazdagságokat, czimeres leveleket, so emlekezeteke. De az iosságos czelekedeset nem hattac, es vgyan nemis

Az ism hagyhattac. Mert az tökéleteseget,
borfog senki sem el nem ayandekozhattya ma-
nem ad. nac, sem mástul el nem venni. Azt mon-
baro se gyacúk hogy tobrae vagyoc, es semmi
uebró. emberseget nem tudoc, ezért, mert sem
 lakodalmat en frissen nem tudoc szerze-
sovr.k ni, sem előven iadco bolondom,
szg. sem dragab szakaczom az en magam ma-
 ioranal ninczen, mellyet en órómett meg
 vallok. Mert az en atyamtól es egyéb
 iambor emberektől en vgy hallottam,
 hogy az frisseg az az szony emberekhez,
 az munka penig az ferfiakhoz illik: hog
 minden fő ember nec töb dicziretinec
 kellyón lenni, hogy nem mint gazdag-
 saganac, es hogy az fegyvert kellyón
 ekelegnec tartani, nem egeb ezközöket.
 Azokert, am az miben gyönyörköd-
 nec, es az mit oiy igen bő zül nec min-
 denkor azt czelekedgyec, buyalkodgya-
 nac es tobzodgyanac: az mibé ifhusago-
 kat malattac, ventegeket is abbá helyne-
 telsec, tobzoduā, es hasoknac es tefekbē
 vao leg vndogb tagtoknac szolgaluan.
 Az vereteket, az port, es egyéb effeleket
 minckuak hadgyanac, kik nec azok
 még

még az vendégfegnelis gyönyörűsegek-
 bek. De nem czelekedic. Mert minc
 vtanna ez vndoc emberc vndoc vet-
 kekkel magokat meg rutiottac, az ioktol
 akaryac el venni az ú iutalmokat. Így
 az buiasag es tunyasag igen nagy két
 verkec, azoknac kie czelekedic semmit
 nem artnac, (melynec nem vgy kellene
 lenni) ha nem az őrsagnac vadnac ve-
 sedelmere. Most, miuel hogó nekic az
 menyere az en erkölcsöm ren az ú roff
 voltoc engedc, meg feleléc: Inmar ró-
 videden szoloc az őrsag alapattyarolis,
 leg először az Numidia orsagrol io re-
 mensegbē legyatec. Mert ámenemű dol-
 goc ekkedg az Iugurtit oralmasitac,
 mind azoknac eleit vöntétec, tudni illik á
 főuenfegnec, tudatlanfagnac, es kevely-
 segnec. Annac felette vgyon ott oly ne-
 petec mely az helyhez immar valighoza
 za szokor, de mind az által seremb, hogy
 nem mint bodogb. Mert annac nagre-
 se az hadnagyonnac főuenfegc auagy
 vakmerőfegc mia el vezet. Azokaert il-
 kiknec még had viselesre valo időtöc va-
 gyon en veicé eggút ikekezecc az orsagra

gondot vitelni, es senki közzületec egye-
 bek nyomorufagara auag az fejedelmek
 ne: keuelysegere nezue meg ne ijedgen.
 En magam az seregben es az harczon
 egyserf-mind tanaczadotoc es vezedelo
 metöknecc tarfa lešec, en magamat es titó
 ket minden dologbã egyarant tartlac es
 oltalmazlac. Es bizonyara, Isten se-
 gitsegeból, minden dologoc kešen vad-
 nac, tudni illic, az gyó zedelem, nyercseg,
 es dicziret. Mellyec ha kettegesec auagy
 tauol volnanakis: mind az által megis
 minden io emberekhez ez illenec, hogy
 oršagunkat segittenóc. Mert senki tu-
 nyasag által halhatatlanra nem lór, es eg
 atya sem keuanta aze, hogy az ű fia in-
 kab lennénecc órókce valoc, hogy nem
 mint iamborul es tisztellegesen vinnec
 által etereket. Többet šollanec, oršagbe-
 li vrain, hog ha ez felelmeföknecc bator-
 sagot šerezhetne az šó. Mert aze velem,
 hog az serenyeknecc eleg ez mondasban.
 Ilyen oratiot monduan az Marius, mi-
 nec vtanna lata, hog az kőšseg elmeie fel-
 geriedet volna: Nag hamarfaggal élettel,
 soldra valo penzel, feguerrrel, es hadra
 valo šükšeges dologokkal hatokat icrehe-

le. Ezekkel az Aulus Manliust küldte el hadnagynak. Eo maga azonban nepet gyűjt vala, nem régi szokás szerent, hanem az mint kinek kinek keuanfaga uala, többire mind feickön marattakat. Nemelie az mondga, hog ezt azért czeleket te volna az Marius, hog tisztellegbolieket nem talalt volna. Nemelieec pedig azért hog tisztelleget nyerne abbol maganac, miuel hogy affele emberektul magasztaltat vala u annyra, es hog hatalom kereso embernek az bukólkódóc volnanac alkolmatosbac, kiknek sem az u magoc dolgatra (mellyec vgan ninczenec) sem mi gondyoc ninczen, es mindenece valamibol hasznoc lehet, tisztellegeseknek laczanac. Az okaert az Marius valamennyre többed magaual, hog nem mint az tanacz vegezte vala, Africaban menuen eg néhány nap mulvan Vticaban mene. Az előbbi nepet az P. Rutilius, ki Metellus hadnaggya vala kezehez ada. Mert az M. tellus az u velle valo szembe letelt el ra uoztatta vala, hog ne latna azokat, melyeket még haluannis nem szenvedhet vala el. De az Marius be tellyesituen

Mint
 kellyen
 az b. s. a
 dat b. s. a
 torf. s. g. a
 r. s. b. o. k. e
 m. m. i.

az legioknac es egyeb segitsegre külső
 dot seregeknek sámat, természet es pra-
 daual telt mezőre ment. Ott minden
 nyereséget az vitezaknek engede. Az
 vtan oly Caliclyokra es varolokra úse
 mellyec sem terméshittel sem neppel nem
 igen erőűec valanac, es sok helyen har-
 czol vala, de csak igen lagyan. Azobā az
 vy katonac felelemmelkül soknac vala
 az viadalhoz, nezik vala, hogy az futoc
 úzettenenec auagy vagattatnanac, hog
 mennel inkább ki ki mind vitezkednek,
 annyual batorfagosb volna, hog az sa-
 badlagok, hazaioc, sültec es mindē egeb
 dolgot fegyuerrel oltalmaztatnanac,
 es az dicziret es gazdagfagis az által
 kerestetnec. Így rövid údon mind az
 vy es mind az regi nép ózue sokkies
 mindeniknek emberkedese egenlőuetes-
 tētec. De az kiralyok minck vtanna az
 Mariusnac iouetelet meg errea, kilomb
 kilomb seregekben nehez helyekre menē
 nec. Igteczet vala az iugurtanac, ki az e-
 remeni vala, hog az el sekedet ellenfe-
 gre nagyobb io seregezuel út etnéec
 az Romaiac es az mint egyeb embere-
 kis s. b. o. k. e

kis sőtak lenni az felelem el tauozzan
 batrabban es tanyabban lennénc. Az ō-
 ban az Metellius kromaban iutuan romé- *Metella*
 fege kiül örömmel es nag hitelleggel *lusna*
 fogatáré. Mind az köffegnénc, s mind *isztesa*
 peng az tanaczbelicknénc, minéc vian- *seges*
 na az irigfeg elmulec, egy arant kedue- *Romaa*
 ben vala. De az Marius terenyen es esse- *ban uaa*
 sen kezdé mind az ű hozza tartozokra, *lo mene*
 s mind peng az ellenfegre ég arant vi-
 gázni, es értéközni, miczoda io auag go-
 nos allapatya volna mind az két felnénc. *Feiedela*
 Azonban az kiralyoc vrait kimleti vala, *mi knec*
 es az ű tanaczoknac es kseknecc e'leit igé. *kimlete*
 kezic vala venni. Semmi refiseget az ű *se.*
 maga raboraban, sem batorfagor az el-
 lenfegnél nem hág vala. Azokaert mind
 az Gerulosokat s mind az Iugurtat, kie
 az Romaiac friges tarsokat rabo'lyac
 vala, gyakorta vtokban megútuén neg
 verte uala, es ű magatis az kirali Cy:ta
 varosatul nem mezze fegyueruül neg
 fostorra uala. Mely dolgokat minéc va-
 tanna lata, hogy csak dieziretellec uol-
 nanac, de az hadnac ueghez utul re-
 nem haznalnanac: uegeze azt, hogy az o-

kat az városokat kerülne meg egyenként, mellyec neppel es hellyel az ellenséggel háznál, önkéntes voltanának: itiluen azt, hogy auagy városit véstene el az Iugurta, ha azt meg engedene, auagy megharczolna. Mert az Bocchus gyakorra küldöt volna ú hozzá követeket jelentuen, hogy ú az Romaiac barátságát kiuanna. Azert ú tölle semmit ne felne. Tetteye ezt az Bocchus ezért, hogy remenség kiuül könnyebben reya úthellen, auagy alhatatlanfagból sokta legyen az bekefletet es hadat valóztatni: nem bizonyos. De az Marius az mint vegezte vala, városokra es castelyokra út vala, es nemellyeket erőuel, nemellyeket felélemmel, auagy iutalomnac igiretiuel az ellenségtől el hayt vala. Es leg előzést lassabban czelekedie vala, itiluen hogy az Iugurta az ú hozzá tartazoinac oralmact nég kezében iutona. De midón meg erte, hogy ú mezse volna onnan, es egyéb dolgokra viselne gondot: ideyence tezek lenni, hogynagyob es nehezeb dolgokhoz kezdene. Vala az kyetlen pusztalag közös egy nag

es erős Capfa neuú város, mellyet mon-
gyak vala, hogy Lybis Hercules rakot
volna. Annac az városnac lakoi szabado
sok valanc az lugurtanal, lagyá birtat-
nac vala túlle, es azért igē só hiue. s vala
nac, meg erőltitetuē az ellenség ellen. Ő
csak kő falokkal, hadi őrsőmökual, es
neppel, hanem leg nagyobbban az helyek
nec nehez voltaualis. Mert az közél va-
lo városoc kiuúl, égéb körül valo helyec
mind püstac, kyetlenec, víznelkül va-
loc es kígyókkal beuólkódóc valanc,
mellyeknek egyetlenegec az eledel nec
őük voltaiere, nagyob vala, az mint e-
gyeb vadaknakis őket lenni. Annac fe-
lette az kígyóknac ú magokbannis ve-
őedelmes természetec, őomiúsággal inkább
felgeried hog nem mint égéb dologgal.
Ennec az városnac meg veueser. ec nag
keuanfaga iutot vala az Mariusra mind
az hadnac hasznart, mind penig á dolog-
nac nehez voltaert. Az M. Iulius á Tha-
la városat nagy dicziretiudl vőtte vala
meg, melynec allasa es erőltégeis nem kü-
ló nbē vala. Csak hog Thalanal nē mez-
őe az kőfaloktól egy néhány forrasóc va-

lanac. Az Capsabelieknek pedig az város
 sön belől csak egy torrafoc vala, a kiuúl
 többire mind első vitzel elneve vala. Azt
 az homiufagot mind orf-mind az egész
 A ricaban, mely az tengertől mezőre leuē
 kiterlemb vala annyual könnyebbē beno-
 vedhetie vala. Mert az Numidac többire
 mind vadhullal es teyel elneve vala, sem
 a se mer. sőt, sem egyéb etőkben való góniúrúságot
 ekkertes. nem keresneve vala. Az étel es ital ú nekic
 eieret. ehseg es homiufag ellen fogal vala, nem
 nevedsegekre es tobzodásokra. Azokas-
 ert az Marius minden dolgokat meg kē-
 leuen, es az mint: itlem Istenben bizuāt
 mert enny veszedelmec ellē elég tanacza
 magatul nē lehet vala: Mert immar buza
 ban való búkfegis kefergeti uala ütet, mi-
 uel hog az Numidac insab igekézneve a
 barōnac raplalatara, hog nē mint buza
 vetesre, es valami az esteendőbē lőt vala,
 az kiraly ha galabol erős helyekre horda-
 tot vala. Az mező pedig akkor az időben
 szaraz es veremenieknélkül. Mert az nyar-
 nac ez az dolog vege fele vala immar.
 Mind az által az mint lehetie elég ebesen
 kebitie nepet. Az barmokat, melyeket az
 előt

Isten az
 274 az
 a vőre
 elmet.

előt való napokon kapdoftac vala, az se
 gittegre íót louagokra biza, hog elottoc
 haitanac. Az Aulus Manlius hadnagat va
 logatot gyalog sereggel Laris varofahoz
 küldte, (àhol az soldot es cketet liatta va-
 la) es ielente, hog úis keucs nappal az urā
 rabolua oda menne. Ig az ú ígekezerit el
 titkoluan az Tarra folyo vizhez indula.
 Azōban az vton minden nap az barmot
 szadoc kent es zablok al. ya kent egarāt
 az nep nec oštotta vala, es az bōróktól
 tómlóket czinaltat vala. Ig az buzana
 búkfeg voltaris enyhiti uala, es mindenek
 nec tudafa kiuül oly dolgokat kešit vala,
 mellyec az utan hasznosoc lennence. Ha-
 sod napra, hog az folyo vizhez iutanac,
 szantalan tómlót czinaltata. Ot az tabert
 valamenyere meg erōf it ē paranczola
 hog az nep ennék es az nap nyugottal
 eggyút az vira kešec lent énecc, vg hogy
 minden terheket el hanyuan czae vizzel
 terhelnecc meg mind magokat smind bar-
 mokat. Az vran. mihelyen idocie lön, az ta-
 borbol ki indula, es egéj cycl. n. enuē vir-
 sautara meg šalla. Azōi czel. kede mašod
 cyetis. Harmadic cycl. sokcal nap kešit
 clót

Az had
 nac puš
 ran ualo
 uicte.

Az had
 nac eten
 lere es
 ialara
 ualo
 gond ul
 seleso.

Szomsz
 leg ellē
 ualo ke
 pūlet.

M. lego
 legban
 had uia
 us free
 modgis

IVGVRTANAC HADAI

Előt futatg halmos helyre, mely Capsa-
 tul ket mely földnél mezőben né igen vala.
 Ott mēnel alattomban lehete az egeş had-
 dal magat meg vonuan titkon el napla.
 De midōn meg vırrada, es az Numidak
 semmit ellensęgőt nem teluen, sokan az
 városból ki ióuenec: nag hertelen hagyta,
 hog az egeş louag sereg, es azzal eggút
 valogator gyors gyalogoc Capsához liet
 né nec, es ott az kapukat meg allanac. Az
 vran ű magais nag gyorsan vtannoc in-
 dula, es az nepet rablani nem hagyta. Mely
 lyeket inidōn az városbeliec meg erte-
 nec: az hirtelensęg, es nagy felelem es
 remensęg kiuúl ualo nyaualia, annac
 felette az városbeliek nec ki rekeste-
 tót nagyobb reşe, mely immar az ellens-
 sęg hatalmaban vala, arra kenşerittec ű-
 ket, hog magokat meg adnac. Ig az va-
 ros meg gyuitatec, minden fęguer fog-
 hato Numidac meg öletenec, az többi
 kotya vetere hanyattatanac, az nyere-
 sęg az vitezek nec oştatec. Ez az hadi is-
 galsag ellen lőt dolog, nem az Marius
 fősuensegéből, auag verkeből lön, hanem
 hog az a hely az Iugurtanac alkalmas,
 az Roa

Capsa
 város,
 nação
 nyemeg
 vesele.

Az ma-
 goc meg
 adokat
 banca
 nemkel.

az Romaiaknac hozza menesre nezue alkalmatlan vala, az nepis alhatatlan, es hiterlen vala, mely sem io tetemennyel sem felelemmel az husegben nem tartathatic vala. Minec vtanna ilyen nag dolgot az Marius, nepeneckara nélkül veghez vin: iollehet az előtris nagy es hires vala: de az vtan fokcal nagyobnac es hírósbneckezderéc tartatni: valamit vakeron vegezet vala, mindent az ú emkedeseneck tulajdonitnac vala. Az nepis, mellyet embersegeffen igazgat vala, az gazdagokkal egyyú: éig magasztallyac vala az Mariust. Az Numidac penig inkább felnecc vala túlle, hogy nem mint halando embertúl. Vegezetre mind az ú friges tarsai, s mind ellenségi azehisic vala felölle, hogy Isteni elme volna nala, aragy Isteni akaratbol czelekednecc mindeneket. De az Marius mikoron az áserenczeiold solgalt volna, több városokrais mene, es azok közzúl egynehanyat az Numidac ellen meg von. Az többit, mellyek az Capsabelieknecc veszedelmekre nezue pusztan hagyattac vala, mind megégete. Ig minden helyec

sirással

IUGVRTANAC HADAI

Sirással es ember öldöklessel be telene.
 Végezre sok helyeket meg veuen több
 bire mind nevenec vérontásanélkül, mas
 ódologhoz kezdé, mely nē oly kemeny va
 lamint az Capsabeliekkel való, de mind
 az által nem kevesbe nehez vala. Mert
 nem mezze az Mulucha neuū folyó viz
 tól (az mely az Iugurta es Bocchus or
 szigat ég mastul el šakašrya vala) terhe
 lyen vala ég nag közdalaboligen igen ma
 gas allo heg kin égiokora Castely vala,
 melynec czac ég vta vala. Mert termézet
 szrint, mint ha mondui czinaltac volna,
 vğ minden felől meredec vala. Mely he
 lyet az Marius, miuel hog az kiraly kēc ze
 ort vala, minden ereiesel akar uala meg
 venni. De az á dolog történetből es c in
 kából, hogy nem mint tanaczból. Mert
 az Castelyban mind hegy, mind hadi űer
 űamok, biza, es forras viz hóuē vala, az
 hely: tőitelekre, tornyokra es egyéb hadi
 viusokra alkalmatlan vala. Az Castely
 ban leuőznac vtok igen űoros, es mindē
 felől meredec vala, fanczor akar minc
 mú nagy védelemmelis alaja heiban
 vejnec vala. Mert midőn az fanczokat
 vala.

1124
 kőnk
 12 leuő
 1177 ac
 1144 fa.

valamenyre kezecc vala vinni, úzzel
 auagy kőuekkel az városbelicc el ron-
 tyac vala. Az vitezec sem az tölttes előt
 meg nem alhatnac vala az helynec nehez
 volta mia sem az sanczoc közöt vežede-
 kemnelkül nem forgothainac vala. Men-
 nel köz zúlóc tob vitezek valanac, annal
 inkább mind azoc vežnec es sebefulnec
 vala, az többi el retten vala. De az Ma-
 riusz tocz napig munkait heciaban mu-
 latuan nag busulással gondolkođte va-
 la magaban, felben hadnait az el kezdet
 dolgot, miud hog heciaban valo volna,
 auagy šerenczet uarna, mely ű neki gya-
 kran kedue šerint šolgalt vala. Mellyec-
 ket m. koron sok nap tocz ey. l nagy bus-
 sulással forgatna šűueben, törtenehből
 eg Ligus nevű köz katona ki az segit-
 greiönec köz zúlualo vala, az taborból
 vizre menuen nem mezše az Castely el-
 dalatul, mely az harczoloknac hatoc me-
 get valalata valami czigakat, hogy az kő-
 šiklak közöt mazkaltanac, kik köz zúl
 midön egynehanyat cieleire šedet vol-
 na: lassan lassan, hogy többet šedhetne,
 közel az hegynec tetiere fel mene.

Ahol

Ahol mince vtanna lata, hogy senki nem volna az emberi elménecz szokása szerent, valami nehéz dolognac czelekedesere valo keuanfagi iuta ó reya. Es törtinetből vgyan ott az kőziklac közöt egy nagy töllyfa neuekedet vala ki, mely egy keuessele czüggeduen, de visontag esmet fel neuekeduen igen magostan nót vala, az mint az minden allatoknac termó természet kiuannya. Igy az Ligus neha ennce az fana: agaira, neki kőziklakra kapaszkoduan az Castelnac tér helyer cseben veue, miuel hogy az Numidac mindnyasín az ostromlokra vigyaznac vala. Midőn mindeneket meg kemlet volna, mellyec lac zinac vala hog hasznosoc lennenc iórendőben, vizűa tere, nem oly gondolatlantul, az mint fel ment vala, hanem minden dolgokat kefergetuen es meg nezeluen. Azokacrt nagy gyorsasaggal Mariushoz mene, es neki meg beselle mit czelekedet volna. Inteis úter, hog affelől, az melyre ú felment volna, az Castelt probalna meg, arra igiruen magat, hogy ú kalauuz lenne. Az Marius azzal az Ligurral, egy nehanyat az jelen

valoc

valóc közzül el küldé, hogymeg tudnac,
 ha igaze annak igereti. Az el küldettec
 közzül, kinek kinek az menemú termette
 ti vala, nemellyec azt az dolgot neheze-
 nec nemellyec könnyűnec iclentec len-
 ni. Mind az alra az Marius sive ualame-
 nyere arra az dologra felgeriede. Azo-
 kaert az trombitafoc es táragato sifoc
 közzül leg könnyebbeket ötöt ualasta ki,
 es ezekkel, kie azokot oltalmaznac, negy
 századost, es mindnyaioknac meg hagia,
 hogy az Ligurnac engednenec, es erre az
 dologra az kővetkezendő napot rende-
 le. De minéc utanna az rendelt idő el iő-
 ue, minden dolgokat el uegezuen, es re-
 ia kezituen, az hagyot helyre indula. Az
 századosoc az kalauuz hagyafabol fegy-
 vereket es hadi ekeflegeket el ualoztat-
 tac uala, es haiadon főuel es mezitlabbal
 ualanac, hogy annyeual könnyebben
 nezelhetnenec, es a kő sikkakō kapazkod
 hatnanac, hatokon uala kargyoc es pais-
 foc, mellyec Numidiay modra borból
 czinaltattac uala mind az könnyűsegert,
 mind penig hogy, ha ualamiben útköz-
 nenec, lassabban zörgene. Azokaert elől

Kő sikk
 lan ualo
 uarnac
 meg bá-
 gasa.

10 kala
 uuz tiff
 ti.

L

men-

menüen az ígus, az kősziklakra, es regle
 sejtől ki álló gyűkerekre kötletek kötöz
 vala, hog azokon az vitezec könnyebbé
 felhaghatnának. Neha azokat, kik az ue
 nac szokatlan volta mia felelelmesecc vala
 nac, kezeuel segiti vala. Ahol valamē
 nyere nehezebb hago vala, egyyenkent
 feguereneknél előtte bozattya vala: az
 vitan ő magis azoknac feguerereuel vitan
 noc meggyen vala. Az mely ágak es gyűs
 kerek az kapaškodasra erőlembeknec la
 ezanac vala, főkeppen azokat ő maga ke
 sergeti vala, es gyakran az ő vton fel mē
 uē es ala hagian, es viđontag naghamar
 saggal onnet eltauozuā az többit bato
 rittya uala. Azokaert sokáig faradozuā
 vegiere az Castelyhoz iutanac, mely affe
 lől puzta vala, miuel hog mindnyaiian, az
 mint egeh napokon szokot vala lenni, az
 ellenfegre vigyaznac vala. Az Mar us
 mē helyen megerte postac által, hogy az
 Ligis felert volna, tollehet az egeš nap
 estig az Numidakat ostrommal tartoztat
 ti vala: Mind az által akcoris az népet
 neki batorituan, es ő magis a sanezok
 bol ki menüē es eghen czeportozuan az
 Castelyhoz köizeget vala, es eczermind

az elléseget lóuó sersamokkal, kezyafoka
 kal es parittyafokkal mezűnne ijzgeti
 vala. De az Numidac gyakrā az elót az
 Romaiaknac sanczokat el hanyuā auag
 meg egetuen, nem az Castely kó falaiual
 otalmazzac vala magokat, hanē az kó fa
 lac kiuúl valanac cycl nappal à Romaiac
 kat s idalmazzac vala, es az Mariust bo
 londnac mongyac vala, az vitezeket Ju
 gurta rablagauul fenygetic vala, es io
 serenczeiekbē bizakodnac vala. Azon
 ban midón mind à Romaiac s mind pe
 nig az varbeliec az harcra figyelmezne
 nec, es az oc dicziretert es birodalomert,
 ezek penig meg maradasokert uiaskodna
 nac: nagy hertelen kezdence hatoc me
 get trombitat funi. Es leg elősör az
 Azsöny nepec es gyermekek, kik nezn
 éottec vala ki, kezdence futni, az v
 ean az kó falac mellet valoc, vegezetre
 mindnyaian mind fegyueresec s mind
 fegyuertelenec. Ez mihelt lón, annyual
 à Romaiakis nagio batorfaggal kezdec
 az elléseget úzni, kergetni, es tóbire czak
 meg sebessiteni, az vitan azholt testeken
 futni, es az dicziretnec kiuanfagaiert
 egy masra valo kepest à kó falakrafel hag

Az elbi
 zakoa
 das ar
 calmas
 az hado
 ban.

Aznak
merő-
ségese-
ba szer-
zes.

dosni. Senkit közzúlóc az prędalas meg
nem keslele. Ig törtenehból az Marius
vakmerősegenec is vege lón, es modnel
kül való czelekedetiből dicziretet nye-
re. Touabba à migez dolog veghez me-
ne: az L. Sylla az Marius kencz tartoia,
nagy louag sereggel az taborban ióue, kie
Romaban azért hagyot vala, hog Olaß
crájghol es az friges tarsoc közzúl ne-
pet gyúitene. De miuel hog minket ily
neuezetes ember nec dolga inte: alkolo-
matosnje lazzec, hog az ű természetiról
es maga viteleserül róuideden szólnec.
Mert egeb irasunkban az Sylla dolgai-
rul nem fogunc szollani. Az Lucius Si-
senna penig ki az Sylla dolgait minde-
neknel forgalmatosban meg irta, vg te-
szik ennekem, hog nem szabadon mért
szallané felölle szolani. Azokaert az Sylla tanacz-
ze. es
erkölo-
eze. vri nemzetből való nemes ember volt,
de az ű nemzetsege eleinec tunyasaga
mia többire immar tellyessleggel meg ha-
nyatlot vala. Mind Görög t. mind De-
ak nyeluben felette igen bölcz es nagy
elméiú ember vala, az gönyörúsegeket
igen szereti vala, de inkább az dicziretet.

úresse

űrefsegeben buya vala, de dolgaitul soha az gyönyörűség meg nem tartoztatya vala, csak hogy az hazafügában üőteffegesben elhetet volna: Eketen űolo, rauű, es baratsaghoz valo ember vala, minden dolgoknac tetetésere czodalatos mely elméie vala, minden dologban, es főképpen az penzben igen adakozo vala, es holot ú az hon valo győzedelem elöt mindeneknel űerenczesb löt volna, soha űerenczeie kisseb nem volt serensagenel, es sokan gyanakottac benne, hogha iob vitez volte auag űerenczesb. Mert az mellyeket az vitan czelekedet, en nem tudom, hogha űegenlenem keilyene meg írni, auag restellenem. Azokacert az Sylla (az mint oda fel meg mōdök) minec vtanna Africaban az Marius taboraban louag sereggel iöue, holot az elöt az hadi dolgokban tudatlan volna, róuid idön bölcz hadakozoua valec: Annac felette az katonakat nagy engedelmesen űolittya vala, sokakcal, az kik kerie vala, nemellyekkel ú magatulisbol tessén vala, mastul io tetemert nem örömett vesén vala, de azt hamarcb

Az Sylla
la ha.
mar io
hadako
zoua
löt.
Az hada
nagy
mint űe
vezzen
io akas
ratot ne
meg penel.

IVGVRTANAC HADAI

meg teríti vala, hogy nem mint az ad-
 dolsagot. Eo fenkitől az io tetemene
 vizſa nem kerü vala, es inkább azon igye-
 kezic vala, hogy ő neki tartoznanac so-
 kan ſolgalattal, mind trefay ſ-mind nag-
 dolgokrol valo beſelgeteli, az ſeginy rē-
 den valokkal valanac, mind munkaban
 ſ-mind ſeregben es vigyazásban ſorgal-
 matos vala, ſem penig az onbā. (az mint
 az gonof tiſtelleg kiuanas ſokot czele-
 kedni.) auagy az polgarmesternecc auagy
 egyéb embernecc hiret nem ragal-
 mazza vala, csak erre igyekezic vala hog-
 ſe tanaczal, ſe kezzel mas őtet meg ne ha-
 ladna, hanē ſőt inkább ő haladna meg ſo-
 kakat. Mely dolgokkal, es erkölczökkel
 rövid időn mind az Mariusnak ſ-mind a
 vitezlő rendnecc nag keduebē iuta. De a
 Iugurta, minecc vtanna az Capſa varofat
 es egyéb erős es haſnos helyeket, es nagy
 kinczét el veſtē: Bocchushoz követekes
 küldē, hogy mennel hamareb lehetne,
 Numidiaban iúnc nepeud, mert az ő-
 közetnecc ſinten most volna ideye. Kie-
 midőn lata hogy ketelkednecc, ha ha-
 dat viſelneie, auagy bikkſegget keresne.

Viszontag (mint annak előtte) az Bocchus barátja, a yandekival elhírete es neki ígére Numidianac harmadic részét, hogy ha auagy az Romayakat úzhetnec ki Africabol, auagy az hadat vgy vegezhetnec el hogy az ú hatari eppen nála maradnanac. Ez iutalommal indittatuan az Bocchus nagy sokasaggal Jugurtához mene. Ig mind az két ki ^{Eyelés} ralynac serege egyúue ^{lo ú ke} saluan, mikor ^{oká.} immar sinton az telelő helyekre indulzetnec volna, es az napnac tizedic része alig ^{oká.} volna hatra, MARIUSRA úrenec, azt itiluen, hogy az ey, mely immar ielen vala, mind ha meg győzetttenec, segitsegekre lenne, mind penig ha győzedel melec lennec, nekic semmit nem arthatna, miuel hogy az föld czinnyat immar iol tudnac. De viszontag az Romaiac nac mind az két eset nehezsegekre lenne az sötetben. Azokaert mikoron meg értic az Marius sokakrul az ellenszeg: telet sinton akkor terme ot az ellenszeg: es minec előtte az sereg auag rendre alhatoc volna, auag terhét fel sedbette volna

IVGVRTANAC HADAI

auagy ieget vehetet volna, es paranczo-
 latot halhatot volna: az Maurus es Ge-
 tulus louagok, nem rendel sem harcznac
 sokasa serent, hanem czoportonkent az
 Hertelē mint serenczere egyyüve sergeliec vala
 űkō. az Romaiakra ütenc. Kik mindnyajan
 zetben remenszeg kiuú! eset felelem mia el retten-
 ualo ke uen, de mind az által az embersegről meg
 űület. emlekezuen auagy fegyuert ragadozo-
 nac vala, auagy még egyebek keűlne-
 nec, az ellenszeg ellen azokat oltalmaz-
 zac vala. Nemelleyek louakra ragadozo-
 nac vala, es az ellenszeg eleiben mennec
 vala. Toluaysaghoz inkább hog nē mint
 harczhoz hasonlo viadal vala, űazloc
 es rendeknelkül az louagoc es gyalogoc
 őűue elegyeduen, nemelleyeket űz nec,
 nemelleyeket űl nec vala, sokakat, midőn
 mas felē erőssen vinanac, hatul meg ke-
 rűl nec vala, sem az emberkedes sem az
 fegyuer űket eleggenem oltalmazhattya
 vala, miuel hog az ellenszeg sokcal tōb le-
 uen, űket minden felől kōrnyűl vōtte va-
 la. Vegzetre az Romai regi es vy vite-
 zec, kie immar latot nepec valanac, az
 mint az hely, auagy az űrencze űket őű-
 ue

uehozta vala, ó ſue kerkednecc vala, es
 így minden felől ezerszind egy mást
 oltalmazuan es keſſituen az ellenleg via-
 dallyat tartoztattyac vala. De az Mari-
 usis mind oly rettenetes dologbannis lo bada
 ſem meg nem ſede, ſem alab magac nem nagya
 hagia, hogy nem mint az előt lőt volna, nac bera
 hanem az ű louagiual, kiket nem barati telen űg
 kőz zül, hanem leg fő latottab vitezek kő- kőzet
 zül valaſtot vala maga melle, ideſt oua ben uaa
 nyargal vala, es neha az ő ueyt ſegiti va- lo tiſti.
 la, neha az ſúrú ellenſegre űt vala, az ne-
 pet oktattya vala, miuel hogy mindenec
 meghaboroduan, nekic ſemparanczol-
 hac vala. Es immar az nap el nyugut va-
 la, midőn megis az kiralyok nepe ſem-
 mit nem tagit vala, hanem ſőt inkab, (az Mit kel
 mint az kiralyok hattac vala) az cynec lyen az
 alkolmatoffagual eluen inkab inkab bada
 raytok valanac. Akcoron az Marius az nagya
 időhez ſabuan tanaczat, hog helye lenne nac cze
 az nepek, ahova ſaladhatnanac, két kő- lekedni
 zel valo halmot foglala el. Mellyec kő- mikor
 zül egyyken nagy ſorras viz vala, de az nepe
 tabornac eleg helyet nem adhat vala az harczó
 mafic alkolmatos vala mert többire meg ba
 nyaltic. nyaltic.

IAGVRTANAC HADAI

minden felől meredec vala es keues erősiteft keuan vala. Az Syllanac hagyta, hog az louag sereggel az viznel lenne evel:ú maga lassan lassan az el felet neper, az ellensegis nem keuesbe belleduen el, ózue gyüite. Az vitan egéssimind nagy gyorsan őket az halomra fel viue. Igaz kiralyoc az helynec nehesege mia kenőserittetuen az harcztul meg ijedenec: de mind az által az ú hadokat touab nem bozatac, hanem mind az ker halomot sokasaggal körül veuen, idelstoua satorban állanac. Az vitan sok gyakor senet teuen, az eezakanac nagyobb reszes az ú sokasoc serent vigadni, órúlni, labokkal, sáuokkal, zórgeni kezdenec: az kiralyokis fennyen kezdek magokat gőzedelmefec gyanant hordozni, hogy el nem futottac volna. De az Romaiaknac mind azoc, mellyeket az seteből es magas helyekről könnyen nezhetnec vala, nag batorfagokra valanac. Az Marius az ellensegnec tudatlansagokon felette igen meg batoroduan, hagyta hog mennel inkab lehetne, annal nagyobb halgatásban lennénc, vgy hogy még

Mint
kedlyen
az el
nyert
győze,
delmes
vizha
és őni.

trombitat se funanac, az mint az vigyazasban szokta vala czelekedni. Az vitan mikor meg kezdene virradni es az ellenseg immar el faradot es valami keueffel az elot nyugonni fogot volna, paranczola hogy nagy hertelen mind louag s-mind gyalog trombitasoc es liposoc egyser s-mind trombitat funanac, az vitezec kialtananac, es az tabor kapuin ki utnenec. Az **MAVRVSOK** es **Getulusoc** szokatlan es rettenetes kialtassal hirtelen fel serkenuen sem nem futhatnac vala, sem fegyuert nem kaphatnac vala, sem penig mit kellene czelekedni auagy mire vigyazni, tellyessegel nem tudgyac vala. Ig mind az esges had sorgeffel es kialtassal tellyessegel felelmeben meg bolondult vala, holot senki uket meg nem segitene: Az **ROMAI AK** penig oket erolsen vagnac es kergetnec. Vegezetre minnyasian el futanac auagy meg oletenec zabaloioc es hadi serhamoc el nyeretecnec, es tobben vezenecc koczuloc azon az harczon, hogy nem mint minden clebhi viadalokon. Az vitan az **Marius** (az mint

IVGVRTANAC HADAI

mint az elöt indult vala) telelő helye-
kre menec, es az életert az tenger mellet
valo varosokban akara telcni. Mind az

Az gio által mind enny gyözedelemmel sem tu-
zedelē nyula auag keuelyedec el, hanem mint
non uia ha ſinten az ellenszeg ielen volna, ſinten
gyazas oly io rendel viſi vala az sereget. Az Syl-
kruana la az louagokkal iob kéz felöl, az Aulus
tic. Manlius az parittyafokkal es kezysafoka-
kal es Liguresekkel, mind elöl harul valo-
gatot nepet rendelt vala hadnagyokkal
eggút. Az pribeket, kiket annalkúlis nem
igē ſeretnec vala, es az föld czinnyat igē
tudgac uala, az ellenszeg utat kimlic vala.

Az polgarmesteris, mint ha ſenkire ſema-
mit nem bizot volna, mindenekre gon-
nagy ui dot viſel vala, mindenút ot vala, az ba-
gyazas trabbakat diczirí vala, az ſomorvakat
ſnac feddi vala, ú maga ſeguerben leuen nag-
peldai ſorgalmatoſſaggal az nepet nodittya
vala, es mint ha ſinte vitban volna, az
tabort eróſsiti vala, ſtraſara az kapuko-
ra gyalogokat, az tabor elöt louagokat
küld vala. Annac felotte nemelleyeket
az ióltéſre allat vala az eróſſegec kőze-
be, az ſtraſakat ú maga kerúli vala, nem
annya

annyira kersegből, mint ha az mellyeket hagyot vala, azok meg nem lennének, mint hogy az vitezoknek munkaioc az fejedelménél egyenlőue tetetnek. Es bizonyara az MARIVS mind akkor s-mind egyeb időben abban az Iugurta hadaban inkább igazgatta semermeteséggel az hadat, hogy nem mint büntetéssel. Mellyet sokan itilnek vala, hog tisztesség keuanasbol czelekednek, miuel hog gyermeklegetül fogua vastagsagra oktatta vala magat, es az mely dolgokat egyebek nagy nyomorusagnac tartanak, ű azokat gőnyörűseggel tartot vala. De valamint s-ualahog itilic az Marius nem is akaroi, de mindence iol es tisztességgel viseltettének. Azokaert neged nappal az vitan nem mezzé az Cyrtha varosatul eg nehany felől magokat az strasac meg mutatatac, melyből kiteczec, hog az ellenségen jelen volna. De miuel hog kilomb felől mas mas postac vgyan azon dolgot eg-berf-mind iclentie vala, az Marius nem tuduan, mi modon rendelne az sereget, semmiben az előbbi rendet meg né változtata, hané az előbbi aliatas szerint va-
ra meg

Azellőe
seggel
nyonná
Marius
ra ualó
űtése.

És meg az ellenséget. Ig az Iugurta az ű
 remenségeben meg czalatec, ki az ű se-
 reget neg fele osztotta vala, azt itiluen
 hog azok közzül valakic az ellenséget
 hatul vehetnec. Azonban az Sylla, kire
 leg előjer az ellenség iutot vala, az ű hoz-
 za tartozokat neki batorituan zásloc ala-
 lyakent mennel sürűbben leheto louagi-
 ual az Maurusokra űte. Az többi eg helyē
 maraduan az haygalasoc ellen tauol ol-
 talmazzac vala magokat, es ha kiket kéze-
 re vehetnec vala, le vágiac vala. Miko-
 ron illyen modon harczolnanac az lo-
 uagoc: az Bocchus azokkal az gyalogok-
 kal, kiket az ű fia az Volux hozot vala,
 es az vtban kesuen az első harczon nem
 lehettec vala, az Romaiaknac vtollyat
 meg űte. Akcor az Marius az elsőkel
 vala, miuel hog az Iugurtais sokad ma-
 gual ott vala. Az vtan az Iugurta meg
 értuen az Bocchus jóuetelet, alattombā
 keuesed magual az gyalogokra fordula.
 Ott kezde deakul kialtani (mert Numā-
 tia meg vetelekor deakul szollani tanult
 vala) hog heyanban vinnanac immar az
 Romasac, holot az Mariust eg keuessel
 az előt

Boc-
 chus Ro-
 matak-
 nac utol-
 tya meg
 űti.

Iugurta
 czalard
 soga.

az előt ű az ű maga kezeivel őlte volna
 meg. Ezt monduan egérs-mind véres
 sáblyaíatísmutogatya vala, mellyet az
 harczon, ég gyalogot vitez modra meg
 őlten, meg veresitet vala. Mely dolgot
 mikor az vitezec hallottac volna, inkább
 meg nedenecc annac az hírnecc rettenetes
 voltatul, hogy nem mint híteletűl. Ege
 sers-mind penig az kiraly nepe el bato
 rodéc, es az el rjet Romaiakra kemenybē
 rohana, es immar az Romaiac futastul
 nem mezze valanac, mikor az Sylla meg
 űzuen azokat, az kic ellen ment vala,
 íobeben oldalul űte az Maurusokra. Mel
 lyet latuan menten az Bocchus mas fe
 letarta. De az Iugurta midón azon íge
 kezic, hogy az ű hozza tartozokat tar
 toztassa, es az tőbbire megnyert gyó
 zedelmet meg tarthassa, íob es bal kéz
 felől az louagoktul kőrnýűl vereten,
 es minden sálgai el huluan, czakegye
 dűl sálada el az ellenseg segyueri kőz
 sűl. Azonban az MARIUS meg
 űzuen az louagokat segitsegre erke
 zec azokhoz, kiket hallot vala hogy im
 mar meg űjűtűc volna. Vegezetre az el
 lense

Sylla
ket be
lyen űo
zi meg
az ellen
seget.

Iugurta
czak a
lig sáa
lad.

IUGVRTANAC HADAI

lenseget immar minden felől futasban,
 eyrec. Ott lattal volna rettenetes dolgot,
 az feles mezökön, tudni illik úzest, futast,
 ólest, vagast, fogast, louaknac es embe-
 rek nec veseset, holot sokan sebben esuē,
 sem el nem futhatnac vala, sem ezendese-
 segben nem lehet nec vala, hanem mihele
 kopazkodnac vala, mentē ismet le esnek
 vala. Summa szerēt mindē helyec, valaho-
 ua tekinthecz vala, segucerekkel, hadi sero-
 samokkal, holt testekkel telic valanac, es
 azok kőzöt az föld verrel be azot uala.
 Így az Marius immar minden kessegnel
 kül győzedelmet nyercuen Cyrtha varo-
 sahoz iuta, a houa előőr indult vala.
 Oda ötöd nappal az ellensegnek sereno-
 czetlen viadallya vtan az Bocchustól kő-
 vetec iáuenec, kie az kiraly sauaual, az
 Mariust kerec, hogy az Bocchushoz
 két meg hitte emberet küldene, a karna
 az kiraly mind az ű maga s mind az Ro-
 maiac haşna fólól ezekkel soltani. Az
 Marius menten Syliat es Aulus Manliust
 küldte. Kie iollichet hiuatua mennec vala:
 Mind az által teczek, hogy az kiralyual
 solnanac, hog auagy az ó ellenkező aka-
 rattyac

Boc-
 chustac
 Marius
 hozua
 lekő-
 vessege

pattyat meg haytanac, auagy penig, ha
 bekeifegre haylot volna, annal inkab ara
 ra gericstene. Azokaert az Sylla kince
 Manlius az solast engede, nem hogy nal-
 lanal idosb volna, hanem ekesen valo so-
 lasaert igy szolla rövideden: Nagy örö-
 műnc vagō nekünc ezē Bocchus kiraly,
 hogy tegedet illyen fő embert, az isten ar-
 ra vit, hogy ualaha inkab akarnal az be-
 kessegre terni, hogy nem mint az hadra,
 hogy magadat, iles ember leuen az ui-
 lag latraual az Jugurtaual őzue elegituen
 meg ne rutitanad, es hogy n inket se ken-
 seritenel arra, hogy tegedet ki tudatlan-
 sagbol czelekeded, ő vele egyyüt, kinef
 latrab ember nem lehet, kergetünk. An-
 nac felette az Romai köllengne még mi-
 kor leg először beginy voltis, inkab te-
 czet, hogy barátokat szerzene maganac
 hog nē mint rabokat, azt itiluen, hog ba-
 torfagosb volna azoknac paranczolni
 kie azt akarnac, hog nē mint a kie ken-
 seritetnened. Te neked penig semmi nem
 lehet alkalmasb a mi baratsagunknal.
 Először mert mezse vagunk, melyben sem-
 mi bantafod nē lehet, hanem szinten anny

IUGURTANAC HADAI

Nem le- kedüed, mint ha közel volnanc. Annac
het sen- felette mert nekünc eleg alattunc valoe
kincc e- es hozzanc tartozoc vadnac: de baraa
lez ba- tunc sem minekünc sem egeb embereko
vattya. nec soha eleg nem lehet. Es vaiha ez tene
 ked leg előzőr te czet volna: bizonyara á
 Romai kölfegtül ekkedig sokcal több lo-
 kat uóttel volna, hog nē mint nyomoru-
 sagokat űűvedtel volna. De miuel hogy
 az embereknet dolgait többire minden-
 kor az űűrencze igazgattya, kincc vgy te-
 czet, hogy mind erónket s-mind kedüön-
 ket meg proballyad: most, miuel hog a
 által meg engedtetet, lies, es á mint el kezo-
 ged, jary el benne. Soc alkölmato űűagid
 uānac, melliekel, á mit ekkedig ellenünc
 vetettél, el boronathallad. Vegezetre ezt
 á te űűuedben be hozzafad, hog soha á Ro-
 mai kölfegio tetémēnyel meg nē gó zette-
 tet. Mert haddal mit te ellen te magad iol-
 tudod. Ezekre á Boechus engedelmesē es
 roudedenis az ó vette oralmazafert ezt
Boechus felelé, hog ó nē ellēseges űűuel, hanem az ó
kiraly maga orā ganac oltalmaert fogot volna
felelett. seguert. Mert á Numidianac reűűe, melyo
 bol Iugurtat ki űűzte volna, hadi igazsag
 űűerent,

ferent öuye tetéet volna, melyet a Mari
 uftol pufttatni nem engedhetet volna.
 Annac felette, holot az előt Romabā kō
 ueteket kērdőt volna, baratsagoktól ki re
 keftettec volna. De hog az el multaknac
 beket hadgō, mostis ha a Marius engedne
 ő kēz volna kōueteket boc zatni a tanacz
 hoz. Az vitan ſabadſag adatuā az el küle
 desre, akarattyā es meg azoktól az baratis
 tol el változatec, kiket a Iugurta meg ert
 uen az Sylla es Manlius kōuetſeget, es fél
 uen attol, a mit az oc forralnac vala, aian
 dekokcal magához haytot vala. Az Ma
 rigazonbā az neper telelő heliekre oſtuā
 valogatot galogokcal es az louagoknac
 eggic reſeuel ualami puſta heliekre mene
 hog az kiraly tornyat meg ſallana, ahoua
 az Iugurta mind pribekeket helyheſtetet
 vala. Akcor ſimeretaz Poccus auag azt gō
 doluā meg, mi eſet volna ő raita az kéthar
 ezō, auag baratitól meg intetuē, kiket az
 Iugurta meg nē czalhatot vala, mindē ba
 ratikōzül őt ſő embereket valaſta kiknec
 mind hūſegetet ſ. mind mely elmeyeket
 ſſmeri vala. Azoknac meg hagyta, hogy
 Mariushoz mēné nec kōuetſegül, es on

Bocchus
 kiraly
 nac Ro
 maban
 nalo kō
 uetſege.

net (ha keuantatnec) Romaban. Azok
kra biza, hog minden dolgokrul vegez
nened es valami okokkal lehetne, az ha
dat le hallittanac. Azoc igen hamar az
Romaiaknac telelő helyekre menened,
De az Getulai toluaioktul az vrban kör
nyül veteruen es meg foztatuan nag ijed
ue minden ekeslegnelkül Syllához futan
nac, kit az Consul mikor hadban akarna
menni, fő hadnagul hagot vala az tabor
ban. Azokat az Sylla nem valami hituan
ellenseg közzül valoknac modgyara, az
mint erdemlic uala, hanē emberiegesen
es frissen tarta. Melyből azok azt itulek,
hog az Romaiac fősuenege se.ől való
hiris ham's volna, es az Syllais az ű hoz
zaioc való adakozalert nekic barattyo
volna. Mert még akkor az ezalafert való
adakozalt az emberec nem tudgyac va
la. Senkit nem tartnac uala adakozonac
a ki űből nem ezelekedic vala iol. Mindē
aiandec az emberiegből böczültetic va
la. Azokaert az kenezarttonac az Boc
chus paranczolattyat meg iclentec es ű
tet kerec, hog ebben az dologban tana
czauat es törkedeseuel őket segitene.

Ezert

Ezert az ú kiralyoknac hadat, hűseget
 nag voltat es egyebket, mellyeket gon-
 dolnac vala, hóg auag hasznosoc volna-
 nac, auag penig Syllat io akaratra indit-
 hatnac, bejedekkel igen magasztallyac
 vala. Az vtan midón az Sylla mindene-
 kre magat igitte volna, es óket meg tanis-
 totta volna, mikeppen kellene mind az
 Mariusnal mind penig az tanacz elót szó-
 lani, vg mint 40. napig varac ot az Ma-
 riusst. Mihelyen ú dolgat el vegezuen,
 onnet ahoua ment vala, Cyrthaban viz-
 sa tere, az kóuerteknec ielen volta felől
 bizonyosá tétetuen hagyta hóg azok az
 Syllaut es Lucius Belliginus praetorral
 es minden tanacz renden valokkal Vti-
 caban ionenec ú hozza, kikcel az Boc-
 chus kevanfsagat meg érte. Melyre neze-
 ve szabadsag adatec az kóuerteknec, hóg
 Romaban mehesenec. Azonban az Ma-
 riusstul friget kerenc. Teczec ez az Syl-
 lanac es többire mindnyaianac közzü-
 lóc: de eg néhányan kemenyben vege-
 zenec, kie nem tudgyac vala az emberi
 dolgoc mely mulandoc es változandoc
 volnanac, es mely gyakran az io szeren-

Az gő-
 zearlén
 ben né-
 kelem-
 bernek
 magat
 elhunni

eze gonos̄ a változniecc. Touabba az
 Miurufoc közül harman mindenket
 meg nyertuen, Romaban menénc az
 C. Octavius Rufus kincztartoual, ki A-
 fricabā soldot hozot uala az had viā. Az
 kettei az kiralyhoz vizſatére. Ezekül az
 Bocchus mind egeb dolgokat mind pe-
 nig főkeppen az Sylla emberseget es io
 akarattyat örömeſt halla. Romabannis
 az ő kőuetinec, minec vtanna meg val-
 lottac volna, hogy az ű kiralyoc az Iu-
 gurta czalasi mia verkezet volna, es ba-

Az Ro-
mai ma-
nacznac
Bocchus
box ua-
lo fele-
leti.

ratfagot es frigyet kerrénc, az tanacz
 ilyen modon felele: Az Romaytanacz
 es orſzag, mind az io teremenyról s. mind
 Bocchus penig az bozſatéclül meg ſokot em-
 lekezni. Azokaiert az Bocchusnac mi-
 uel hogy ű verkezet meg ſarta banta, ar-
 rol boczanatot ad: az frigyet penig es
 barátfagot akkor adgya meg, az mikor
 meg erdemli. Mely dolgokat az Boc-
 chus megertuen, kere az Mariust levele
 altal hog Syllat ő hozzá boczarana, kinc
 tanaczabol akarna az közönſeges dol-
 gokrol vegezni. Syllat Marius mentén
 elküldelou: gokcal es gyalogokkal, pá-
 feléte

rittyafokkal es ſamſerigyefekkel. Annac
 felette az kézyafokis es az Pelignusi gya-
 logokuskönyű fegyuerrel kezülénec ſi-
 erſegnec okaiert. Ezekcelis penig nem
 külömben valanac fel fegyuerkezue, az
 ellenſeg ellen, mint egyeb fegyuerrel
 könyűſegnec okaert. De az vion ótöd
 nap az Bocchus fia az Volux hercelea
 az tér mezőkben magat vgy mint ezet
 louaggal fel veté, kie rendnelkül men-
 uen, mind Syllanac ſ mind az többinec
 többeknec laczanac vala, hogy nem
 voltak volna, es nagy feletmetis ſerze-
 nec. Azokaert kiki mind kezde ma-
 gat keſtiteni, fegyuerket es hayto ſer-
 ſamokat keſergetni, es igazgatni. Va-
 la valamenyere valo feletmec, de na-
 gyob remenſegec, vgy mint kik győze-
 delmeſec volnanac, es azok ellen len-
 ne igyek, kiket gyakran meg győztec
 volna. Azonban az elől iaro louagoc
 meg hozac, hogy nem kellene félni. Az
 VOLVX el erkezuen. az kencztar-
 roual ſemben lón, es ielente, hogy óra
 az attya az Bocchus külte volna tiſteſ-
 ſegert es oltalomert. Így azon es az kő-

Az Syl-
 la Boca-
 chus kir-
 alyhoz
 küldette

vetkezendő napon felelem nélkül mene-
 nec eggút. De mihelyen tabortáranac
 es be elítüeledec, nagy tárielen az Volux,
 sine változuan es elheduen az Syllához
 futá, es icente, hogó kimek által meg er-
 tette volna, hogy az Iugurta onnan nem
 mezse volna, inte es kere arra, hogy eyel
 alattombá ó vele futná el. Az Syllanagy
 kemenyen azt felelé neki, hogó ennyeser
 meg vert ellenszeg elót soha el nem futná,
 ű neki az óucynec embersegehez elég bi-
 zodalma volna. De ha el kellene vesni-
 is, megis inkább meg maradná, hogy nem
 mint azokat el aruluan, az kiket igazgato-
 ná, vndoc futásual az ű bizontalan es
 talamné sokcal az vian valaminyaua-
 lya által el mulando cletenec keduezne.
 De vgan azon kiraly fiától intetuen, hogó
 eyel menne, iaualla azt az tanaczot, es
 meghagya hogy menten enrénic az ta-
 borban, es gyakortúzeket tennénec: El-
 só strafakor, nagy halgataással az tabora-
 bol kiindulanac. Es midón immar az e-
 yclit emia minnyaiá el farattac uelna az
 Sylla szinten nap tamadaskor tabortár-
 vala. Szintencor az Mauritaniai lo-
 uagoc

magoc meg hozac, hogy az Iugurra vgy
 mint két merföldnyire szállot volna meg
 előttőc. Mellyet minéc vianna meg er- *Hadnac*
 tenec, akkor főkeppen iszonyu nagy tele- *meg ije*
 lem környekezec meg őket, vgy mint kic *desc.*
 azt itilik vala, hogy őket az Volux arula
 ta es vitte volna az lesben. Es volrac kő-
 züllőc ollyac, kic azt mongyac vala hog
 kezzel kellene bozbut allani erette, es
 nē kellene illyen nag dologert úter bü-
 tetésnelkül hadni. De az nylla noha va-
 gyan azonokat itili vala: mind az al-
 tal az kiraly fiat attol az veszedelemtől
 meg mente, es az ú hozza tartozokat *sokellē*
 ínte, hogy bator síuel volnanac. Gya- *seg ellē*
 korta volt volna az hogy keues io kato- *ualo ba*
 na szerenczesen vyit volna meg sok repa- *toritat.*
 pelis, mennel keuesbet kedueznē nec ma-
 goknac az harczon, annyual batorsa-
 gosbak lennenc. Nem illenec, hog kic
 keze fel fegyuerkeztetet volna, az fegy-
 uertelen labaitol varna segitleget, es ily
 nag felélemben mezitelen testét fordita-
 na az ellenség nec. Annac viāna az Vo-
 luxnac meg hagyac, hogy az taborbol ki-
 menne, az nag ístene azon keruen, hog az

az nag Istent azon keruen, hog az Boe-
 chus Istentelen es hitetlensegenec bizon-
 sagra lenne. Az kiraly fia siruan keru vala
 utet, hog azt ne hinne el. Mert semmi it-
 czalardsagbol nem lot volna, hanem az
 Iugurta rauassagabol, ki kimec altal az u-
 vrat meg tutta volna. De mivel hog fe-
 letteb valo sokasag vele nem volna, es
 annac minden remensege es tehetsége
 az atyatul függene: u azt hinne, hog az
 Iugurta nyluan semmit nem mérne ke-
 sertené, holot u kiralyfia leuen iclen len-
 ne. Azokaert ionac kilne u lenni, hogy
 ha az Iugurtanac tabora közöt nyluan
 altal mennene: kez volna u arra, hogy
 az Maurusokat auagy elöl el külduen,
 auagy vgyan ottan hagyuan, az Sylla-
 ual egyedül menne. Teczec ez a do-
 log (mint illyen dologban sokot len-
 ni) es mindgyart vtra indulanac. Mivel
 hog remenseg kiuül iöttec volna, midön
 még az Iugurta ketelkednec es gondol-
 kodnec bekeuel taboran altal mennene.
 Az vtan eg nehany nap mulua, ahova in-
 dultac vala, el iutanac. Ot eg Aspar neuü
 Numida nyaiassan beszélget vala az Boe-
 chussal,

ehussal, kit az Jugurta küldött vala elől
 követségben, minéc vianna hallotta vol-
 na, hogy Sylla oda hiuattatot volna, de
 zavazkoduan csak azért külte vala, hog
 az Bocchus tanaczat kimlenc. Annac fe-
 lttre az Dabar neuú Massagrada fia Ma-
 sinissa nemzetsegeből leuen, de nē tör-
 ueny szerent valo hazafszag aleal, ieles elo-
 meieért, az kiralynal igen kedues vala.
 Ezt az Bocchus holot esebē vette vala,
 hog sokkal annac elōtte az Romaiakhoz
 hū volt volna, mindgatt az Syllához kül-
 de, jelentuen, hog kez volna ű meg cze-
 lekedni valamit az Romaiac akarnanac,
 valasztana ű maga napot, helyet, es idōt a
 beszelgetesre. Eo immar mindene ket ma-
 gaban el vegezet volna, valamelyekröl
 kellene eg mas kōzöt szolanioc. Azert az
 Jugurta követségül semmit nem felne, az-
 zert hiuattatot volna, hog a kōzönseges
 dolog barrabban vegezietnec. Mert az
 ű leszelkedesitül kilōmbē magat neg nē o-
 hatta volna. De en vgerit tttē hog az Boc-
 chus alhatatlanfagbol tartozatta inkább
 a Romaiakat es Numidakat bekufeg re-
 mēsegeuel, hog nē mint azok, rt. a mellye-
 ket ma

I A G V R T A N A C H A D A I

magában, ha Jugurta adnaie az Romaiaknak, auag Jugurtanac az Syllat. Az keuanfag az Romaiac ellen, de az felelem ű mellettec vala. Azokaert az Syllanac meg izene, hogy ű az Aspar elöt keueset Bollana, az tób bebedit titkon auag egyedül vele, auag csak keues ember elöt, vinne veghez. Arrais meg tania, mint kellene neki felelni. Minec vtan na, az mint akartac vala, eg maffal semben leuenec. Az Sylla azt monda, hogy ű az Mariustul azert külderet volna, hog meg kerdene, ha bekefeket akarnaie auag hadat. Akcor az kiraly (az mint egymas közöt hagva vala) hagyta neki hog tized nap vtan iöne vizsa. Még ű arrul sem nit nem vegezet volna, hanē akkor akarna meg felelni. Az vtā kiki közzülóc mind taboraba mene. De mihelt eczaka lón az Sylla titkon Bocchustul hivatratéc, kie ketten csak hú tolmaczokual mē nenec együue. Annac felette az Dabar közben iarioioc leuen, mind az kettő nec akarattyabol meg esküuec, akker az kiraly ig sōla: Soha nem hitte en azt el hog en ki ezen ez földön, es mindeneknel,

Bocchus kiraly nac Syllac boz na lo or na tioia.

kiket

kiket en esmertem gazdag kiraly leuen, eg kőz embernek tartoznam hala adasfal. Es bizonyara, Sylla, minec előtte en tegedet esmernelec, sokakat keresekre, nemellyeket szabad akaratom szerint segitőttem, senkinelkül nem sükőlkőttem. Ennec el változasan, az mint egyebec sokrac bankodni, en őrűlőc. Am bar sük segitőt legyen ennekem sükőlkődőt az te baratsagodnelkül, melynel az en siuemben semmi keduesb nē lehet. Ezt penig meg probalhad, segűert, nepet, penzt, es valami neked teczik veg en tūlem, es ely vele, es az migelz, soha ne gondold, hog en tencked, az te io tete menyedet meg halaltam volna. Mindenkor az en nalam eppen leszen. Vegezetre semmi tudasom szerint heyan en tūllem nem fogz keuanni. Mert az mint en itilem, rutab az kiraly nac io tetemenyel meg győzteni inkább, hog nem mint segyuerral. Touabba az ti orsagtoc felől, kinec gondgya viselőieül küldőttel ide, rőuideden ig ércz. En hadat soha az Romai kősség ellen nem ramasztottam, sem akartam, hogy mas ember ramazon,

*Fejedelmek
ellenad
io tete
meny.*

zon. Az en hatarimat, fegueresec ellen
 feguerimmel oltalmaztam. De ezt el ha-
 gyom, miuel hogy nektec v^g teezik. Az
 mint akariatoc az Iugurtaual v^g hadas
 kozzatoc. En az Mulucha neuú folyo via-
 zen, mely az en or^gagom es az Micipsa
 or^gaga k^oz^ot foly, által nem megec, sem
 ide i^oni az Iugurtat nem hagyom. An-
 nac felette, ha mit kerz en túlem, mely
 mind en hozzam s- mind hozzatoc illen-
 d^o le^zen, heyaban keresed né le^zen. Azok
 ra az Syll³, az mi magat nezi val³, róuio
 deden es alazatoson, de az bekesegr^ol es
 k^oz^ontleges dolgokrol soe be^zeddel soe
 la. Vegezetre az kiralynac meg ielene,
 hog az mit ú igirne (miuel hog ok l^ottoc
 volna haddalis fell^oeb valoc) az Romai
 tan ieznac es nepnec kudues né volna.
 Valamit oll^ozat kellene ezek kedni ú ne-
 ki, melyb^ol nagyobb hazon k^ovetkeznee
 azokra, hog nem mint magara. Ez pedig
 igen k^onyú volna, annyual inkab hog^o
 az Iugurta az ú hatalmaban volna, kit
 ha az Romaiaknac adna, azert ú neki az
 Romaiac fokcal tartoznanac: baratsa-
 ga, frigy^e, az Numidianac harmadic
 re^ze,

Syll³ fe.
 Wleit.

fele, mellyet most haddal keresne, aka
 kor annelkülis óue lenne. Az kiraly es
 lözser kezdé azt nem igírni, fogorsagat
 es rokonfogat hanni, es hogy annac fe- *Hit*
 tette frigeis lóit volna vele. Ezek felet *sz*
 zennis felne, hog hitit meg seguen, or- *ges*
 saganac io akarattyat magatul el idege-
 nitene, kiknel az Iugurtais kedues az
 Romaiak penig gyólóltetesc valanac.
 De gakra keresse farasztatuã vegre meg
 enyhede, es igire, hog az Sylla akarat-
 tyá szerint czelekedne mindeneket. To-
 uabba az bekefegne tettetésért, kit az
 Iugurta az hadbol ki faraduan igen ke-
 uan vala, közónfeges akaratbol olyakat *Sylla*
 vegezene, mellyec háfnosoknac latta- *nae es*
 tanac. Igaz arulást el vegezuẽ eg mastul *Bocchus*
 el menene. De az kiraly masod nap az *nae iu-*
 Aspart az Iugurta kóuetet solita, es ie- *gurtá*
 lence, hog az Dabar által Syllatul erette *ellenudo*
 volna hogy az hadat io kótesec alat le *lo tanac*
 állithatna. Azokaert tudakozne meg *ca.*
 az ó kirallyanac akarattia felól. Az nag
 órómmel à Iugurta taboraban mene.
 Az utan attul mindenekre meg tanittat-
 uan, nagy lietsfeggel nyolczad nap va-
 ran Bocchus az vizza tere, es neki meg

IUGURTANAC HADAI

felente, hogy az Iugurta mindeneket kéz
 volna meg czelekedni, valamellyec pa
 ranczoltatnanac. De az Mariushoz nem
 bizhatnec. Gyakorta annak előtteis az
 Romai fejedelmekkel tót bekelesség hyaba
 való lót volna. Azokaiert az Bocchus
 ha mind maganac s mind ő neki haznal
 ni es allando bekelességet akarna szerzeni:
 tehát azon igyekezze, hogy mind har
 man egyyüve menné. nec az bekelességről
 való bejelgetésne c sine alut, es or az Syl
 lat neki adna. Ha ilyen embert hatalmas
 ban vehetne: tehát az tanacz es kőtség
 akarattyalból fríg lehetne. Mert ily fő ne
 mes embert, ki nem az ő maga tunyafas
 gaból, hanem az országert volna ellens
 séghatalmaban, nem hadnac ide vesni.
 Ezt az Bocchus sokáig magában forgat
 uan vegtere meg ígére. De czalaserte, a
 uagy ketelkeduen, mit kellene czelekedo
 ni, nem tudhatom. Mert az fejedelmek
 nec akarattyal, mint hog felenteb való,
 íg változókis, es gyakorta ég mas kőzöt
 tís ellenkezőc. Az vtan időt es helyet
 rendeluen az bekelességről való bejelge
 tesre, az Bocchus neha Syllat, neha Iu
 gurta

Fejedelmek
 me az
 karat
 tyanal.
 1020.

gúrta kóvetét solittya vala nyaiáson,
 es mind az kettőnek azon dolgot igiri
 vala. Azok egy arant valo vigafagban
 es io remenségben valanak. De az be-
 selgetesre rendelt nap előt valo eyelaz
 Maurus barátit hozza híuan, es menten
 akarattya meg valtoztatuan, es egyebes-
 ket magatol el külduen, mongyak, hogy
 magaban sokat gondolkodot volna, ar-
 czelattya, sinet, teste allasat es elmeice
 valtoztatuan, mellyeket, ha szinten hal-
 gat valais, sinének valtozasauat vgyan
 ki jelent vala. Mind az által vegezetre
 Syllat híuata, es annak akarattya serene
 Iugurtanac lest vete. Annak vtanna mi-
 kor meg virrada, es neki meg mondae
 hogy Iugurta nem mezse volna, egy ne-
 hany barátival es az Romai kencztarto-
 ual, vgy mint tisztességnék okacrt, eleiben
 mene egy halomra, melyről az leselkedőc
 könnyen ideftoua nezhetnenc. V-
 gan oda mene az Iugurtais, többiremin-
 den barátival feguertelenül, az minenes ^{Iugurta}
 ki meg hatta vala. Ott menten ict ad ^{B. cibus}
 uan, minden felől az lesből reia rohana- ^{tol Syl-}
 nac, az többit le vagak, az Iugurta meg ^{lanac}
 N kötöz. adatec.

kötő zertuen Syllanac adatac, es ű általa
 Mariushoz vitetec. Vgyan akkor az idő-
 ben az Romai hadnagyoc Q. Cepio es
 M. Manlius az Franczuzoc ellen seren-
 czetlenül viuanac. Mely félelemmel az
 egész Olas ország meg röttent vala. Az
 Gallusoknac es az Romaiaknac allapat-
 tyok mind az mi emlekezetünkig oly
 volt, hogy egyeb nemzetsegoc ű nekic
 mind engednénc. De az Gallusokkal
 nem diczireterc, hanem meg maradaferc
 vinanac. De mincc vtanna meg mon-
 dac Romaban, hog az hadnac Numi-
 diaban vege szakat volna, es Iugurta kö-
 tözue hozattatnac Romaban: az Mari-
 us taulol leteben is meg polgarmesterre
 reuoc, es Gallyat birodalmul neki adak.
 Igy bodog az szony hauanac első napiann
 nag diczirettel es Pompauval az voros-

Az io fe-
 ledelem
 ország
 bizodal-
 ma Isten
 uan.

ban mene. Akkor az időben az
 Romai birodalomnac mindē
 remensege Mariusban
 helyheztetet vala.

Laus Deo.

